

TRÓCSÁNYI ZOLTÁN
MAGYAR
RÉGISÉGEK
és
FURCSÁSÁGOK

DANTE • KIADÁS

E L Ő S Z Ó

Régi, elsárgult könyvek, dohos, elavult papirosok közt a régi magyar életnek számtalan érdekes furcsasága őrződött meg. Ami e régi papirosokon szemembe ötlött, csodálkozásra, vagy mosolygásra indított, azokat az adatokat vagy eseteket jegyeztem föl és gyűjtöttem össze ebben a kis kötetben. — A Szent Gellért-legenda szolgálóleányától kezdve Ország Antalnak Dumas-nál tett látogatásáig a legkülönfélébb tárgyú cikkek következnek itt egymásután, amelyeket egyetlen szál, egyetlen szempont hozott egy kötetbe: az érdekesség.

A kiadás technikájáról meg kell mondanom, hogy a régi helyesíráshoz, sőt a régies elavult szövegekhez sem ragaszkodtam min-

denütt, hanem — az olvasó könnyebbségére — a mai helyesírással, sőt a legtöbb esetben a ma nyelvén írom meg, vagy közlöm a régmúlt idők furcsa történeteit.

Budapest, 1924 szeptember havában.

Trócsányi Zoltán.

A LEGRÉGIBB MAGYARORSZÁGI N Y O M T A T V A M Y

arai László budai prépost 1470-ben Mátyás király megbízásából az örökvárosban járt, ahová abból a célból utazott, hogy a pápai udvarnál a magyar katolikus egyháznak több ügyes-bajos dolgát elintézzze. Rómában különös és érdekes újdonság ragadta meg figyelmét. Egy „könyvnyomtatóműhely“-ben nem tollal, tintával, hanem lehetetlen módon faragott betűkkel, préssel és festékkel gyártották a könyvet. Már hallott ugyan róla, de nem igen tudta elképzelni a dolgot és most annál élénkebben érdek-, lődött a nagy újdonság iránt; kiderült, hogy a könyvnyomtatás már odáig fejlődött, hogy a könyvnyomtatók egy félév leforgása alatt két-háromszáz lapos könyvet többszáz példányban is elő tudnak állítani. Elhatározta, hogy ezt a csodás mesterséget elhozza Budára; mekkorát fog nézni a könyvkedvelő

király, Vitéz János, Janus Pannonius, meg a többi művelt humanista főpapok, a kardforgató urakról nem is beszélve!

Ebben a reményében nem is csalódott, mert az új, ördögös mesterséget itthon valóban megcsodálták, de a nyomdából kikerült könyv nem tudta fölvenni a versenyt a klastromi barátok kezei alól kikerült, rajzolt és cífrára festett könyvekkel és a budai nyomda rövid működés után — az érdeklődés és elismerés teljes hiánya miatt — 1473-ban megszűnt, megbukott. A Rómából hozott német nyomdászsegéd, Hess András egy darabig panaszkodott, azonban hiábavaló volt minden panaszkodása és igyekezete. 1473-ban itthagya a budai prépostság épületében felállított nyomdáját — és elmenekült Budáról.

A budai nyomdának eddig két terméke ismeretes; az egyik a Cronicon Budense, amely 1473 június 5-én hagyta el a sajtót, a másik egy kisebb, néhány lapos nyomtatvány, amelynek címe Leonardi Aretini in opusculum Magni Basillii de legendis poeticis. A legrégebb magyarországi nyomtatvány Tnak a Cronicon Budenset szokás tekinteni.

A XV. században nyomda és év nélkül számos nyomtatvány jelent meg. Ezek között van egy: Galeottus Martius Narniensis De homine libri II. című mű, amelyet Proctor angol bibliographus budai nyomtatványának tart. Proctor összehasonlította Galeotti e könyvének görögbetűs idézeteit az összes ősnymtatványok görög betűivel és úgy találta, hogy e görög idézetek betűi a budai nyomda görög betűivel azonosak. Dr. Todoreszku Gyula, a kiváló magyar könyvgyűjtő és bibliographus szintén magyarországi és pedig budai nyomtatványnak tartotta a De hominet és az utóbbi tíz év alatt éppen a Todoreszku figyelmeztetése alapján többen foglalkoztunk ezzel a kérdéssel, amely véglegesen eldöntve a tudományban máig sem volt.

Véleményem szerint Galeotti De homine című műve valóban budai nyomtatvány és a legelső, ismeretes Magyarországon készült könyv, amely 1471-ben vagy 1472-ben jelent meg.

Karai László Hess Andrást 1471 januárjában hozta magával Rómából. Amint Frak-

nói Vilmos kiderítette, Hess mindjárt megérkezése után hozzálátott a nyomda berendezéséhez, a budai prépostság egyik épületében. A Cronica Hungarorum megjelenéséig két és fél év telik el. Tudjuk, hogy a Cronicához 1473-ban kezdett hozzá. Vájjon elképzelhető-e, hogy Hess 1473-ig, teljes két esztendeig hevertette tudományát, anélkül, hogy bemutatta volna a művelt budai humanistáknak? És elképzelhető-e, hogy Galeotti, aki. Mátyás király udvarában élt, ezt a könyvét kiküldte volna Olaszországba kinyomtatni? A De homine Vitéz János esztergomi érseknek van ajánlva, ami azt jelenti, hogy tőle vártak és bizonyára kaptak is pénzt a könyv előállítási költségeire.

De a könyv külső formája is azt bizonyítja, hogy valamely új nyomdának első próbakötete lehet. Sorai girbe-gurbák, a sorvégződés cikcakosak, egyenetlenek, lap számozása, ívjelzése nincs: ezt a nyomtatványt olasz nyomdász már akkor is röstellte volna kiadni a kezéből. A nyomda fölszerelése nagyon hiányos volt. Betűkészlete fogyatékos, — a *p*, *6*, *d*, *q* betűből nagyon kis

készletük lehetett, mert e helyett nagyon sok helyen o betűk vannak szedve és a nyomdász utólag tollal, tintával rajzolta hozzá a megfelelő szárazakat. Az argumentumok minden általam ismert példányban kézzel vannak beleírva, az iniciálékat utólag pingálták bele. Olaszországban már akkor, amikor Galeotti e könyvét írta (Mátyás király hadjárataira való hivatkozásaiból meg lehet állapítani, hogy 1470 után), oly fejlett volt a nyomdászat, hogy ilyen primitív nyomtatvány olasz nyomdában már nem képzelhető el.

Fraknoi Vilmos azt írja Karai Lászlóról szóló értekezésében, hogy az első kísérlet nagy csalódást hozott: a főpapok, urak, maga a király is a legnagyobb hűvösséggel fogadják az új nyomtatott könyvet. Senki sem érdeklődik iránta. Ez a megállapítás a Croniconra aligha vonatkozhatik. A Cronicon tárgyánál fogva érdekelt minden magyar embert és ennek külső kiállítása már nem maradt messze az olasz nyomtatványok mögött. A nagy csalódást bizonyára a Galeotti: De homine című munkája keltette, amelynek

külső kiállítása nemcsak a klastromi barátok művésziesen rajzolt könyvei, hanem az akkor már egyre jobban terjedő nyomtatott könyvek külső kiállításától is messze elmaradt. A felhozott érvek alapján a budai nyomda XV. századbeli termékei közé kell sorolnunk Galeottinak az emberről írott könyvét és *ezt kell tekintenünk a legelső magyarországi nyomtatványnak.*

A S E C E S V A R I D I S P U T A

(Az első magyarországi hitvita)

eltai Gáspár a „Háló, mellyel a megtestesült ördög, a pápa-antikrisztus Hispániában az együgyű jámbor keresztyéneket, az Evangéliumnak követőit halhatatlan álnokságokkal és mesterségekkel megkerüli, kikeresi, megfogja és minden marhájukat elvevén, kimondhatatlan kegyetlen kínokkal megkínozza és rettenetes halálokkal megöli az ő pilises hóhérai és az ő bolond szolgái, a megvakított fejedelmek által“ című (Kolozsvár 1570) latinból átdolgozott művében leír egy érdekes hitvitát, amely Szapolyai János idejében Segesvárott a katolikusok és protestánsok között folyt le. A disputát a következőképpen örökítették meg:

„Mikoron írának Krisztus urunknak születése után 1538-at, bírja vala a két országot: Magyarországot és Erdélyt a boldog emlékezetű nagy János király, urunknak,

Ő Felségének¹ az ides atyja. Akkoron pedig a kegyelmes Isten mind lecsendesítette vala a mi felséges királyunknak, János királynak minden ellenségét, annyira, hogy Segesvárott az urak előtt az asztalhoz támaszkodván, így szólt:

— Istennek hála, az én ellenségeim már annyira le vannak csépelve, hogy immár senkitől sem tartok. Hanem a két nagy bakot bocsátom most össze: ki lesz erősebb, megválnak.

Akkoron pedig tél-túl villámní kezdé, mind Magyarországon, mind Erdélyben az Úr Istennek ígéje. De miért hogy valamennyi között a legnyilvánabban kezdett prédikállani a Szántai István mester, arra dühödtek leginkább a pilises pápa drabantjai. Ez okáért Fráter György, a váradi püspök és kincstartó (mert egy pokolbeli akasztófára eleget rakott fel a Titalokban) és ama herélt Statilius, a gyulafehérvári püspök, a szent szüzességnek patrónusa és a nagy kápájú egri érsek, a Frangepán, többi pilises társaikkal egye-

¹ János Zsigmondnak.

temben addig kalapálának a felséges János királyon, hogy végre ő nem tehetett egyebet, hanem be kellett hozatnia a szegény jámbor István mestert.

Segesvárrott rögtön a királyra tódulának a sok pilises hárpiák és könyörgésekkel, meg fenyegetésekkel arra akarják vala vinni a királyt, hogy rögtön égettesse meg, minden törvénytétel nélkül, merthogy *Luther* volna. De a király, merthogy istenfélő és eszes vala, nem akarta kedvüket tenni, hanem disputációra engedé a dolgot.

Elbolondulának ebbe a pilises hárpiák. De mikor sehogy sem tudták elvonni a királyt kimondott sententiájától, úgy küldenek Váradrá ama fűnczes, csácsogó Fráter Gergelyért és több barátokkal, papokkal egyetemben lehozaták azt Segesvárra. A király pedig két arbitert szerze, a boldog emlékezetű Adrián doctort,¹ a fehérvári vikáriust és Kálmáncsehi Mártont, aki akkor fehérvári

¹ Adrianus, archidiaconus Dobocensis, Medicinæ doctor et Johannis I. Regis Hungariae archiater.

iskolamester vala. Mert tudja a király, hogy mind a kettő tudós ember volna. És titkon vélek traktálván, megértette még az előtt, hogy a pápaság ördögi lelemény volna.

Segesvárott lőn a disputáció és sok varjúk, barátok, papok, egy ártatlan galamb ellen, az jámbor István mester ellen hárkálának. Minden igyekezetük és fő álnokságos mesterségük az volt, hogy sok és szüntelen való csácsogásokkal bedugnák szegénynek a száját, hogy semmit nem szólhatna.

És így is lett volna. De az Úr Isten támaszta mellé egy tudós embert, orvosdoktor, Rezenei Jánost. Ez fogta pártját a szegény István mesternek. Ez nemcsak argumentumokkal, hanem végre Das dich Gott-val is fordult a barátokhoz és papokhoz.

Egy néhány nap múlva az arbiterek bevitték a disputációt a királynak, azt mondván neki:

—Felséges Urunk, te felséged legyen minékünk segítségül, hogy e tisztüktől megszabadulhassunk, mert különben el kell vesznünk.

—Test szerint veszünk el, ha igaz ítéletet teszünk e jámbor István mesternek

tudománya felől. Mert egyebet nem mondhatunk, mint hogy amit szól, amit disputál és tanít, merő igazság. Mert tiszta szentírást szól és forgat. A barátok, papok dolga nem egyéb, hanem csak fabula, emberi vélekedés és hiába való csácsogás. De ha mi ezeket tisztán megmondjuk, elveszünk püspökünk miatt és a többi érsekek, püspökök és urak miatt. Ha pedig István mester ellen prononciálunk és elkárhoztatjuk, Istennek haragja lészen rajtunk és az örök kárhozatnak leszünk fiai.

— Ezokáért könyörgünk te Felségednek, hogy ne hagyjon, találjon Felséged valami módot, hogy megmenekülhessünk.

A Felséges király biztatni kezdte őket, mondván:

— Ne féljeteK. Én is eszembe vettem a dolgot, hogy igaz az István mester tudománya és hogy a pápaság semmi. De nincs mit tennem az urak ellen. Mindazonáltal találok módot hozzá. Legyetek csak veszteg.

Estve három órakort a sok papurak mind az udvarhoz ménének. És előállván Fráter György kincstartó, a többinek orátora, rövid beszéddel szóla a királynak:

— Felséges Urunk, mi vagyunk a lelki-pásztorok. Nekünk kell vigyáznunk az anyaszentegyházra. Ezokáért kívántuk te Felségedtől, hogy idehozatnád az eretneket és megöletnéd, hogy a többi megrettenne és ne kezdenének a Római szentegyház ellen tanítani. De te Felséged nem a mi akaratunk és kívánságunk szerint cselekszik. Mert itt disputáztatja Felséged az eretnek latrot. És mások is beszívják ezt a mérget tőle. Bizony, mi ezt te Felségednek nem tudjuk szolgálni. A szentséges Pápa Atyánk sem veszi ezt jó néven te tőled. Nem kellene itt semmi disputálás. Mert az anyaszentegyház régen elkárhoztatta már az eféle eretnek latrokat. Fejükön hordják készen a szentenciát. Nem kellene ezekkel még az időt tölteni.

A mikor Fráter György orációját elvégezte volna, monda a király:

— Törvénytelen nem akarok senkit sem megölni. Adjatok bünt hozzá, törvényt láttatok rá és a mit a törvény rendel, a szerint bűnhődjék meg.

Azt mondja erre Statilius, a gyulafehérvári püspök:

— Nem elég bűn-é ez, hogy a summár ezt mondja, hogy az áldott szent mise semmi, hanem ördögnek találánya? Ezt is mondja az eretnek summár, hogy két személy alatt kell kommunikálni a paraszt népnek. Holott — Krisztus csak a szentséges papoknak rendelte ezt a szentséges áldozatot.

Felelé a király:

— Püspök uram. Egy kérdést kérdek tőled. Igaz keresztyéni szentegyház volt-e a görögök gyülekezete? — Monda Statilius: Igaz. — Monda a király: a görögöknél nem volt mise. Most sincsen. Miért ne lehetnénk meg mi is a nélkül? És a görögök mindnyájan két személy alatt kommunikálnak, úgy tanították őket a szent püspökök, Chrisostomus, Cyrillus és a többi. Ha a görögök tehát nem követnek el bűnt, miért ne kommunikálhatnánk mi is két személy alatt?

És a püspökök mindnyájan elnémulának.

Monda a király:

— Én ennek az István mesternek azért pártját nem fogom.

Felelé Fráter György:

— Ha Felséged nem teszen róla, mi is más irrál kötjük!

És nagy haraggal mind elmenének a király elől.

Éjjel kilenc órakor elhivatá a király az István mestert és Bádsi Ferenc, Kassai János jelenlétében azt monda neki:

— István mester, micsoda új tudományt találtál?

Felelé István mester:

— Felséges uram, Kegyelmes fejedelmem! Nem új tudományt találtam, hanem tálalva és készen leltem az Istennek nagy kegyel mességéből. Mert a prófétáknak, Krisztus urunknak és az Apostoloknak tudománya ez. A kinek szüksége van az üdvösségre, nyilván azt kell követnie.

Monda a király:

— Jó atyámfia, István mester! Ha mi ezt akarjuk követni, nem tudom mint jársz te s mind önmagam. De hagyjuk ezt Istenre, ő tudja, mint kell lennie. Jó atyámfia, ne maradj az én országomban. Mert az urak megfognak és megölnek. Mert én meg nem oltalmazhatlak ellenük. Talán magamnak is

valami bűm támadna belőle. Ezokáért menj el, add el minden marhádat és menj más fejedelem alá.

És bő költséget adván neki, megparancsolta Ötvös Kristófnak, meg a többi kassai polgároknak, akik őt elhozták ide, hogy éjjel az István mestert szöktessék meg.

Eképen menekedék meg István mester az ördög háрпиáknak kezéből, a jámbor és eszes királynak jóakaratából.

(Heltai: Háló 55—59 lap. Betűhű kiadása Trócsányi Zoltántól. Régi Magyar Könyvtár 36. kötet).

VÁLÓPÖRÖK A XIV. SZÁZADBAN*)

z oklevél-kiadó fórum jelenti, hogy *Elena* nevű asszony törvényes férje ellen a következők miatt panaszkodott: dacára annak, hogy *A.* az ő törvényes férje, akivel törvényes házasságot kötött az egyház színe előtt és dacára annak, hogy ő *Elena*, házasságuk megkötése után hosszú ideig, 3 évig együtt élt férjével, ez mégis fogta magát, ördögi ösztöne folytán és minden istenfélelmet félretéve, összeállott egy másik kóbor asszonnyal és vagy 7 évig együtt kóboroltak különféle helyeken, őt pedig gyerekeivel együtt faképnél hagyta. Erre *Elena* férje, aki idézés folytán jelen volt az oklevél-kiadó bírói fórum előtt, azt felelte, hogy ő *Elenával* sohasem kötött házasságot, nem is ismeri és nem is ismerte és nem is lakott

*) Kovachich: *Formulae Solemnnes Styli* és a Fejérpataky László által közölt Tapolczai Bertalan-féle házasságjogi formuláskönyv alapján.

és élt vele együtt. És mivel Elena erre azt mondta, hogy saját állításait kész tanukkal bebizonyítani és főképen azzal a lelkésszel, aki őket összeadta, a bírói fórum tagjai elhatározták, hogy ezeket a tanukat ki fogják hallgatni, a férfit pedig addig letartóztatják.

2. Az oklevél-kiadó fórum jelenti, miután az előbbi formula tartalmát röviden ismétli, hogy Elena a tanukat és különösen az illető lelkészt, aki előtt a házasság megtörtént, a kitűzött napra előhozta és miután ezek a tanuk az asszony javára vallottak, a perbefogott férj is mindent elismert, úgy amint az asszony mondta. A törvényszék oly értelemben határoz, hogy mint törvényes felelőséget visszaadja az alperesnek.

3. Az egyházi fórum előtt megjelenik több városi fél igazságszolgáltatás végett. Az egyik fél a másikat azért perelte be, mert ő, a felperes, az alperes lányát saját ösztönének és néhány rokona rábeszélésének engedve, az Egyház színe előtt törvényes felelőségül elvette, mégpedig a megfelelő és megkívánt korban. És ámbár ő a feleségével együtt töltötte az időt, az asszony nem tu-

dott és nem tud házassági kötelességének eleget tenni, így tehát ő a feleségét nem is ismerhette meg hús szempontjából (=carnaliter), felesége meg azt állította, hogy az ő férje nemi tagjának valami baja van. A férj impotenciával vádolva feleségét: kéri az elválás kimondását. Az alperes, az illető asszony apja ekkor arra kérte az egyházi fórumot, hogy a döntést halassza el addig, míg 5 ebben a súlyos kérdésben tanácskoznia tud a rokonaival.

Az egyházi fórum ily értelemben határoz és újabb terminust tűz ki, mikor az asszonynak is meg kell jelennie.

4. Ugyanaz az egyházi fórum megismételve röviden az előbbi formula tartalmát, jelenti, hogy annak értelmében az újabb terminusra megjelent az alperes is és leánya is: Erzsébet. Erzsébet asszony az ellene hozott vádakra azt felelte, hogy ámbár férje, félretéve minden isteni félelmet és emberi szégyent, őt impotenciával vádolta, azt mondván, hogy nem tud eleget tenni házassági kötelességének, ez a vád léha és üres, mert a valóságban éppen megfordítva áll a dolog:

az említett hiba az 5 férjénél van és nem önála. És midőn az oklevél-kiadó fórum kezdte részletesebben vallatni az asszonyt az illető hibára vonatkozólag, az asszony nagy érettséggel és szégyenlős homlokkal alig merte elmondani a hibát és előadta, hogy az ő férje hermafrodita és így semmiféle házassági kötelességének nem tud és nem tudott eleget tenni.

Mi pedig (az oklevél-kiadó egyházi fórum) miután meghallottuk azt, amit nyilvánosan és elkülönítve elmondott az asszony, eltávolítva minden laikus és házasság embert a mi törvényszékünkről, tanácskoztunk és azt határoztuk el, hogy mind a két fél külön-külön zárassék el; a férfi vizsgáltassák meg férfiak által, a nő pedig nők által; a vizsgálat tárgya a nemi tag; mind a vizsgáló férfiak, mind a vizsgáló nők jó keresztények és kipróbált tisztességes életűek; a vizsgálat eredményét pedig hamisság nélkül fogják megállapítani.

A vizsgálat megtartatik és a vizsgáló férfiak azt jelentik, hogy az illető férfi gyermekkorától a mai napig szenved oly hibában, hogy neki

sohasem lesz semmiféle asszonnyal gyermeke és nem fog tudni eleget tenni házassági kötelességének. A matróának pedig azt jelentik, hogy megvizsgálva az illető asszonyt, megállapították, hogy a vádlott asszony törvényes és tisztességes módon, mint valódi házastárs tud és már régi idő óta képes volt eleget tenni házassági kötelességének, nem lévén semmiféle akadály.

Mi léhát (= az oklevélkiadó fórum) meghallva és elfogadva ezen jelentéseket, az illető asszonyt törvényesen és jog szerint elválasztjuk férjétől és megadjuk a szabadságot arra, hogy más férfival kössön házasságot; az alperes férfinak pedig örökre hallgatást parancsolunk erre vonatkozólag.

Más esetről szóló jelentés: a férfivizsgálók azt jelentik, hogy megvizsgálva az illető férfi genitális és szégyenlős tagját, semmiféle hibát sem találtak benne, az illető gyerekkora óta a mai napig ép és egészséges volt és a házassági kötelességének szabályszerűen és elégségesen eleget tud tenni és már régóta erre képes lett volna, ha más akadály elő nem adódik.

Más esetről szóló jelentés: A vizsgáló matrónák visszatérve hozzánk, isteni hitükre jelentették, hogy az említett vádolt asszony nem gyűlöletből és léha módon, hanem igazságos módon vádoltatott férje által, mert az asszony szégyenlős tagjaiban nem alkalmas eleget tenni házassági kötelességének és sohasem fog tudni ennek eleget tenni semmiféle férfival. Mi tehát ennek alapján az elválást kimondjuk és a férfinak megadjuk a szabadságot újból megnősülni.

Más esetről szóló jelentés: A matrónák a vizsgálat elvégzése után hitükre jelentik egyforma módon, hogy az illető asszony eddig nem tudott eleget tenni házassági kötelességének, mivel még fiatal volt; de remélik, hogy bizonyos idő múlva az ő szégyenlős tagjaiban bizonyos változtatást lehet véghezvinni oly mesterséges módon, melyben maguk a matrónák jártasok. Mi tehát ennek hallatára a mi assessorainkkal együtt azt határoztuk, hogy az alperes köteles lesz Erzsébet asszonyt még két évig a saját házában tartani és békében élve, vele együtt hálni. Ha a két év elteltével az asszony ugyanazon állapotban

fog maradni és férje nem lesz képes carnaliter cognoscere, mind a ketten személyesen tartoznak hozzánk jönni és meghallgatni és megtartani a mi akkori ítéletünket.

Más esetről szóló jelentés: Végre a vizsgálók visszatérve hozzánk, isteni hitükre egyhangúlag jelentik, hogy sem a férfinál, sem a nőnél nincs semmi akadály a genitális szervekben és nem is volt, tehát mind a kettő képes a házassági kötelességnek eleget tenni bármily alkalommal. Mi tehát a mi assessorainkkal együtt meghányva-vetve a dolgot, így határoztunk: mindkét fél tartozik békésen együtt lakni a házukban és a tisztességes időkben és a kellő órákban (== honestis temporibus ac debitis horis) együtt hálni.

Mi pedig az ő tisztességes életük megőrzése és ellenőrzése végett bíraskodási hatalmunknál fogva kiküldünk két papot, (ellenőrzésül, hogy a két házastárs ezentúl együtt fog hálni és az előirt becsületes időben veszekedés nélkül fog szeretkezni). És mivel az egész veszekedést a nő és nem a férfi kezdte, hét napi kenyérrel és vízzel való böjtre büntetjük az asszonyt.

Ezekon az eseteken kívül egyéb válási esetek is vannak felsorolva Kovachich M. Gy. művében; de mivel nem oly érdekesek és más válási okok forognak fenn, nem sorolom fel. Ezek az esetek 1352 körül történtek és megértésükhöz azt kell tudni, hogy az impotencia akár a nő, akár a férfi részéről erős válási ok volt.

Most áttérek Fejérpatakytól kiadott Tapolczai-féle formuláskönyvre.

1. Benedek székesfejérvári esperes jelenti, hogy Sengingi János felesége Agatha, arról panaszkodott, hogy törvényes férje nem él vele házas módon és őt nem használja, mint házastársat, hanem ártatlanul megveri és szeretőkkel, meg tiltott nőkkel elpocsékolja vagyonát és harmadik éve, hogy elvette feleségül, de ő még mindig régi virginitásában maradt.

2. Benedek fejérvári esperes miután az előbbi formula tartalmát közli Miklós sengingi plébánossal, meghagyja neki, hogy a nejéhez való visszatérésre bírja rá.

3. Miklós plébános jelenti az esperesnek, hogy a levél megérkezése után azonnal

elment Jánoshoz, aki azonban oly makacsul viselkedett, mint egy kígyó és nem fogadott szót; így a további teendőkre nézve utasítást kér.

4. Benedek esperes meghagyja Miklós plébánosnak, hogy miután ez nem akart a plébános intelmeire feleségéhez visszatérni, intse meg még egyszer Jánost 3 vagy 4 tanú előtt s ha nem engedelmeskedik, vesse egyházi interdictum alá.

5. Miklós plébános jelenti az esperesnek, hogy levele átvétele után azonnal újból megintette Jánost tanúk előtt, de ez egyáltalában nem törődött az egészszel és azt mondta, hogy felesége nem alkalmas a szabályszerű házassági kötelességek teljesítésére és hogy ő nem tudja a feleségével magát összeadni. így a plébános újabb utasítást kér.

6. Benedek esperes megrója Miklós plébánost, hogy ezt az ügyet halogatja s meghagyja, hogy Jánost rögtön idézze meg az esperes elé.

7. Miklós plébános jelenti az esperesnek, hogy hívét, Jánost azonnal az utasítás megérkezése után személyesen megidézte az esperes elé.

8. Benedek esperes jelenti, hogy János és felesége, Agatha megjelent előtte a megfelelő terminusban és Agatha azt vallotta férje ellen, hogy mióta ez törvényesen elvette feleségül, teljesen érintetlenül hagyta a régi virginitásában és a kölcsönös házassági kötelességének nem tett eleget, hanem elvitt és eladott hazuról mindent, éjjel-nappal szeretőkkel dözsol, őt pedig megveri. Erre a súlyos vádra János egyedül rokonainak tanácsa nélkül nem akar felelni és így az esperes elhalasztja a pereskedést 15 nappal.

9. Benedek esperes jelenti, hogy megérkezvén az új terminus, János személyesen megjelenvén, azt felelte, hogy ő nem vitte el hazuról az ennivalót és egyebet és nem fogyasztotta el ezeket illetlen asszonyokkal, a feleségét sem verte meg, ellenben vele nem tudja magát összeadni, mert az alkalmatlan az érintkezésre; így nagy hangon kiabálja, hogy feleségének hiányzik a genitális szerve. Erre az esperes elhatározta, hogy János tartozik tizenkettőmagával eskü alatt bizonyítani, hogy nem verte meg a feleségét és hogy nem fogyasztotta el vagyonát szeretők-

kel. A genitális szerv hiányára vonatkozólag azonban az ügy nehézsége miatt törvénytudó öregek tanácsa nélkül nem mer határozni és újból elhalasztja 15 nappal az ítélethozatalt.

10. János Benedek esperes előtt az előbbi formula értelmében tizenkettőmagával esküt tesz, hogy nejével rosszul nem bánt és vagyonát nem tékozolta el.

11. Benedek esperes János azon vádjára, hogy neje a házáséltre alkalmatlan, tanácskozik öreg jogtudó capellanusokkal és elhatározzák, hogy 12 nap múlva 4 tisztes öregasszony saját szemével megvizsgálja Agathát, hogy vájjon alkalmas-e házáséltre vagy nem?

12. Benedek esperes előtt a megfelelő terminusban a négy öregasszony személyesen megjelenik, esküt tesz és egyhangúlag jelenti, hogy ők Agathát hosszabb ideig saját szemükkel megvizsgálták és hibásnak találták, alkalmatlannak a férfival való érintkezésre. Erre János azt kiáltotta, hogy ő tovább házasság nélkül nem tud maradni, fiúkat és lányokat akar nemzeni az isteni

akarata szerint. Benedek esperes nem tud rögtön határozni és 30 napra halasztja el újból az ügyet.

13. Benedek esperes jelenti, hogy bírótársaival egyetértésben, miután Agathát a házasesetre és gyermeknemzésre alkalmatlannak találták, Jánost elválasztja nejétől és mindkettőnek jogot ad újabb házasságkötésre.

14. Benedek esperes meghagyja Miklós plébánosnak, hogy idézze meg azonnal hívét, Jánost, egykori neje Agatha ellen, ki magát és genitális szervét orvosi segítség közbejöttével a házasesetre és gyermekek nemzésére alkalmasnak mondja.

15. Benedek esperes előtt a volt házaselek megjelenvén, Agatha magát és nemi szervét a házasesra és gyermekek nemzésére alkalmasnak nyilatkoztatja nagy hangon, miután orvosságot használt e célból; így hát az elválás méltatlan és igazságtalan. Erre Benedek esperes elrendeli újból, hogy úgy mint régebben, most is 4 tisztességes asszony vizsgálja meg Agathát.

16. Az előbbi formula értelmében a 4 matróna megvizsgálta újból Agathát „saját

szemével“ és eskü alatt vallotta, hogy most már Agatha alkalmas férfival való érintkezésre és gyermeknemzésre.

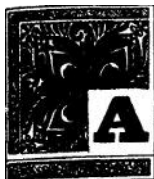
Erre Benedek esperes a szent kánonok értelmében úgy határoz, hogy felbontja Jánosnak Elenával azóta kötött házasságát és újból összeköti Jánost Agathával.

17. Benedek esperes azon okból, mert János első neje, Agatha immár a házasságra, férfival való érintkezésre alkalmasnak bizonyult, felbontja Jánosnak Elenával kötött második házasságát és szabadságot ad Elenának új házasság kötésére.

Ezek a dolgok 1347—1355 között történtek.

(S. Sz. közlése.)

AZ ÜLŐK ÉS ÁRNYÉKSZÉK ELSŐ NYOMA HAZÁNKBAN

Szamota—Zolnai-féle Magyar Oklevélszótárban a *polc* címszó alatt 1429-ből a következő figyelemreméltó adatot találjuk: „1429 Georgius Polczonzero dictus (Múz. Rhédey).“ Ez az adat azért figyelemreméltó, mert egy művelődéstörténeti momentum emlékét őrizte meg számunkra. A XV. századbeli Georgius keresztnévű magyar úrnak ugyanis nem a becsületes családneve, hanem a csúfneve volt „Polczonzero“. Pusztákról ide vándorolt nomád őseink már csak vándor életmódjuknál fogva sem ismerhették az ülőkés árnyékszék intézményét. Az ősmagyar harcos, ha némi kényelmet akart szerezni magának e téren, dárdáját a földre ütötte és abba kapaszkodott meg. Később a ház mögött két karót vertek a földre és ezt már felülmúlhatatlan kényelmi eszköznek tekintették. Bizonyára megcsodálták hát és kinevették

György urat, aki dolgát elvégezni — a nyugati divatot követve — „polczra“ ült. Mivel pedig a „polczra ülés“ feltűnő és nevetséges volt XV. századbeli őseink szemében, következtethetjük, hogy a „polcz“ egészen új dolog volt nálunk, vagyis az ülőkés árnyékszékét 1429 előtt kezdték használni hazánkban.

A kényelemszerető, új divatnak hódoló György úr azonban megjárta: rajta maradt a „Polczonzaro“ név, a csúfnévből ragadványnév lett és a Múzeumban őrzött Rhédeylevéltár 1429-i oklevelében ez a neve tartotta fenn emlékezetét az utókorra.

(Az Oklevélszótár adatára
P. D. hívta föl figyelmemet.)

MATKÓ ISTVÁN PRAEDIKÁTOROK PÁRBAJA SÁMBÁR MÁTYÁS JEZSUITA ATYÁVAL

Matkó István, a XVII. század egyik legügyesebb protestáns hitvitázója, éveken keresztül folytatott dühös és elkeseredett vitát ellenfeleivel, a katolikus hitvitázókkal. Legnagyobb ellenfele volt Sámbar Mátyás jezsuita atya, akivel sehogy sem tudták egymást meggyőzni. Hiábavaló volt minden teológiai érv, gúny, durvaság és gorombaság, hol az egyik kerekedett felül, hol a másik, hol az egyik tette nevetségessé ellenfelét, hol a másik. Végre is már kezdték unni a dolgot mind a ketten és a hagyomány szerint halálos párbajra hívták ki egymást. A párbajt a következő föltételek mellett vívták meg: Nagyvárad piacán, nyilvános gyülekezet előtt két szembeállított szószékről próbálják megcáfolni egymást és a gyülekezet fogja eldönteni, hogy melyiküknek az érvei erősebbek és felelnek meg az isteni igazságnak. A mérkőzés meg is történt és Matkó István re-

formátus prédikátor teljesen megsemmisítette ellenfelét. De nem élt azzal a jogával, hogy Sámárt megölje, megkegyelmezett neki, ám a kegyelem fejében azt kívánta, hogy Sámárnak két ép fogát harapófogóval kihúzhassa. Nagyvárad közönsége jót mulatott a nem mindennapi látványosságon, amikor a palástos református prédikátor harapófogójával belekapaszkodott Sámár atya ép fogába és a reverendás jezsuitát háromszor végigvonszolta a város piacán, míg a megnyert két fogat ki tudta tépni hatalmas állkapcájából.

ÓMAGYAR MÁRIASIRALOM

zt a nevet adták nyelvtudósaink a két évvel ezelőtt Németországban felfedezett régi magyar nyelvemléknek, amelyet *Leidinger* György egyetemi tanár, a müncheni állami könyvtár kéziratárának igazgatója fedezett föl és *Gragger* Róbert, a berlini egyetem magyar tanára fejtett meg. Gróf *Klebelsberg* Kunó kultuszminiszter amint e nevezetes felfedezésről értesült, azonnal intézkedett, hogy *Jákubovics* Emil múzeumi igazgató-őr, a legkiválóbb magyar palaeografus Berlinbe utazzék és a nyelvemléket palaeografiai szempontból megvizsgálja.

A felfedezett új nyelvemlék verses Mária-siralom, egy latin költemény átdolgozása, amelynek szerzője vagy Szent Bernát, vagy Geffroi de Breteuil. A magyar átdolgozás még az általános európai irodalomtörténet szempontjából is érdekes, mert nemzeti nyelven írott Mária-siralmak a XIII. századból

igen gyéren maradtak ránk. A legnagyobb jelentősége természetesen a magyar irodalomtörténet szempontjából van, mint az első magyar költeménynek, amely valószínűleg az Árpádok korából származik. Mint költemény, formai és tartalmi szempontból egyaránt becses, értékes munka, nem olyan léleknélküli, szószerinti fordítás, amilyenek későbbi korból nagy számban maradtak ránk, hanem igazi költői érzékkel formába öntött parafrázisa egy latin költeménynek. Verstani szempontból az Ómagyar Mária-siralom a legnagyobb meglepetést jelenti. Eddig mindig azt írták esztétikusaink, hogy a magyar ritmus csak lassanként fejlődött ki és ügyetlen, kezdetleges kísérletezések után csak a XVI. században emelkedett költői szempontból számbavehető magaslatra. Ezzel szemben ez a XIII. századbeli nyelvemlék azt bizonyítja, hogy a költői tehetség a XIII. században is tudott művészi szép költeményt teremteni. A trochaikus formára ráerőltetett, szokatlan 7 és 6 szótagú verssorokba belekényszerített magyar vers, a leghibátlanabb, magyaros ütemezéssel perdül. Rímeiben nem elégszik meg a vers-

sorok végén *vala, volna* toldalékszavak egymásraütésével, ami még Tinódi korában is divatos volt, bár a magyar nyelvszerkezetnek megfelelően gyakran rászorul a képzők és ragok rímeltetésére, hogy a szükséges nőrímeket kihozza.

A Magyar Nyelvtudományi Társaság Gragger Róbertnek a Mária-siralomról szóló jeles értekezését és a Mária siralom fényképi hasonmását kiadványai során megjelentette. Ennek felhasználásával próbáljuk meg a Mária-siralmat az eredeti versforma épségbentartásával a mai nyelvnek megfelelően elolvasni:

I.

1. *Valék siralm-tudatlan;
Siralmai sepedek,
Búval aszok, epedek.*
2. *Választ világomtól
Zsidó, fiadomtól,
Ézes örömemtől*
3. *Oh én ézes uradom,
Egyenegy fiadom!*

*Síró anyái teköncsed,
Bujából kinyújtsad.*

4. *Szemem könnyel árad,
Én jonhom búval fárad;
Te véröd hullatja
Én jonhom alélatja.*

5. *Világ világa,
Virágnak virága:
Keserven kinzaton,
Vasszegekkel veretöl.*

6. *Jaj nekem én jiam!
Ézes mézül . . .
Szegényül szépségűd
Vérőd hígul vízül.*

7. *Siralmam, fohászatom
Törtetik kívül.
Én jonhomnak bel búja
Ki soha nem hűl.*

8. *Végy halál engömet,
Egyedöm éljen!
Maradjon uradont
Kit világ féljen.*

II.

1. *Oh igaz Simeonnak
Bezzeg szava ére;
Én érzem ez bú-tőröt
Kit néha ígére:*
2. *Tőled válnom,
De nem valállal,
Hal így kínzással
Fiam, halállal.*
3. *Zsidó mit tesz, törvénytelen:
Fiam mert hal büntelen
Fogva, húztozva, öklelve
Kötve ölöd.*
4. *Kegyögygyetők fiamnak,
Ne légy kegyölm magamnak,
Avagy halál kínjával,
Anyját ézes fiával
Egyembele Öljétök.*

A Halotti Beszéd mellett, amely a legszebb régi magyar prózai nyelvemlékeink egyike, a most fölfedezett Ómagyar Mária-siralom

élő tanúbizonysága annak, hogy a XIII. században volt már bizonyos fokig fejlett magyar irodalom, magyar stílus, magyar költészet, amelynek emlékei a magyar nemzet borús, háborús századai alatt elpusztultak és csak a véletlennek, játékos szeszélyének köszönhetjük, ha az ismeretlenség homályából: könyvtáblákból, avatag latin kódexekből elibénk vet ezeresztendős irodalmunk őskorszakából egy-egy gyöngyszemet.

(Gragger Róbert: Ó-magyar
Mária-Siralom című értekezése
nyomán.)

EGY FÉLTÉKENY MAGYAR FŐÚR A XVI. SZÁZADBAN.

— Perényi Gábor és Guthi Országh Ilona. —

Perényi Gábor országbíró, Abauj vármegye főispánja féktelen természetű, indulatos, kegyetlen ember volt. Szép fiatal feleségére, Guthi Országh Ilonára örökös kínszenvedést, szakadatlan halálos rettegést jelentett a már idősebb kényúrral kötött házassága. Még az ablakon sem volt szabad kinéznie és ha az asztalnál, vendégek jelenlétében föl merte emelni tekintetét, férje öklével az asztalra ütött, felugrott, dühöngeni kezdett és nem törődve a vendégekkel, a legkínosabb családi jelenetet rendezte.

Egy alkalommal súlyos betegség ágyba döntötte a kemény magyar urat és a környék urai közül sokan megjelentek látogatására a pataki várban. Körülállták a beteg ágyát, vigasztalták szenvedésében. Egyszerre

csak kinyílt az ajtó és belépett Ilona asszony, hogy orvosságot adjon a betegnek. Mialatt az ágyhoz közeledett, véletlenül hozzáért a fiatal Semsey István köntöséhez, mire Perényi éktelen haragra lobbant, dühöngeni kezdett és megfenyegette az asszonyt, hogy elevenen befalaztatja a vár egyik szobájába, halálra koplaltatja, sőt azonnal be is akarta váltani fenyegetését, csak barátai könyörgésére kegyelmezett meg a szerencsétlen asszonynak. Semsey Istvánnak azonban pusztulnia kellett. Elfogatta, börtönbe vetette és az ifjú egyszerre csak eltűnt, mintha a föld nyelte volna el. Nem tudta meg soha senki, mi történt a boldogtalan ifjúval.

Perényi Gábor állapota 1569-ben oly súlyosra fordult, hogy az orvosok lemondtak életéről. Maga a nagybeteg várúr is érezte, hogy elközelgett halála órája és hogy felesége hűségét a síron túl is biztosítsa magának, meg akarta fogadtatni vele, hogy ha ő meghal, nem megy férjhez még egyszer senkihez sem.

Országh Ilona elhalványodott, megrémült, a fogadalmat azonban nem akarta letenni.

Biztosította férjét, hogy nincs még egy asszony a földön, aki urának életben maradását annyira kívánná, mint ő, de hogy ura halála után mit fog csinálni, mihez fog kezdeni, arra nézve előre semmi ígéretet nem tehet. A beteg Perényit erre elöntötte a düh.

— Micsoda? Hát te, akiről azt hittem, hogy halálom után többé senkit sem tartanál magadhoz méltónak, ilyen választ adsz nekem? Jól van! Ha én nem élek többé, te se élj! Orvost ide! — kiáltott cselédeknek — hívjátok az orvost.

Az udvari orvos, Vitus János belépett. Perényi lekapta a falról nehéz kardját, reszketve, de erőt parancsolva magára, kiugrott az ágyból és a kardot Vitus mellének szegve rákiáltott:

— Azonnal adj mérget ennek az asszonynak. Ha vonakodnál, e pillanatban keresztül döflek.

Vitus elhalványodott, könyörgésre fogta a dolgot, de amikor meglátta Perényi szemében az iszonyú indulatot és mellén érezte a kard hegyét, megígérte, hogy megcsinálja a lassan ölő mérget. Amint kiszabadult ura

betegszobájából, menekülni akart, azonban fegyveres szolgák állották útját, bevitték patikás-szobájába és kényszerítették, hogy csinálja meg a mérget, amelyet a bőszi Perényi Gábor a legrettenetesebb fenyegetések között bele is diktált halálra ijesztett feleségébe.

Perényi Gábor ezután az eset után hirtelen meghalt. Halála után lankadni, hervadni kezdett Ország Ilona is és nemsokára követte férjét. A lassan ölő mérgek kioltotta életét. Harmincegy éves volt, amikor szomorú földi pályafutását bevégezte.

A sárospataki vár templomában temették el és érzékeny sírfelirat tartotta fenn gyászos emlékezetét.

(Forgách Ferenc nagyváradai püspök Historiája; — Karaktert festő anekdoták, 1826).

A P Á P I S T Á K M E G A Z E L A G G O T T F A R K A S O K

Könyvetske az igaz keresztyéni keresztiségről etc. (Kolozsvár, 1570) című műben, melyet a flandriai eredetiből készített német fordítás után Dávid Ferenc fordított magyar nyelvre, a negyedik fejezetben ezt olvassuk: „Úgy vagyon a pápázóknak dolgok, mint a megaggott farkasoknak. Mert azok is, mikoron immáron megaggottanak és inaik meglankattanak, és foguk kihullott, nem kergethetnek többször lovat, ökröt avagy disznót, hanem egerészni mennek, és a verőfényben lefeküdvén, egereket lesnek: Szinte úgy cselekösznek a pápázók is. Merthogy az ő gyermekeiknek keresztiségének semmi fundamentát nem találják a szent-írásban: elmennek, és erősen egerésznek, és külömb-külobféle mondásokat szedegetnek a szent-írásból, mellyekkel a gyermekeknek keresztiségét megakarnák bizonyítani“.

A RUTHÉNEK ÚGY KÁROMKODNAK, MINT A MAGYAROK

erberstein írja 1551-ben megjelent latinnyelvű utazási munkájában: A Ruthének esküvésben, káromkodásban ritkán használják Isten nevét, de amikor esküsznek, amit mondanak, vagy ígérek, a kereszt megcsókolásával erősítik meg. Káromkodásuk — a magyarok szokása szerint — rendszeren az, hogy az „anyádat a kutyával hozzák kapcsolatba“.

„Jurando ac blasphemando, ráró nomen Dei usurpant (Rutheni). cum autem iurant, per osculum crucis dicta uel promissa firmant. Blasphemiae eorum, Hungarorum more, communes sünt, Canis matrem tuam subagitet.“

KIT TARTOTTAK MAGYARORSZÁGON A
XVI. SZÁZADBAN A KÖNYVNYOMTATÁS
F E L T A L Á L Ó J Á N A K

Székely István 1559-ben megjelent Chronikájában a világ teremtésétől számított 5414-ik_f mai időszámítás szerint Krisztus után az 1452-ik esztendőből a következő nevezetes eseményt jegyezte föl: Egy Faustius nevezetű ember Németországban, Moguntiában felfalta a könyvnyomtatás nagy tudományát. Ki ez a Faustius? Az a hírneves, XVI. században élt humanista-e, akinek neve és személye köré a Faust monda szövődött és akinek sokan a könyvnyomtatás felfalálását is tulajdonították, — vagy Johann *Fust*, Gutenbergnek üzlettársa és később tönkretevője-e? Johann Faust doktor 1485-ben született, 1540-ben halt meg. Kiválóságáról és a személyéhez fűződő, csodás, ördögi dolgokról Székely István értesülhetett ugyan és nem volna éppen lehetetlen dolog, hogy ennek

az ördögi tudománynak, a könyvnyomtatásnak a feltalálását is neki tulajdonította. De mégis valószínűbb, hogy Székely István nem Faust doktorra, hanem Johann *Fust* mainzi polgárra, Gutenberg üzlettársára gondolt.

Gutenberg ugyanis szegény ember volt és hogy könyvnyomtató műhelyét megnyithassa, 1450-ben társult Fust János aranyművessel. A társulásnál olyan szerződést írt alá, amelynek alapján Fust néhány év múlva kidobta Gutenberget a vállalatból, a műhely azután Fust János és Schöffer Péter neve alatt ment tovább; a Fust és Schöffer-család összeházasodott és kialakult egy nyomdászdynasztia, a Fust-Schöffer dinasztia, melyben a fiúk követték apjuk mesterségét. Az egyik Schöffer fiú, Schöffer János aztán egy 1515-ben nála nyomtatott munka, *Breviárium Historiae Francorum des Abtes Trithemius* végső sorai-
ban azt írja, hogy *az ő nagyapja, Fust János fedezte föl a könyvnyomtatás tudományát.*

Székely István valószínűleg innen vette a könyvnyomtatás föltalálására vonatkozó adatát.

S Z A B A D - E I S T E N O S T O R A E L Ő L M E N E K Ū L N I

árolyi Péter református prédikátor veti föl ezt a kérdést a Halálról, feltámadásról és örökéletről szóló, 1575-ben, Debrecenben megjelent művében. Szabad-e az döghalál elől elmenni? . . . itt először ezt forgatják nagy sokan: Ha Isten ostora az dög halál, hát nem szabad el futni előle? Nem következik, hogy azért, mert Isten ostora, nem szabad el menni előle. Mert az Pogány fegyver is Isten ostora, de ha Isten elbocsát előtte, ne kísértsd meg őtet. Az éhség is Istennek ostora ... az dög halál is Isten ostora. De ha Isten neked alkalmatosságot és erőt ad az el menésre, ne utáld meg az ő gondja viselését.

HOGY HÍVTÁK AZELŐTT HELTAIT?

Heltai Gáspárt, a XVI. század nagy bibliafordítóját, történetes meseíróját, Dávid Ferencet, az erdélyi nagy püspököt, Sylvester Jánost, az első magyar grammatica szerzőjét? — Különös kérdés. Csak nem tételezi föl valaki ezekről a tisztos bibliafordítókról és praedikátorokról, hogy megváltoztatták becsületes családi nevüket.

Pedig ez történt velük. Heltai Gáspár és Dávid Ferenc megmagyarosította a nevét, Sylvester pedig meglatinosította. Heltai és Dávid erdélyi szászok voltak, az előbbi családi neve *Helth*, az utóbbié pedig *Herthel* volt, míg *Sylvester* Jánost azelőtt *Erdősinek* hívták.

A névváltoztatás a XVI. században elég gyakori volt. Szász vidékeken a König, Gross, Klein stb. nevű polgárok német neveiket felváltva használták a Király, Nagy, Kis magyar nevekkal. Iskolázott, tudós emberek pedig a

renaissance hatása alatt latinra és görögre fordították nevüket: íróink közül *Horhi Juhász Péter Melius-nak*, *Erdősi János Sylvester-nek*, *Bogáthi Fazekas Miklós Figulus-nak*, *Bornemisza Péter Abstemius-nak*, *Laskói Csókás Péter Monedulatus-nak* írta a nevét.

A GELLÉRTLEGENDA SZÓL- GÁLÓLEÁNYÁNAK ÉNEKE

(Symphonia Hungarorum)

„ . . . circa mediam noctem audit strepitum molarum. quod ipse alias non viderat, mirabatur quidnam hoc esset. continuoque mulier, que molam trahebat, cantare cepit. admirans autem episcopus dixit ad Waltherum: Walthere audis *symphoniam ungarorum*, qualiter sonat. riseruntque ambo de carmine isto. Cumque solius manu traheretur mulieris et cantus cresceret in altum, episcopus . . . subridens ait: Walthere edissere mihi *quis istius melodiae cantus* sit, qui cantoria sua cessare compellit lectionem. at ille: *iste modulatio carminis* est, inquit, mulier que cantat ancilla est huius hospitis apud quem hospitamur. que molit triticum domini sui tempore quo alia molendina in regione ista reperiri omnino non possunt.“ „ . . . éjfél tájban valami zúgást hallott, amit egyébként magam nem látott és ezért csodálkozott, hogy mi lehet az. Aztán az a nő, aki a malmot hajtotta,

énekelni kezdett. A csodálkozó püspök így szólt Walterhez: Walter, hallod-e a magyarok szimfóniáját, miképen hangzik. És nevettek mind a ketten a versen. Minthogy pedig a malmot a nő csak a kezével hajtotta és az éneklés magasra szállt, a püspök . . . nevetve így szólt: Walter, mondd meg nekem quis istius melodiáé cantus sit, amely éneklésével olvasásom félbehagyására kényszerít. Mire Walter azt mondta: iste modulatio carminis est, az éneklő nő vendégado házigazdánknek szolgálóleánya, aki urának búzáját örli oly időben, melyben más malmot ezen a környéken találni egyáltalán nem tudnak“.

Szent Gellért Legenda maiorjának ez a helye sok kombinációnak volt már alapja.

Ezeknek hosszas felsorolása helyett az olvasót Horváth Cyrill és Himpfner Béla meg a többi tudós kutatók cikkeire utalom, kik a kérdés történetét alaposan összefoglalták s az eddig sokszor merész és fantasztikus föltevéseket egyszerűbbel helyettesítették. Horváth Cyrill a „symphonia ungarorum“-ot a „magyarok muzsikájának“ fordítja, a „quis istius melodiæ cantus sit . . . at ille: iste

modulatio carminis est, inquit, mulier que cantat ancilla est huius hospitis apud quem hospitamur ...“ helyet pedig a következőképpen érti: „micsoda harsogás, gajdolás, nótázás, énekszó ez? . . . A dalolás ilyen természetű: az asszonyállat, a ki énekel, a házigazdánk szolgálója és urának gabonáját őrli. Más szóval: A nótázás a szállasadónk szolgálójának éneke, a ki urának gabonáját őrli“.

Himpfner Béla szerint a fődolog az, hogy a zümmögéstől kísért ének, tehát a kétszólamúság vezetett a szimfónia szó alkalmazására; ez okozhatta valóban *a hangszerrel való összehasonlítást, a metaphorát*. A szimfónia szó jelenthetett ugyan dudát is — amint ezt már Lánczy Gyula is állította —, de Himpfner inkább arra a középkorban általánosan elterjedt és használatos hangszerre gondolt, melynek neve *symphonia*, chifonie, chifonie, cifonia, cifonie, Bauren-Leyre (Bauern-Leyer), s amely a régibb organistrumból többféleképpen átalakítva nagyon közönséges lett. — A modulációt ütem, ütemezés, ütemszerűség szavakkal tartja egynek s az „iste

modulatio carminis est“ szavakat így érti: az ütemezés teszi azt, hogy a nő így énekel. A moduláció, az ütem Gellértnek feltűnhetett, mert a szolgáló egyforma, lökészerű mozdulatokkal járó nehéz testi munka végzése közben énekelt.

Hogy a szimfónia csak élcelés a malomszer zúgásával vegyest felhangzó énekre, az fölötte valószínű s abban is egyetértek Horváth Cyrillel és Himpfner Bélával, hogy a „legenda sem egyik, sem másik variánsában — sajnos — szó sincs nagytekintetű zenetörténeti észrevételekről“; azt azonban hangsúlyoznunk kell — amire már Osvát János is rámutatott¹ —, hogy az egyházi énektől különböző, tehát nemzeti, Himpfner Béla szerint világi, szerintem „népi“ dallamnak kellett ennek az éneknek lennie.

A Finn Tudományos Akadémia kiadásában 1913-ban egy nagyon értékes mű jelent meg,²

¹ Nemzeti Zeneművészet. Budapest, 1908. 14. 1. stb.

² A. R. Niemi: Tutkimuksia Liettualaisten Kansanlauluja alalta, I. Helsinki 1913.

melyben szerző *A. R. Niemi* a lettek, litvánok népköltészetéről szólván megemlíti, hogy a letteknek, litvánoknak nagyon sok és sokféle munkadaluk van. E népek dalai már régen magukra vonták az utazók és tudósok figyelmét s Niemi egy XVII. századbeli német utazó útirajzából, finn fordításban, egy bennünket közelről érdeklő megfigyelést közöl, amelynek eredeti szövege Lepner: *Der Preusche Littauer* című művének 95. lapján a következőképen van meg:

„Sie (Die Littauer) sind von Natúr zum Singen geneigt, und alsó schöne Musici naturales, welche die Zuneigung zum Singen mii auf die Welt gebracht, dannenhero entstehet von den Weibern und Maegden in ihren Gelachen so ein Geheule und Gesumme, dasz mann die Ohren davor zu stopfen musz. Die Kerdels legén sich auf diese Wissenschaft nicht sonderlich, sóndern nur die Weiber und Mágde, welche auch *des Morgens vont andern Hahnen-Geschrey, hisz es tagét, bey der Hand-Mühlen, da das Gesumme der Hand-Mühlen ihnen zum Bass und Fundament dient*, musiciren. Die Materie ihres

Gesanges oder vielmehr Geheules, sind Buhlen-Lieder, *sie handeln auch von solchen Sachen*, was ihnen nur einfällt und vor Augen stehet.“

„Ok (a litvánok) természetüknél fogva hajlanak az éneklésre, tehát szép muzsikus természetűek, akik az éneklésre való kedvüket magukkal hozták a világra és ezért az asszonyoknak és leányoknak kacagásában olyan üvöltés és zúgás támad, hogy az embernek be kell dugnia miattuk a fülét. A legények nem sokat adnak erre a tudományra, inkább csak az asszonyok és leányok, akik reggel is a második kakasszótól kezdve, amíg megvilágosodik a kézimalmoknál, miközben a kézi malmok zúgása szolgál nekik basszus kíséretül és alapul, muzsikálnak. Énekeiknek, vagy sokkal inkább üvöltésüknek tárgya szerelmi dalok, de sokszor olyan dolgokról is énekelnek, ami eszükbe jut vagy egyszerűen a szemük előtt áll.“

Íme: a Symphonia Litvanorum.

A litván asszonyok és leányok a második kakasszótól (reggel 2 órától) virradtig az őrlőmalomnál, ahol az őrlő zúgása a basszus és a kíséret (Fundament = alap), „dalolász-

nak“. Feltűnően emlékeztet ez a leírás a Szt. Gellért-legendában olvasható őrlési jelenetre. A leányok éjszaka üvöltének az őrlőmalomnál, s az utazó Lepner élcelődve azt mondja, hogy a „malom zúgása és az éneklés együtt“ muzsika. Lepner azonban többet is feljegyez: dalaik tárgya a szerelmen kívül bármi, ami eszükbe jut, vagy közvetlen szemlélet tárgya.

Niemi idézett munkájában a munkadalok több csoportját sorolja íel s ezek között egyik nagy csoport a litván *őrlődalok* csoportja; hogy az őrlődalok a litvánoknál a legősibb dalforma, azt Büchernek az őrlődalokról felállított elméletén kívül egy régi történeti adattal is bizonyíthatjuk.

Körülbelül 100 évvel Lepner műve előtt jelent meg Mathias Strykowski lengyel írónak (sz. 1547, megh. 1582 után) egy kéziratos műve, melyet egy Alexander Guagnini nevű olasz kalandor 1581-ben a saját neve alatt a következő címmel adott ki: Alex. Guagnini Veronensis: Descriptio Sarmatiae Europae. Spirae. 1581. E műben a következő feljegyzést találjuk: „Dum [que haec] molendina manibus vertunt, patrio more, agrestem qven-

dam concentum edere solent, dicentes: melior, hocve verbum frequentius ad cantilenae similitudinem repetunt: id vero est tam viris, quam mulieribus peculiare, quod de illa re, quam tunc in opere habent, cantilenas agrestes canant“. (Idézi Bezenberger, Litauische Forschungen IX.) Tehát a litvánok a kézimalom forgása közben s egyéb alkalmakkor a helyzettel összefüggő dalokat énekelnek. Miközben ezt a malmot kezükkel forgatják, hazai szokás szerint parasztdalt szoktak énekelni, jobban mondva ugyanazt a szót gyakran ismétlik énekléshez hasonlatosan. Ez pedig úgy a férfiaknak, mint a nőknek szokásuk, hogy arról a dolgról, amellyel éppen foglalkoznak, paraszti dalt énekelnek.

Az őrlődalok megvannak a többi Balti-tenger melletti népeknél is, a mi néprokonainknál is, a finneknél és az észteknél¹ s dalaiknak igen jelentékeny csoportját alkotják. Az őrlődalok általános elterjedtsége arra enged következtetni, hogy — bár ma már

¹ Megvan a legtöbb primitív népnél s mindenütt nők énekelik.

a kézimalom pusztulása után őrlődalok ismeretlenek népköltészetünkben — régen bizonyára nálunk is éppen úgy megvoltak, mint igen sok más primitív költészetben s nem vonunk merész következtetést Szt. Gellért legendájának őrlési jelenetéből s a finn-észt őrlődalok létezéséből, ha azt állítjuk, hogy *az őrlődalok nálunk ősiek, talán még a finn-ugor egység korából valók.*

Munkadalok (kallódal,fejődal) nálunk is vannak. Az eddig feljegyezettek mellett szolgáljon létezésükhöz bizonyítékul az itt közlött köpülődal, melyre gyermekkoromból jól emlékszem:

Menj össze, menj össze,
Menj össze jó tejfel:
Itt van a nagy
Hasú gyerek (Jancsi, Jóska stb.)
Írot s vaját kíván,

melynek dalolása, ritmusa összeesik a köpülés mozdulataival. Munkadal nyomát látom az ilyen, ma már csak refrainként előforduló sorokban is:

Szita-pita péntek
Szereda- csütörtök
Zabszerda,

melyet, mint ritmusa is mutatja, eredetileg szitálás közben énekelhettek. Ide lehet sorolnunk a közismert *masírozódalt* is:

Lépjünk pajtás egyszerre,
Kapunk lencsét estére.
Aki nem lép egyszerre,
Nem kap lencsét estére, stb.

amelyet a mars-kürtszóra szoktak dalolni.

*

Madzsar Imre „Szent Gellért nagyobb legendájáról“ szóló értekezésében összevetvén a Gellért-legenda különböző szerkesztéseit: Vita minor, Vita maior (s a Wion Arnold-féle) legendát, arra az eredményre jut, hogy a nagy legendának mindazon részei, melyek nincsenek a kis legendából vagy egy régi krónikaredakcióból merítve, csekély kivétellel nem egyebek, mint egy 1400 körüli író képzelmének alkotásai. A nagyobb legendában a magyarok szimfóniájáról szóló párbeszédben feltűnőnek találja a szemelláthatólag előtérbe nyomuló novellisztikus, elbeszélés-szerű elemeket, melyek határozottan a nagy legenda későkorúságát bizonyítják s a híres párbeszédet későbbkori interpolacio-nak, sőt a

Himpfner Bélától közölt Athenaios-féle parallel hely alapján „alkalmi interpolatio“-nak gondolja (Századok, 1913, 510. L). A Lepnerből közöltem adat, melynek „die Weiber und Mágde, welche auch des Morgens vom andern Hahnen-Geschrey, bisz es taget, bey der Hand-Mühlen, da das Gesumme der Hand-Mühlen ihnen zum Bass und Fundament dienet, musirciren“ helye is emlékeztet a nagyobb Gellért-legenda kérdéses párbeszédére, szintén valami állandó vándormotívumra engedne következtetni, ha nem volna úgy a Gellért-féle párbeszéd, mint a Lepner-féle leírás is teljesei a helyzetnek megfelelő, iUetőleg a helyzetből folyó. És el kell ismernünk azt is, hogy ha az éjszakai őrlés s az őrlés melletti dalolás nálunk ismeretlen, szokatlan lett volna, e hely se a Legenda Minorba, se a Legenda Maiorba nem kerülhetett volna bele.

S ha a Legenda Maiornak kérdéses helye az 1400 körüli írónak novellisztikus színe-, zése is, ezzel a symphonia Hungarorum, quis istius melodiáé cantus sit, iste modulatio carminis est stb. kifejezések még mindig nincsenek megmagyarázva; a magja az epizódnak

megvan a Legenda Minorban, melyet a L. Maior írója kiszélesített. Vájjon a színező elemeket kölcsönvette-e valahonnan, vagy saját képzeletéből merítette-e?

Lepnernél azt olvassuk, hogy a litvánok *éjjel két órától hajnalhasadásig kézimalommal őrlnek*, és pedig az *asszonyok* és a *leányok*; őrlés közben *dalolnak, üvöltenek*, vagy amint Lepner élcelődve mondja: *musiciren*, s a kézimalom brúgása „zum Bass und Fundament“ szolgál. Dalolásuk, vagy inkább üvöltésük tárgya a szerelem, vagy ami közvetlen előttük van. A *Symphonia Hungarorum* sem egyéb, mint az *éneknek* és a *malom brúgásának együtthangzása*. Hogy Lepner is s a Legenda Maior írója is komikusnak tartja ez együtt-hangzást, abból magyarázható, hogy a malombrúgás s az ének párhuzamos szabályos taktusokban haladt s szakadt meg. (— Ez a munkadal természete, hogy a munka s a dal ritmusa összeesik. —) A malom brúgása tehát úgy hallatszik távolról, mint valami monoton zenekíséret. Műveltebb fül mindenesetre furcsának találta ezt az összhangot s az élcelődés érthető, anélkül hogy e két szerző műve bár-

mily távoli, közvetett úton is, kapcsolatba volna hozható egymással. A symphonia Hungarorum körüli párbeszédet nem kell kölcsönvételnek tekintenünk. Madzsar meggyőző fejtegetései után kétségtelen ugyan, hogy a nagy legendában levő *audis symphoniam ungarorum, istius melodiae cantus* stb. szavakat Gellért nem mondta, de a Nagy Legenda írója maga is észrevehette a malomzúgással együtt hallatszó éneklés furcsaságát s nem tett egyebet, mint hogy megfigyelését egy a Kis Legendában megadott keretbe beillesztette.

Az elmondottak alapján— jórészt Himpfner elméletéhez csatlakozva — a Gellért-legenda idézett helyét a következőképen értem:

„Walter! Hallod a magyarok *összhangos játékát*, miképen hangzik, — s nevettek mindketten e daloláson . . . Walterom, magyarázd meg nekem, *miféle éneklése ez annak a melódiának* (quis istius melodiae cantus sit), amely elüvöltetésével kényszerít olvasásom félbeszakítására? És ő így felel: *a dalnak [szokatlan] tagolása* (ütemezése) *az; [mert] a nő, aki énekel, házigazdánknak szolgálója, ki urának gabonáját őrli* (iste modulatio carminis est,

inquit, mulier que cantat ancilla est huius hospitis apud quem hospitamur. que molit triticum domini sui).

Gellért korábban is hallhatott magyar dalt; ami feltűnt neki, az 1. a különös együtthangzás volt, amelyről 5 nem tudta, hogy mi, 2. a sajátos ritmus, amelynek magyarázatát Walter azzal adja meg, hogy a leány öröl, tehát munkaközben dalol s azért oly különösképen furcsa és szaggatott az ének.

Nem a magyar dalon nevetett Gellért, hanem a szokatlan zenekíséreten (vö. da das Gesumme der Hand-Mühlen ihnen zum Bass und Fundament dienet) s a symphonia Hungarorum kifejezés az egész, — odahallható, összjátékra, együtthangzásra vonatkozó éle. — Gellért nem azt kérdi azután, hogy „miféle éneklés, gajdolás az?“, hanem hogy „miféle éneklése ez annak a melódiának“, t. i. a mint már Himpfner is megjegyezte, őrlés közben a munka ritmusával haladt együtt az éneklés ritmusa is. Azért magyarázza meg Walter, hogy a dal szokatlan ütemezése onnan van, hogy a leány őrlés közben dalol.

M E G P A T K O L T S Z É K E L Y L E G É N Y E K

XVII. század egyik gazdag és hatalmas erdélyi főura, Kapi György, Hunyad vármegye főispánja vígéletet kedvelő, nyílt, zajos házat tartó ember volt. A Maros partján fekvő Aranyvár gyakran visszhangzott a környékbeli urak duhaj mulatozásától. De, mint minden italos, mulató ember, szeszélyes is volt — a politikában kapkodó és állhatatlan, nem tudott szint vallani és nyomorultul, láncokra verve pusztult el Déva várában.

Háromszor házasodott meg. Harmadik felesége Bánfy Ágnes, Bánfy Zsigmond leánya volt, aki először 14 éves korában ment férjhez Barcsai Ákos fejedelemhez; ennek halála után Rhédei Lászlóhoz s ennek halála után harmadszor Kapi Györgyhez.

A hagyomány szerint leányai és valószínűleg a jókedvű harmadik feleség az aranyi

vár ablakából integettek és nevettek a Maroson tutajt úsztató székely legényeknek. A legények válaszul elkezdtek nyeríteni, mint a lovak. A nem egészen ildomos flirt-öt észrevette a méltóságára kényes Kapi György uram, azonnal csolnakokat küldött a tutajok után, a pajkos székely legényeket elfogatta és tüzes patkót veretett a sarkukra.

(Deák Farkas; Béldi Pál 129. 1.)

AZ ORSZÁGOKBAN VALÓ SOK BOLONDOZÁSOKNAK O K A I R Ó L

z olvasóközönség téved, ha azt hiszi, hogy itthon nem található meg azt az enyhülést, amit a külföldi írók műveitől remél. A magyar irodalom történetének számos elfeledett, könyvtárakban elásott olyan drága kincse van, amely alkalmas arra, hogy pihenőóráink szórakozását kellemessé tegye. Nem a múlt század elfeledett regényeire és novelláira gondolok, hiszen ezek valóban semmi újat nem nyújtanak a mai olvasónak, nagyon fiatalok ahhoz, hogy régiek legyenek, hanem a régi, XV—XVII. századbeli magyar munkákra, amelyek a nagyközönség számára igen sok rejtett gyöngyöt foglalnak be. Ezek nem regények, nem novellák; de hol van az megírva, hogy csak a regény, novella és vers az az irodalmi termék, melyben a nagyközönség gyönyörködni tud?

Kevesen vagyunk, akik — nem hivatásból és nem kenyérkeresetből — elő szoktuk venni a régi, fatáblákba, pergamentbe, sötétbarna bőrbe kötött sárgult, avatag, szüette, dohos régi magyar könyveket, hogy lelkünk gyönyörszomját eloltsuk velük. Nekem a régi magyar irodalomnak, főként a régi magyar vallásos irodalomnak néhány könyve a legkedvesebb olvasmányom. Ha el akarok menekülni a jelenből, nem a fantasztikumok világába merülök, ahol érzem, hogy el akarnak bolondítani, meg akarnak csalni, hanem egy másik való világba, amely azonban nem a jelen, — a múlt, de való, igaz múlt, igaz történet, az én múltam, az én történetem, melyet átéltem őseimben, — előveszem a régi sárgult lapokat — és úgy érzem, mintha visszamennék valahová, ahol már voltam, mintha a gyermekkoromban hallott meséket és írt naplóimat szedném elő, csak ezeket régebben írtam, nagyon-nagyon régen és már csak homályosan emlékszem rájuk. Jó öreg *Hellai* Gáspár mosolyt csal ajkamra tréfás állatmeséivel és megkacagtat Salamonnal meg bolondos Markalfjával, meg-

borzongatja hátamat a Hispániai Vadászsággal, amelyben a spanyol inkvizíciót írja le, kedvesen fecsegve és naivan bölcselkedve elszórakoztat a magyarok krónikájával; ha *Bornemisza* Péter prédikátor uram fölsántikál a szószékbe, két könyökömet nekitámasztom a zsoltártartó padnak és államot tenyereembe fektetve, szájtatva hallgatom prédikációit az ördögi kísértésekről; aztán gondolkodóba ejt az a vita, hogy hova megy a lélek a halál után, amely kérdés kiderítésére *Mtlius Juhász* Péter, *Károlyi* Péter és *Sztárai* Mihály prédikátor uramék annyi tintát elfecsérlettenek, mert utoljára sem tudták meg és ma sem tudjuk, hogy hová megyen a halhatatlan lélek a halandó testnek halála után; aztán *Balassi* Bálint énekei — hejh, bátor úr volt és szerette a nőket — dobogtatják meg szívemet. De nemcsak ezek az eretnekek tudnak mulattatni: *Pázmány* Péter prédikációi becsalnak a katolikusoknak templomába és mint eretnek rettegve menekülök el tőle, félve, hogy meggyőz; — és ha nagyon lesújtott az élet és feledni akarom barátaim intrikáit, amelyek nagyon fáj-

nak, valami hatalmas narkotikumot keresek elő, a hitvitázókat, *Maikót, Sámhárt, Pósa-házit* és mint valami vásott gyerek a kerítés mögül, vigyorogva nézem, hogy hajigálnak ezek a komoly, méltóságteljes tisztelendő szent atyák mázsás sziklákat, robbanó gombaságokat egymás felé, hogy porolják ki doronggal egymás irháját, hogy piricskelik meg egymást, hogy akar egyik a másiknak karikát húzni az orrába, mint a bivalynak és békésen induló kártyajáték után hogy vagdossák egymás fejéhez a paklit. És ha kezd untatni a cirkusz, valami lágy muzsika, orgonaszó után vágyom, előveszem a kódexeket és áhítat száll meg, amikor a szentek történeteit olvasom, akik oly meghatóan tudnak fohászkodni és meghalni az kegyös és szerölmötös úr Jézus Krisztusért. Aztán néha, zsíros ebéd után — tehát igen-igen néha — valami sikamlós történetet kíván meg az ember és Ponciánus históriája ad bő táplálékot fantáziámnak. Majd az Adriai Tenger Syrénáját olvasom borongó elmével, ki azelőtt ifjú elmével szerelemnek édes versével játszadozott . . .

Van, van mit olvasni a régi magyar irodalomban, csak meg kell választani az anyagot. Zord vitairat *Magyari* István prédikátor uram könyve Az országokban való sok romlásoknak okairól, keserves panasz az ország romlása miatt és igazságtalan, tendenciózus, gyűlölködő vádirat a katolikusok ellen; de minden egyoldalúsága mellett is annyi érdekes és ma is aktuális kérdést vet föl, hogy az, aki szeretettel tud mosolyogni a gyermekek naiv vitáin és végig tudja hallgatni a gyermekszobából hozott érveket és a meséskönyvekből felhozott analóg eseteket, élvezettel fogja olvasni azokat a bizonyításokat, hogy az üstököscsillagok, égi seregek, földindulások, vízáradások miként jelentik meg előre a háborút, döghalált, miként jelentette Isten előre Győr elveszését földindulással, Eger elveszését üstökös csillag által, és miként igyekezik minden tényt úgy beállítani, hogy a felelősséget a katolikusokra tolja érte.

Sárvárott, Karátson havának kilentzedik napján, „mely nap az holdban nagy fogyatkozás lőn, kinek erejét az Úr Isten rólunk

fordítsa az pogányokra, és az vélek egy igát vonókra, Urunk születése után az 1601. esztendőben“ Magyar István prédikátor uram befejezte szomorú könyvét az országokban való sok romlásoknak okairól. Sok keserű évet élt át már ekkor a magyar, hasonlatos volt sorsa mai sorsához. Az ország szívében pogányok voltak az urak, a török egyik várost a másik után foglalta el, egyre nagyobb területeket igazott le, egyre több keresztyént hajtott járma alá. Egy vigasztaló, reménytadó esemény történt: „az jó Isten nagy irgalmasságából országunknak egyik erős bástyáját, Székes Fejér Várat, a régi magyar királyok koronázó és temető helyét (kit Szultán Szolimán ez előtt ötven nyolcz esztendővel meg vött vala) sok Töröknek, mind várban mezőben nagy veszedelmével, az keresztyéneknek vissza adá, Budának kapuját vele be tévé. Mely erősséget szent fiáért az úr Isten tartson meg sokáig az keresztyén kéznél és az mellé szabadítson több helyeket is az ő szent nevének tisztességére.“ Magyar István prédikátor uram sötét-hangulatú protestáns prédikátor, aki Isten

átkában és áldásában vakon hisz és sorsunk minden mozzanatát az isteni igazságszolgáltatásra vezeti vissza. Sok bűn terheli az ország lelkét, amelyért lakolnia kell. Magyarai István prédikátor uram Isten előtt a legnagyobb bűnnek a bálványimádást tartja, a legbűnösebbeknek a bálványozókat, akiknél — már leng a vallásháborúk dermedtő szele — a protestánsok engesztelhetetlen ellenfeleit, a pápázókat érti.

A buzgó, fanatikus protestáns pap azt állapítja meg, hogy a „pápiszták“ a bálványozók, mert mi a bálványozás? „Öntött, írott és faragott képek imádási, remeteség, apácaság, barátszerzet, pilis és koszorúnyírás, miseszolgáló kis papság . . . gyertyatartók, ámpolnák, lámpások, úti oltárok, szövétnek és gyertyaszentelések. Tűz, víz, viasz és kokonya szentelések, kuklyába, hordóba való öltözések, processiók, búcsújárások, a papoknak búbjós felszentelések, az utolsókenet, az Urnapi bálvány ostyának utczától utczára való farsangoltatása. Az pünkösdi napi fagalambnak (mintha menyből a Z. Lelek iöne) alá botsátása;

az fa legénynek nyakon kötve, fel akasztva, (mintha Christus menne mennybe) a templom padlására való felhúzása: az bűnökért való váltságok; az olvasókon való berbitélések, a pálmába felöltöztetett szamar.“

Az országok romlásáról írott könyv egyik legérdekesebb és legügyesebb pamphlettje a régi magyar irodalomnak, amelyet — bár az Akadémia a Régi Magyar Könyvtárban *Ferenczi Zoltán* gondozásában tíz évvel ezelőtt közrebocsátotta — nem ismer a magyar közönség. Magyari az ország pusztulásának okait kutatva megállapítja, hogy elszakadt a régi Istentől, bűneiért bűnhődik, de mint mai publicistáink igen ügyes és leleményes magyar őse, a bajok minden ódiomát ellenfelei, a katolikusok nyakába varrja. Bármiféle szempontból vizsgálja is az okokat, a vége az, hogy a katolikusok bűneiért bűnhődik az ország. Merész rabulisztikával bebizonyítja, hogy a „pápisa vallás“ az új hit, melyet a pápák találtak ki és tákoltak össze. Hatalmas tudású, gondolkodó fő, aki a legalaposabban ismeri a világtörténetet, a szentek életét, az egyház történetét, kora legdivato-

sabb tudományát, az astrologiát és az érveknak akkora tömegét sorakoztatta föl állítása bebizonyítására, hogy *Forgách* Ferenc nyitrai püspök nem kisebb embert kért föl a válasz megírására, mint *Pázmány* Pétert, aki „Felelet a Magiari István Sárvári Praedicatornak, az ország romlása okairól írt könyvére (1603)“ című válaszát nem patrónusának, *Forgáchnak* ajánlja, a kor szokása szerint, hanem ugyanannak a *Nádasdy* Ferencnek, aki *Magyart* Istvánnak volt a maecenása. *Pázmány* fölényesen, lenézően, megvetően leckézteti meg Magyarít, azt bizonyítgatja, hogy igenis a katolikus hit a régi, míg a protestáns hit teljesen új, eltévelyedés, bűn, az Isten egyházának megszenteltelenítése és a protestánsok okai minden nyomorúságnak és kárvallásnak, ami az országra rászakadt és könyve végén Istenhez fohászkodik, hogy világosítsa meg a lutheristák elméjét és javítsa meg őket hibáiktól. *Magyari* a Feleletbe nem nyugszik bele; megírja a választ, de nincsen pénze, nem akad maecenás, a ki a könyv kiadásának költségeit fedezze. A mű kéziratban maradt és elveszett, nem irodalomtörté-

neti szólam, hogy azt írom: örök kárára a magyar irodalomnak, mert eléggé meg nem becsült régi irodalmunkban a „Romlások okairól írott“ könyvnek bizonyára méltó folytatása volt.

Magyari könyve oly értékes emléke a régi irodalomnak, hogy nem árt megemlékezni róla most, amikor az ország szintén „nagy romlás“-ban van. Ha nem is hisszük el neki, hogy a magyarok Istene egyik vagy másik felekezet vagy párt bűnei miatt bünteti hazánkat, sok figyelemreméltó megjegyzést, analógiát találunk nála a világtörténelemből, bibliából és ma, amikor a magyar búsán, tétlenségre kényszerítve, megcsönkítva, megláncolva nézi országa pusztulását, talán okulást is meríthet egy XVII. századbeli elkeseredett igaz magyar fejtegetéseiből, amelyek naivak, elfogultak, de a kor színvonalán állanak, kedvesek és egy régi letűnt század hazafiúi bánatát őrizték meg számunkra.

Az pártoskodás — írja Magyari uram — nagyobb pusztaságnak jele. Ebben részünk vagyon nekünk is, mind országotól. Mert

mennyi pártolkodás és visszavonás lőtt légyen miköztünk is, immár egy néhány esztendőktől fogva, egy néhány helyeknek romlási tesznek róla bizonyágot, melyek nem a pogányok, hanem az egymás között való háborkodások miatt romlottanak el, mint ez megtetszik az keresztes hadnak feltámadásából és az két fejedelem, Ferdinánd és János között való villongásból is. Ugyanis, mikor valamely országnak romlása elközelít, efféle pártolkodások, úgy mint bizonyos jelek veszik elől.

*

Az éhségben és drágaságban sem mondhatjuk magunkat részetlennek lenni, mert az több minket nyomorgató inség között ím az nagy szükség is, mind országostól fogyatkozttat minket . . . Most is ki nagy drágaság kényszerített legyen sokakat szokatlan eledelekre, nyilvánban vagyon, hogy sem mint sokat kellene róla szólanom. De talán a döghalálban nincs részünk? Micsoda mellyeszte tehát csak tavaly is ilyen igen meg minket? Ki siratja urát, feleségét, édes

magzatit s ki atyafiait, jó barátjait s még sem érezzük rajtunk Isten csapását.

*

Ezt (csapást) hozzák mi reánk a sok bűnök és táborba indulásunkkor béli sok fellelt gonoszságok, melyekbe felszoktunk öltözni házul mozdulásunkkor, nem hogy kitisztulnánk belőlük. És majd annyira jutunk, hogy ha ki gonoszt akar tanulni, bár ne menjen máshová érte, hanem csak a táborba, elég gonoszsgot találhat. Mert ott meglátja, (böcsülöm az jámborát), hogy jobb részre mindnyájan az gonoszsgnak adták magukat. Háborog az Magyar; az Spanyol latorkodik; eszik-iszik, tobzódik a német; az Cseh hortyog az ió lakásban, ásít puhasága miatt az kevélységtől megrészegült lengyel; az Olasz bujálkodik, az Vallon paráználkodik; fertelmeskedik az Franczúz, az Gallus virágéneket fú; tobzódik az Anglus, az Scotus torkoskodik; enyeleg az Tót, árulkodik az Horvát és csak keveset találsz, ki magát igaz keresztyénül viselné. (176—177 lap).

Jellemző az idegen elemekből és a hazai szegénylegényekből összeverődött zsoldoskatonaság erkölcsseire az alábbi idézet:

„Az vitézlő nép nem az örvendetes szép szabadságnak, hanem az nyereségnek és prédának örvendez, kóborol, dúl, foszt és minden latorságot cselekszik: akár ki nyerje, csak ő ragadományyal telhessék meg, azzal ő keveset gondol: az tisztviselők nem az közönséges jóra, hanem magok hasznokra viselnek gondot. Az városbeliek, falubeliek, kereskedők és mesteremberek sem jobbak; ők is fősvények, álnokok, az más kárával magoknak mint használhassanak, azon törük éjjel-nappal fejeket. Nézd el immár a törvénytevőket, írástudókat, prókátorokat és nótáriusokat, ajándékban telhetetlenek és kiben fogyatkozás nem volna, csak igen keveset találsz: ím még az gyermekek között is eláradott a sok gonoszság. (4—5. lap).

*

Lássuk immár az Papi rend között való titkos káromlást is. Ezek is mind elhagyták tisztüket és földi urakká lóttének, mind

az Pápa s mind az utánna valók, Cardinálók, Érsekek, Püspökök, Apáturak és Canonokok, kövárakat, városokat, falukat, jobbágyokat bírnak, földi fejedelmek módjára: hadakozó seregeket tartanak, szentségesnek, Nagyságosnak hivattatnak, mézzel kened szájukat, ha Nagyságosnak nevezed, úgy kedvelik ezt a nevet; esznek, isznak, tobzódanak, hintóban, széekben, Lectikában hordoztatják magukat és mint urak mindenben kedvekre élnek és mégis apostolok. (28.1.).

*

Az hamis esküvésért is országok pusztulnak Példa róla az magyaroknak Várnánál lőtt veszedelmek: Mert midőn László király erős esküvéssel megerősített frigyét Amurathes ellen, Eugenius pápa ösztökéléséből, Juliánus cardinális intése szerint felbontotta volna, sokaknak tetszések ellen s az ellenség földét kezdette volna pusztítani, Amurathes nagy véletlenül szemben szállá Lászlóval, ötet mind népestől megveré, maga is ott vésze László, az Cardinállal és sok jó vitézekkel egyetemben,

kik fegyver, víz, rabság, éhség és hideg miatt sok ezerén elveszének szent Márton nap estén Anno Domini 1444, mikor Luther Márton ez világon sem vala. (33. lap).

*

Óh vérben telhetetlen emberek, ha olyan szomjúhózzátok az vérontást, miért nem fordítjátok fegyvereteket az pogányok ellen s hagyjatok békét az keresztyéneknek. Hiszen jobb volna szomjúságtokat az pogányok vérével megoltani, hogysen mint az igaz keresztyénekével. Ezért adjon-é Isten jó szerencsét? Lám még a pogányok sem cseleksznek ily nagy kegyetlenséget az köztök lakos keresztyénekkal, mert erőszakkal nem kényszerítik őket törökké lenni s ha ki törökké nem lesz is, csak szolgáljon, fizessen nékik, nem ölik meg érette, nem bírságotlák, nem tömlöcözik, mert, ha csak az hitért hadakoznának velünk, csak egy keresztyén sem maradhatna az birodalmukban, holott itt, ahol csak lehetne, mind nyakukat szakasztanák a keresztyéneknek az pápista urak.

Nem kellene tehát az hitért az embereket elveszteni, mert az ellene vagon az Úr parancsolatjának, ki nem azt monda, hogy aki az Evangéliumot nem veszi, azt öljed, vágjad, bírságold, tömlöcözd, sőt mást parancsola . . . lassan-lassan az Isten igéjéből az üdvösségnek útjára kellene őket tanítani, ha kik eltévelyedtek volna is. Hát miért oltalmazták a pap urak fegyverrel méltóságukat? Hiszen, ha oly igen kedvesek azok Isten előtt, az írás volna az ő fegyverök, abból kellene hadakozniuk, mint az apostolok is hogy úgy cselekedtenek? Mit rettegnek hát oly igen, mit féltik magvaszakadását? Talán nincs Istennek módja benne mint megoltalmazhassa, ha oly igen kedveli sok emberi szerzéseket? (40. lap).

Itt azokat sem hallgathatom el, kik bírság alatt hajtják az embereket az misére, megtiltják pedig az Isten igéje hallgatásától, ebben is követik az régi bálványozókat. Vájjon Urunk hol, mikor és kire hányta bírsággal valaha tanítását? Vagy az apostolok?

Ezek pedig mintegy bűdös bort, tarka miséjük hallgatását nem átalják az emberekre bírsággal vetni: maga annyit ért a község hozzá, mint az tyúk az regéhez s mégis az idegen nyelvre kényszerítik őket szent Pál tetszése ellen, ki haszontalannak mondja efféle nyelven való szólást, melyet az másik nem érthet, noha hallja.

Ne üldözzük tehát, ne háborgassuk, ne tömlöcözzük, ne bírságotjuk az evangélikusokat, hanem hagyjunk békét nekik, hiszen, ha embertől vagyon tudományuk, elbomol, de ha Istentől vagyon, el nem fogyathatjuk.

Antiochus Epiphanest a zsidó keresztyéneken tött kegyetlenségért iszonyú bélfájással, népének szégyenvallásával, rothadással, elszenvedhetetlen bűdösséggel vére meg Isten, végre az önnön testében termett férgekkel, az tetvekkkel éteté meg, mint szintén azon kegyetlen Heródes Askalonitát is, ki sok apró gyermeket öletett meg vala Betlehem táján. És Arnojphus császárt is, ki is az egyházi embereket háborgatja vala, az férgekkel emészteté meg. Heródes Agrippa pedig (ki szent Jakabnak fejét véteté és

szent Pétert az tömlöcbe téteté) Antiochus után menvén az férgek gyomrában temetettek. (41—42. lap).

*

„Az mit pedig mondék, az szüleiknek nem tisztelőknak büntetésekről, azont mondom azokról is, kik a náloknál idősb, vén embereket, fejedelmeket, földesurokat nem böcsülik meg, őket elárulják, ellenek fegyvert fognak és minden bosszúsággal illetik őket, mert ezek is minemű romlást hozzanak reánk, az efraimitáknak romlások bizonyágot teszen róla, kikben Jephtha 42 ezret vágata le az reávaló föltámadásért. Chore Tathan és Abiron példájok is idevaló az vélek egyetértő 250 férfiakkal, kiket az föld feleségestől, gyermekestől, szolgástól és minden marhástól elnye és elevenen poklokra bocsájta.

Efféle romlást hoz ám az pártütés és az tisztviselők ellen való föltámadás, mint ez immár csak az mi országunkban lőtt sok veszedelmekből is eléggé megtetszik, ha megolvassuk az históriákat. Feltaláljuk könnyen, mely nagy romlást és vérontást szerzett lé-

gyen országunkban az polgári hadnak fejlődése ellen való föltámadása és pártütése, csak az egy fekete had is, az Mátyás király ellen való föltámadások és az urak között való sok visszavonások is elég bizonyosságot tesznek erről. (46. lap).

A közlöttem részletekből eléggé megítélheti az olvasó, hogyan érzett, gondolkodott és írt egy XVII. századbeli protestáns prédikátor. Isten az oka minden jónak és minden bajnak, ő büntet, vagy jutalmaz tetteinkért. Kedves, naiv moralizálása, bölcselkedése, tudományos fejtegetései azonban lekötik érdeklődésünket, elszórakoztatnak és — higgye el az olvasó, több aesthetikai élvezetet nyújtanak, mint, hogy csak a legnépszerűbb írókat említsem, Conan Doyle, Courths-Mahler, Croker regényei.

T E T S Z H A L O T T A K

I. Gróf Sztáray János Fülöp

égi magyar krónikákban, folyóiratokban sok érdekes tetszhalott eset van följegyezve, a szájhagyomány még többet tartott fönns ezek mind azt mutatják, hogy egy-egy tetszhalott-eset nagyon sokáig rettegettette a közönség fantáziáját. Az emberek napokon, heteken keresztül borzadva emlegették a felületes halotti vizsgálat miatt előállott borzalmas eseteket és több esetben előfordult, hogy az emberek egy-egy ilyen eset hatása alatt sokáig nem merték eltemettetni halottaikat, hanem a lakásban tartották mindaddig, amíg a halott teljesen oszlásnak nem indult.

Egyik legérdekesebb tetszhalott-történet gróf Sztáray János Fülöpről, Zemplén vármegye főispánjáról maradt fönns. Gróf Sztáray János Fülöp a XVIII. században Zemplén megye főispánja volt, híres volt szigorúságáról és

zsarnokságáról. Az egyetlen élőlény, akinek ellenmondását, ha ritkán is, de eltúrte, felesége, a nagyműveltségű Migazzy grófnő volt.

A gróf egy alkalommal súlyosan megbetegedett. Heteken át feküdt lázban, eszméletlenül kórágán, hírneves orvosok gyülekeztek össze gyógyítására betegágya körül, de minden hiábavaló volt, nem tudtak rajta segíteni. Egy este arca elfehéredett, lélekzete elállt és szíve megszűnt dobogni. Az orvosok a leghatározottabban megállapították a halál bekövetkeztét, kiállították a halotti bizonyítványt és felesége nagy szomorúsággal adta ki a szükséges intézkedéseket a temetésre.

Az ősök termében magas ravatalra helyezték a halottat, fényes temetésre készülődtek, — írja gróf Zichy Géza Emlékeim I. kötetében, — de csodák csodája! — a halott változatlan vonásokkal, összeszorított ajkakkal, haragos redőkbe szedett homlokkal feküdt márványfehéren a ravatalon, a feloszlás legkisebb jele nélkül.

— Meghalt, — igyekeztek megnyugtatni az orvosok a kétkedő grófnőt és megnyugtatásul át akarták szúrni a halott szívét, de

az asszony felemelt karokkal védelmezte halottját és kijelentette, hogy nem engedi eltemettetni addig, míg haláláról valami biztos jel által meg nem győződött. Hasztalan volt minden rábeszélés, a kétségbeesett hitves nem engedett.

Így történt — írja gróf Zichy Géza —, hogy Sztáray János Fülöp gróf még napok múlva is ott feküdt a ravatalon temetetlenül. Ezt már a jámbor halottnézők is megsokallták, mert egy éjjel kiszöktek a halottasteremből, magára hagyván a kastély urát az égő viaszgyertyák között.

Ezt alkalmasint még a koporsójában is megérezte az engedelmességhez és pontosság-hoz szokott kényúr, mert hatalmas alakja egyszerre csak fészkelődni kezdett a szűk koporsóban, aztán hirtelen felült s mikor szigorú tekintetét végighordozta az üres termen, sápadt arca fakóra vált a haragtól. Ingerülten kereste baljával kardját, kísérletet tett lábait a koporsóból kiemelni. Pár perc múlva ott ült a koporsó szélén, megvilágítva a viaszgyertyák sárga fényétől, de amint a ravatal nyolc lépcsőfokát meglátta, haragja

dühvé fajult: „A gazemberek! — kiáltotta — nem elég, hogy itt hagytak őrizetlenül, de még a ravatalomat is olyan magasra helyezték, hogy a nyakamat törjem ki, ha le akarok szállani!“

A föltámadt várúr erős kezei alatt jobbra, balra dőltek a karos gyertyatartók, ő pedig szilárd léptekkel indult a kijárat felé.

Az első ember, akivel a folyosón találkozott, egy kukta volt. A holtra ijedt legény bögve, ordítva rohant ki az utcára, felverte a falu népét, örültként sikoltozva: „Jön a gróf lelke!“ — „Elhallgatsz, kutyaházi!“ — kiáltott utána a gróf, felrántva egy erkély ajtaját. Íme, az összegyűlt nép rémületére, ott állt a félelmetes főúr fekete halotti ruhában, a hold fényében a kastély erkélyén.

Nosza a megrémült parasztok óbégatva szaladtak szerteszét; néhányan a plébánoshoz siettek, mások meghúzták a vészharangot, a felfordulás általános lett, a cselédség a kertbe menekült. Mindenki futott előle, csak a felesége borult az áthalott nyakába és amikor a plébános, ornátusban, füstölővel és szenteltvízzel megjelent, hogy visszaűzze a

kísértetet, már akkor az életretért embert túlboldog hitvese karjai között találta.

Sztáray János Fülöp gróf az eset után még teljes tizenhat évig élt.

II. Gr. Batthyányi Ignác tetszhalála

Gróf Batthyányi Ignác (1741—1798) a XVIII. század nagy erdélyi katolikus püspöke, aki az első csillagvizsgálótornyot építette Erdélyben és gazdag könyvtárt alapított Gyulafehérváron, amely ma is a legértékesebb alapítványi könyvtárak egyike, kispap korában sokat betegeskedett. Egyik betegsége alkalmával sokáig nyomta az ágyat és a hosszas betegség annyira legyöngítette, hogy a kimerültségtől elalélt és kezelőorvosai megállapították, hogy szíve megszűnt dobogni, meghalt.

A holttestet ravatalra helyezték és megtették a szükséges intézkedéseket eltemetésére, apja azonban, aki betegsége alatt is állandóan mellette tartózkodott, látva a teljesen épen maradt, romlatlan holttestet, sehogy sem tudta elhinni, hogy a fia meghalt és nem

akarta megengedni eltemetetését. Újra, meg újra megvizsgáltatta orvosokkal, figyelte maga is, figyeltette másokkal is, hogy az életnek valami nyomát nem lehetne-e rajta fölfedezni, azonban minden vizsgálat és figyelés hiábavalónak bizonyult. Már elhatározták a temetés napját, kitűzték óráját is. El volt rendezve minden tisztességes úri eltemetésére és hozták a koporsó fedelét, hogy rászögezzék.

Mielőtt a koporsófedelelet rátették volna, apja még egy utolsó próbát akart tenni vele.

— Megálljatok, — kiáltott föl a megtört apa fájdalomtól elcsukló hangon, — tegyünk még egy próbát és ha ez sem járna sikerrel, temessétek el!

Az öreg gróf tükröt vett elő, fia szája elé tartotta és amikor jó idő múlva fölemelte a tükröt, a tükör lapján gyenge lehellet harmatát vette észre.

— Él, él a fiam, nem halt meg! — kiáltotta örvendezve, akadozó hangon és rázni kezdte fiát, majd megkérte a jelenlevőket, hogy segítsenek, dörzsöljék, rázzák a tetemet ők is. A tetem egy darabig mozdulatlanul feküdt, egyszerre azonban kezét fölemelte,

dörzsölni kezdte a szemét és felült koporsójában.

A jelenlevők megborzadtak és reszketni kezdtek, az apa azonban annál jobban megörült; megölelte gyermekét és így szólt hozzá: — Szólalj meg, fiam, gyermekem, élsz-e?

A magához tért ifjú beszélni kezdett. Elmondta, hogy hallott mindent, ami körülötte történt, hallotta, mit beszélnek fölötte, tudott a temetési előkészületekről, rettentő belső szorongásokat érzett miattuk, akart szólni, kiáltani, de bármennyire erőlködött is, nem jött ki hang a torkán.

Az apa örült, hogy fia magához tért és büszkén mondogatta, hogy ő egy pillanatig sem hitte el fia halálát, látta rajta, hogy nem halt meg, csak „el volt rejtezve“.

Gróf Batthyányi Ignác ezután az eset után hamarosan felgyógyult, elvégezte a teológiát, pap, majd püspök lett és valóságos halála csak ötvennyolc esztendőskorában következett be.

(Karaktert festő anekdoták.)

III. Egy francia abbé

A Hasznos Multságok (1832. II. 274) egy francia abbé „álhaláláról“ emlékezik meg, akire, mikor befektették a koporsóba, ráugrott a macskája és a részeg halottörök rázárták a koporsófedeleet. A macska az abbé hasára feküdt „s vele egész villámszerű (elektrikus) melegségét megosztá“. A temetésen „a macska villámszerű melegétől s a rázástól az álhalott érzékeit visszanyerte“, magához tért és amikor meghallotta a *De Profundis* hangjait, rögtön megértette a helyzetet. Rögtön elkezdte a macskát csipkedni, nyaggatni, mire a macska elkezdett vadul nyávogni. Fölnyitották a koporsót, az abbé kilépett belőle és „álhalála“ után még húsz esztendeig élt.

IV. B ... János szabécéhmester

N. B . . . városából múlt esztendő december 18-ról mint bizonyost írják: Egy B ... János nevű idevaló szabó, céhmester torokdaganatban megbetegedett, meghalt, az orvosok kiállítják róla a halotti bizonyítványt, koporsóba teszik, 48 óra múlva temetik, és

a szabócéh tagjai vitték ki vállukon a temetőbe. A temető ajtajánál olyan négy szabóra került a sor, kik közül három igen magas, egy pedig igen törpe volt. A cinterem ajtajánál rostélyos volt a küszöb és a törpe szabó lába becsúszván a rostély közé, bele is szorult és a koporsót leejti válláról. A koporsó fedele leesik, a halott kifordul belőle hasra és amikor megfordítják, látják, hogy a halott véres tajtékot túr és amint a koporsóba vissza akarják tenni, megmozdul és fölkel. Azon helyben kimosván száját, fölkel és ámbár még gyöngé volt, de saját lábán ment haza és másnapra már semmi baja sem volt, A szabó felesége pedig, mint-hogy rosszul éltek, hazamenet szüntelenül szidta a törpe szabót, hogy miért volt ilyen ügyetlen. A halottnak ugyanis torokgyíkja volt, amely a zökkenésben kifakadt és — a halott feltámadt.

A feltámadt szabó másnap eltemettette üres koporsóját s a fejfára ezt írta:

B... János szabómester koporsója itt nyugszik,
Maga pedig felesége bosszúságára bort iszik.

(Hasznos Multságok.)

V. Bay József táblabíró tetszhalála

A *Jelenkor* 1841. évfolyamában nagy feltűnést és még nagyobb riadalmat keltő hír jelent meg: Bay József táblabírót, aki 1839-ben halt meg, elevenen temették el a családi sírboltba és két évvel később, amikor a kriptá ajtaját fölnyitották, a kettős halált halt boldogtalan ember teteme az ajtóüreg egyik szögletében összezsugorodottan a földön hevert. „Tetszholtan temették el! Magához jött koporsójában; a kétségbeesés óriási erőlködésével zúzta szét azt és felvászorgott az ajtóig, hogy ott a legirtózatosbik halállal újra meghaljon.“

„Irgalomnak Istene — írja Kossuth Lajos a *Pesti Hírlap* Tavaszelő-hó 3.-i vezércikkében — hány ilyen titkot rejtenek a' közönséges temetőknek örökre néma sírjai! Ha tudomásunkra jő egy illy eset, és meggondoljuk, miképen talán épen kedveseink egyike is járhatott így: fölmerévülnek hajszálaink az irtózattól, 's mint Macbeth mondja — kebelünkben a' férfias szív oldalbordánkhoz koczog hangosan. És kialuszszuk borzadá-

sunkat, 's régi nyugalommal semmit sem teszünk, pedig egykor elkövetkezik a' mi óránk is; és egyikére azoknak, kik ezt olvassák, valószínűleg, sőt — mondani merjük — kétségtelenül Bay József sorsa vár; 's ki tudja, uraim, mellyikünkre vár? Hiában áltatjuk magunkat egyes különvált jele-
netek dícsérgetéseivel; ideje nyíltan kimondani, hogy az egészségi politia általában véve honunkban a' legnyomorultabb lábön áll; bölcsőtől egész síriglan.“ — A továbbiakban Kossuth követeli — a külföldi példákra hivatkozva — a templomok mellett halottsházák felállítását.

Az esetnek leírhatatlan hatása volt szerte az országban. Kossuth nagylendületű vezércikke, amelyben rámutat arra, hogy ez az eset bármelyikünkkel megtörténhetik, csak fokozta az izgalmakat. Hiábavaló volt húsz nappal később minden cáfolat. Hiába próbálták igazolni a család hozzátartozói, hogy az egész eset alaptalan pletyka, amely úgy terjedt el a surányiak között, hogy a kripta felnyitása alkalmával a tetemkoporsó és a külső nagy koporsó külön volt, egymás

mellett és aki csak a temetésen jelen volt, mind emlékezett rá, hogy a tetemkoporsót nem is helyezték el a boríték-koporsóban, a hulla eltemetésével sietni kellett, mert — erre is emlékezett mindenki — a hulla már teljesen oszlásnak indult. A koporsót kriptába szállító emberek nem bírták a rettenetes hullaszagot és azért nem emelték be a tetemkoporsót a borítékkoporsóba.

VI. G.-né tetszhalála

Szily Kálmán beszélt el egy tudományos asztaltársaságban, hogy e cikkek hatása alatt sokan nem merték eltemetni halottaikat és a betegek nem annyira a meghalástól féltek, mint inkább attól, hogy élve fogják eltemetni őket. Faluhelyen a nép kétségbeesése leírhatatlan volt, a papok tehetetlenül álltak a megriasztott néppel szemben, amelynek fantáziája — a temetőben minden szélsívítást a földből jövő halottsírásnak hallott. De nemcsak a köznép körében, a nemesek közt is nagy ijedelmet keltettek, különösen a lapok túlzó fejtegetései és téli, zsíros vacsorákon

a régi jó táblabírák nem zsíros anekdotákkal, hanem tetszhalotti történetekkel traktálták egymást.

Egyik előkelő dunántúli képviselőnk nagyanyja, G.-né, közvetlenül a tetszhalotteset hírének elterjedése után súlyosan megbetegedett. Betegágyában rettentő gyötrelmek vettek elő: ájulási rohamai voltak és félt, hogy őt is elevenen találják eltemetni, ezért megeskette az urát, hogyha meg találna halni, mielőtt rázárnák a koporsó fedelét, átszúrja a szívét egy törrel. Az asszony meg is halt és mielőtt rázárták volna a koporsó fedelét, a férj nagy lelki tusakodás után rászánta magát, hogy teljesíti felesége utolsó kívánságát. Pontosan kikereste a halott bordái közt a szív helyét és beledöfte a törte.

E pillanatban a halott asszony felsikított:

— *Oh, gyilkosok!*

VII. Az akasztott ember

A hetedik érdekes tetszhalottesetet Szinyeyi József egyetemi tanár beszélte el nekem. Ennek a tetszhalálesetnek a szereplője nem gróf, nem alispán, hanem egy szerencsétlen

rablógyilkos volt, akit Győrben a hatvanas években annak rendje és módja szerint föl-akasztottak. Ma már feledésbe ment mi okból, de a rablógyilkost nem hagyták elég ideig a kötélén, időelőtt leoldták, az orvos megállapította a halált, a hullát szekérré dobták és vitték ki a határban levő temető felé, hogy az árokban eltemessék. A kocsis meg a hóhérlegény kissé illuminált állapotban üldögélt a bakon, nem nagyon nézegetett hátra egyik sem, hogy megvan-e még az utasuk és így annál nagyobb volt megdöbbenésük, amikor kiérve a temetőhöz, a hullát nem találták a szekérkasban. Lóhalálban hajtottak vissza azon az úton, amelyiken jöttek, majd kinézték a szemüket mind a két oldalra, úgy keresték az elvesztett hullát, — az azonban nem volt sehol. Eltűnt, elnyelte a föld.

Pár nap múlva aztán kiderült a titok. Az akasztott ember maga beszélte el a falujában, ahova betért — búcsúzni.

Az akasztott ember nem fulladt meg a kötélén, csak elalélt. A szekéren a nagy rázástól magához tért és amikor látta, hogy pityókos kocsisai nem törődnek vele, a

halottal, — leugrott a kocsiról és elmenekült.

Falujában annak rendje és módja szerint elbúcsúzva ismerőseitől és rokonaitól, — nyomtalanul eltűnt és lehetséges, hogy mint becsületes ember végezte be földi pályafutását.

VIII. A csenke-pusztai hazatért halott.

Báró F. Gy. figyelmeztetett rá, hogy az esztergomi primási levéltárban őriznek egy régi jegyzőkönyvet, melyet 1730-ban egy hazatért halott ügyében vett föl a káptalan. Természetesen siettem Esztergomba, hogy ezt a régi jegyzőkönyvet megnézhessem, azonban — a levéltárnok úr legbuzgóbb és legelőzékenyebb, órákig tartó kutatása után sem sikerült azt megtalálnunk.

B Á T H O R Y A N N A
B O S Z O R K Á N Y O S K O D Á S A

ethlen Gábor első felesége, Károlyi Zsuzsanna gyöngé, beteges asszony volt. és amint ismeretes, férje életében meghalt, aki aztán másodszor is megnősült, — diplomáciai okokból Brandenburgi Katalint vévén feleségül.

Bethlenné, Károlyi Zsuzsanna 1620-ban súlyosan megbetegedett és 1621-ben állapota annyira válságosra fordult, hogy életéért kezdtek aggódni. Férje — a fennmaradt írásokból nem derül ki, miért, — Báthory Gábor feslett életű testvérét, Báthory Annát gyanúsította, hogy ő rontotta meg a feleségét. Ez a Báthory Anna hírhedt nőszelemély volt, előbb egy Jósika, azután Bánffy Dénesnek volt a felesége, de férjeivel soha sem érte be, mindig tartott mellettük szeretőket is. Bethlen Gábornéval valamin összevesztek és Bethlen Gáborné az összeveszés után hamarosan ágynak esett súlyos beteg-

ségével. Az akkori kor, a boszorkányégetések korának felfogása szerint — Bánffyné boszorkányozta meg a beteget és e gyanú alapján Bethlen Gábor őt boszorkánytársaival együtt elfogatta.

1621 június 24-én Bethlen Gábor levelet írt feleségének, melyben értesíti, hogy Bánffyné és őt „ördöngös“, — köztük a mester is, börtönben ülnek már. A vallatást elrendelte és ha a törvény bűnösöknek találja a vádlottakat, meg fogják őket ölni. — Egy másik levelében azt írja, hogy a Bánffynéra vonatkozó vallatásokat elolvasta és „*iszonyodik bele*“. Megmutatta azoknak a főuraknak is, akik eddig Bánffynét pártolták és most azok is belátják, hogy nem érdeemes rá.

Egy másik levelében Bethlenné ezt írja: „írasd meg az ispánoknak. Nem rendelek az *ördög* gyilkos k nak semmi halált én; valami büntetést a törvény neki talál, azzal öljék meg. De az boszorkányok ölésével főképen annak az Pálné, nem tudom kicsodáné, aki a főszköz volt benne, *ne siessenek* édes szívem, hanem ijesszék azon-

ban és biztassák az kegyelemmel is őket, csak gyógyítnának meg, az Istentől elszakadtak talán valahogy meggyógyíthatnak“. Ugyanennek a levélnek egy másik helyén ez áll: „doktorok, borbélyok nem remélem én, hogy használhassanak afféle bűvölés ellen“.

(Komáromi: Boszorkánypercek.)

Á L - R Á K Ó C Z I A K .

Levéltári Közlemények első évfolyamában Lukinich Imre, a Nemzeti Múzeum Széchenyi-könyvtárának tudós igazgatója közzétette ama levéltári kutatásait, amelyeket az országos levéltárban az ál-Rákócziaknak Rákóczi Ferenc elbujdosása utáni szerepléséről összegyűjtött. Az 1735-iki Péro-féle parasztlázadás kétségtelessé tette, hogy Rákóczi személyének emléke még mindig élénken él a köznemesség és a parasztság tudatában. A nép, melyet királyi rendeletek, vallási és nemzeti érzelmeiben állandóan háborgattak, 1734 körül szinte türelmetlenül várta az öreg Rákóczit, tőle remélve helyzete jobbrafordulását. Amikor gróf Károlyi Sándor, az egykori kuruc vezér ezrede létszámának emelésére királyi engedélyt nyert és a toborzást ennek értelmében megindította, a nép szentül meg volt róla győződve, hogy a toborzás tulaj-

donképen Rákóczi számára történik, aki hazafelé készülődik. Amikor 1735-ben a Péro-féle parasztlázadás kitört, Péro, számítva a nép hangulatára, már úgy írta alá nevét kiáltványaira, mint Rákóczi generálisa. Rákóczi Ferenc és a kuruc név varázsa megint elevenen hatott és reménységgel töltötte el az elnyomott szegény magyarságot.

Az ideges osztrák kormány a parasztlázadás leverése után erélyes rendszabályokkal igyekezett biztosítani a köznyugalmat. A vizsgálatok és nyomozások nem sok eredménnyel jártak ugyan, de azt az eredményt meghozták, hogy azokat a kalandorokat, akik a zavaros állapotokat felhasználva, a nép hiszékenységével visszaéltek, idejében ártalmatlanokká teheték. így került a budai börtönbe 1731-ben Nógrád megyéből Fodor László, aki Bercsényi Miklós fiának, Lászlónak adta ki magát és faluról falura járva, menedékleveleket osztogatott a korcsmárosoknak.

Ugyanebben az esztendőben került kézre az a lengyel kalandor is, aki azt híresztelte magáról, hogy Rákóczi Ferenc kisebbik fia,

György. Ez utóbbinak ügye sokáig foglalkoztatta a hatóságokat.

1734 június 9-én az árvamegyei Trsztena községben egy ismeretlen fiatalember jelent meg, aki Rákóczi fiának adta ki magát és a korcsmában a bíró és több falusi ember szemeláttára krétával a következőket írta föl latinul: 1734 június 9-én itt járt R. G. Erdély és dicső Magyarország fejedelme. A fiatal ember a plébános előtt is megismételte, hogy ő Rákóczi fia és fölkérte őt, hogy továbbítsa levelét az alispánhoz. A plébános a levelet jelentés kíséretében elküldte az alispánnak, mire az alispán intézkedett, hogy mihelyt az állítólagos Rákóczi György újból magyar földre lép, azonnal vétessék őrizet alá. Ősszel az ál-Rákóczi újra megjelent Árva megyében; minthogy nem volt útlevele, az alispán elfogatta és az esetről jelentést tett a helytartótanácsnak, amely utasításért az udvari kancelláriához fordult. Megindult a nyomozás és kiderült, hogy a fiatal ember kalandor. Kihallgatása során már lengyel főúrnak mondotta magát, azt állította, hogy gróf Szembek Ignác Mátyás-

nak hívják. Azt állította, hogy rokonságban van előkelő magyar főúri családokkal, akik ismerik is őt. Soha nem állította komolyan, hogy ő Rákóczi György. Egy részeg paraszt Trsztena korcsmájában Rákóczi fiának nézte és ő tréfából ráhagyta, hogy valóban Rákóczi fia, mire a paraszt elvezette őt testvéréhez, a község plébánosához, aki előtt újból megismételte ezt a kijelentését.

A további nyomozások során kiderült, hogy a gróf Szembek Ignác Mátyás név is hamis; igazi neve Grabkowsky Ignác, aki távoli rokonságban van lengyel főnemesi családokkal, de meglehetősen homályos múltja van. A koronaügyész Reviczky János Ferenc a tényállás tisztázása és az esetleges bűntársak kinyomozása végett a kínvallatás alkalmazását javasolta, a kirendelt bíróság azonban, tekintettel a vád alatt álló személy jelentéktelenségére és arra, hogy Rákóczi György nevét meggondolatlanságból és a nyomorúságtól kényszerítve használta, a kínvallatást mellőzte és a vádlottat a már elszünetett tizenegy hónapi börtön beszámításával még egy évi sáncmunkára ítélte.

Grabkowsky 1736 októberében kiszabadult a lipótvári börtönből. Magyarország területéről azonban egyszersmindenkorra kitiltották.

1774-ben Sopron vármegye jelentette a helytartótanácsnak, hogy a megye területén elfogtak egy Nagy Ferenc nevű katonaszökevényt, aki Rákóczi neve alatt sok visszaélést követett el. A vármegye lefolytatta a pert ellene. A tanúvallomások szerint Nagy Ferenc többek előtt Rákóczi fiának adta ki magát és azt híresztelte, hogy Mária Terézia már meghalt, helyette egy zsidóasszony uralodik, négy év leforgása után azonban keleten egy más magyar király fog feltámadni, aki minden alattvaló adóját egy garasra fogja leszállítani. Ezen az alapon, továbbá arra való hivatkozással, hogy nagy összeg pénz birtokába fog jutni, hamarosan hatszáz forintot csalt ki hiszékeny emberektől és azt ígérte, hogy minden kölcsönadott forintért egy aranyat fog visszafizetni. A megyei törvényszék Nagy Ferencet kötél általi halálra ítélte, az ítéletet azonban Mária Terézia 10 évi kényszermunkára változtatta át.

1781-ben a Nagykunságon tűnt föl egy ál-Rákóczi. A kancellária azonnal elrendelte a nyomozás megindítását, amely a következőket derítette ki:

Húsvét előtt két héttel három ismeretlen ember, akik Csány hevesmegyei község felől jöttek, beszélgetésbe elegyedett az Árokszállás közelében tartózkodó disznópásztorokkal. Egyikük középtermetű, feketehajú, őszsza-kállú öreg ember volt, aki azonban rendkívül erősnek látszott; rongyos kék dolmány és nadrág volt rajta, fején magyar süveg, amely tollakkal és egyéb cifraságokkal volt díszítve; nyakáról fekete vászontokba rejtett kard csüngött. Kísérője nagyobb termetű, középkorú, fehérhajú ember volt, aki szintén kék ruhát viselt. A harmadik egy körülbelül tizenhárom esztendő fiú. Zivatarokról beszélgettek és az öreg megjósolta a disznópásztoroknak, hogy a nyáron nagy zivatarok lesznek, sőt tavasz kezdetén véres háború fog kitörni és ő, az öreg, aki tulajdonképpen Mátyás király egyenes leszármazottja, el fogja nyerni a magyar királyi méltóságot; a mostani magyar királynak már személyesen be-

jelentette igényeit, mikor neki a háborút megizente. A másik, a középkorú utas ekkor átvett az öregtől egy pecsétekkel ellátott nagybetűs pergamentlevelet, melyről egy ve-
gyesen latinul és magyarul hangzó szöveget olvasott le, amit a disznópásztorok természetesen nem értettek meg. Azután ugyanez az ember, egy állítólag Jeruzsálemben nyomtatott kalendáriumból azt olvasta ki, hogy mind annak, ami most fog bekövetkezni, már 1777-ben meg kellett volna történnie és csak azért húzódott idáig, mert Mária Terézia sokáig élt. Az öreg természetesen biztosította a disznópásztorokat, hogy az ő uralkodása alatt jó dolguk lesz, aztán cédulákat osztott ki nekik azzal a megjegyzéssel, hogy ha trónra jut, azok, akik ilyen cédulákat felmutatnak előtte, gazdag jutalomban fognak részesülni. Rövid ideig tartó nyomozás után Császár Jakab személyében Rozsnyón megtalálták a trónkövetelőt. Nem tagadott, beismert mindent, minthogy azonban kiderült, hogy elmebajos, szabadon bocsátották. Két társát nem sikerült elfogni, mert tartózkodási helyük ismeretlen volt. Az

iványi disznópásztort azonban börtönbe vetették, mert az öregtől hallott dolgokat mindenféle híresztelte. Ez alkalommal több kunszentmártoni lakost is börtönre vetettek, akik egy gyalogkatonától azt hallották, hogy Rákóczi Túrán van és azt, amit a gyalogkatonától hallottak, elmulasztották hivatalos helyen jelenteni.

Az 1843—44-i pozsonyi országgyűlés alkalmával Madács (alias Madacsik) András és fia József több folyamodványt terjesztettek József nádor, illetőleg a Karok és Rendek elé. E folyamodványokban elmondják, hogy ők a „szerencsétlen emlékezetű“ Rákóczi Ferenc leszármazottai. Mielőtt Rákóczi, száműzve a hazából, kiköltözött volna, legkisebb Ádám József nevű fiát a bölcsőből kivétette és egy hűséges emberének átadta neveltetés végett. Ez Szepes vármegyének Hadusfalu nevű helyiségében fölneveltetett, azután pedig megházasodott, Ádám nevű fiúgyermeket hagyva maga után. Ennek fia, András volt az ő nagyapjuk és ennek fia, szintén András az apjuk. Kéri tehát, hogy Rákóczi Ferenc fejedelemnek a Vatikánban letett végrendeletét, valamint

Albrecht szász herceg végrendeletét hiteles másolatban adassák ki nekik és helyezték vissza jogaikba, amelyeket a hazában maradt és a császárhoz mindig hűséges Rákóczi Ádám nem veszíthetett el.

A levelet Madács András a következőképpen írta alá: alázatos szolgája Rákóczi András, Erdélyország és a szent római birodalom fejedelme.

Madácsék második Rákóczi Ferenctől való leszármazása a mesék birodalmába tartozik. Mindaz, amit a Rákóczi családi viszonyairól tudunk, kizárja annak lehetőségét, hogy Rákóczinak 1711-ben csecsemő fia lehetett volna, hiszen feleségétől a körülmények alakulása következtében 1706 óta különélt; természetes gyermekről is aligha lehet szó, hiszen erről a tejedelem megrázó őszinteséggel írott vallomásaiban bizonyára megemlékezett volna.

Ez a Madács- vagy helyesebben Madacsik-család egészen jelentéktelen család volt, amely 1845-ben Madács Józseffel, úgy látszik, végképpen ki is halt.

EMBER - É AZ ASSZONYY?

égi magyar irodalomnak egyik kedves emléke az a, ma egyetlen példányban ismert, 1783-ban megjelent, párlapos kis füzet, amelynek címe: „*Megmutatás, hogy az asszonyi személyek nem emberek*“. Egy pillantás a könyv külső alakjára és látjuk, hogy nyilván a „ponyva“ közönségének volt kedvelt olvasmánya. Kissé vaskos incselkedés a nőkkel és uram bátyámék, meg bátyám-uramék is — bizonyára megvásárolták a vásári ponyván, hogy otthon asszonyaikat bosszanthassák vele.

„Az asszonyi személyek nem emberek“, — hirdeti ki a névtelen szerző a textust mindjárt a füzet elején. Forgassuk fel az egész szentírást, sehol sem találjuk azt, hogy az asszony embernek neveztetnék. A szentírás az ember segítségének nevezi az asszonyt. A kalapács is segítése a kovácsnak, azért a kalapács sem kovács, a toll segít-

sége az íródeáknak, azért a toll nem íródeák; az olló segítségével a szabónak és szabóé az olló?

„Az ember az Istennek képére teremtett“, — úgymond az írás, — ha az asszony ember volna, tehát ő is annak képére teremtett volna. Krisztus Urunk egyetlen egy esetben sem mutatja magát asszonyi alakban, — amiből következik, hogy nem érdemesítette rá az asszonyi nemet. — Krisztus Urunk a kánai menyegzőben asszonyi állatnak, tehát nem embernek mondotta az asszonyt.

„A mennyország az örökkévaló békeségnek és örömnök lakóhelye“, — következésképen lehetetlen, hogy ez állatok számára legyen teremtve. De különben is lehetetlen, hogy az asszonyok a mennyországba juthassanak, hiszen ők „a közbékességnek esmértes felbontói“. Szent János Mennyei jelenésekről írt könyvének tizenegyedik részében azt mondja: Midőn a bárány a 11-ik pecsétet felszakasztotta, nagy csendesség lőn a mennyben. De, ha csak bár három asszonyok lettek volna ott, bizony iszonyú lárma

támadt volna. Tehát egy asszony sincs a mennyországban, a mennyország embereknek készítettett, következésképen az asszony nem ember.

Az asszonyban az „állatok minden tulajdonságai feltalálatnak: kevély, mint a páva, dörmög, mint a medve, fősvény, mint a farkas, csalárd, mint a róka, irigy, mint a kutya, mérges, mint a kígyó, cseveg, mint a szarka. . . természetben, mint a syrének“. Nem egyebek hát az asszonyok, mint az embereket megemésztő állatok.

Persze, a régi magyar asszonyok sem tudtak belenyugodni ezekben a goromba következtetésekbe és súlyos ellenérvekkel próbálták megcáfolni az udvariatlan szerzőt. A füzetke végén felszólal a *Serfőzőné*, azt mondván: „így tehát az isten Anya nem ember?“ — Semmi regula kivétel nélkül, — cáfolja agyon a szerző. — De hiszen az asszonyt az ember „oldala tsontjából“ teremtette az Isten, — vágja ki diadalmasan a *Doktorné*. — Ugyan, — hangzik a válasz, — a madárcsalogató síp lúdcsontról való, a fésű ökörszarvából. Azért még

a madárcsalogató-síp nem lúd és a fésű nem ökör. — Egyszerű a dolog, — mondja a *vendégfogadósné*. — A medvék, ökrök, szamarak, elefántok nem tudnak nevetni, csak az ember. Mi tudunk nevetni, tehát emberek vagyunk. — Ezt az állítást játszva cáfolják meg: — „A majmok is nevetnek, ámbár olly hathatósan nem, mint az asszonyok; a fababák is nevetnek és néha kellemesebben, mint az asszonyok“, — mégse tartja őket embernek senki. — Egy tudós *kávéfőzőné* rámutat arra, hogy az asszony tud beszélni, mint az ember. — Ugyan, — feleli rá tudós szerzőnk, — „a publikány-madár“, seregély, rigó, a Bálám szamara is tud beszélni, mégsem ember egyik sem. A *professzorné* azt hiszi, hogy be tudja bizonyítani az asszony embervoltát: — Minden állat hasonlót hoz a világra. Az asszony szüli az embert, tehát az asszony is ember. — „Tövisbokorból nőnek a legszebb rózsák és a legtsunyább kukatzokból a legszebb pillék“, — tehát hiábavaló az asszonyok minden erőlködése a textus megcáfolására.

E fejtegetésekre válaszul hamarosan megjelent a könyvpiacra egy másik ugyanezzel a kérdéssel foglalkozó füzet: *B. Carberi Anna kisasszonynak kedvességéhez írt levele, mélyben megmutatja, hogy: Az asszonyi személyek emberek.* (Pesten, Trattner 1785.)

Kedvesem! — írja Carberi Anna, — mennyire eliszonyodtam, amikor nekem küldött ajándékkönyvednek címlapját elolvastam. Mi dolog ez kedvesem? Ez hát nemünket hitegető tiszteleteteknek bizonyossága? Tehát ezzel fizetitek meg azt a nagy adósságot, amellyel mindegyitek szülőjének tartozik, kinek tejénél kezdett ember lenni, kinek dajkáló kezei ápolgatták gyámoltalan gyermekségét? Hitetlenek, háládatlanok! Mennyi édes esküvésekkel ostromoljátok érzékenységünket, mennyire iparkodtok hogy magunkkal elhitessük imáadásra méltónak lenni szépségünket! Lábainknál mászkáltok, reszketve könyörögtök egy-egy kegyes pillantásunkért, mihelyest nem akar számotokra dobogni szívünk, kétségbeestek, megölitik magatokat, a semmiségnek örökös feledékenységében kívántok eltemetkezni, — és

aztán másfelől mindenféle nevetséges dolgokat koholtok ellenünk, kikacagjátok érzékenységünket, mert azt hittük, hogy sziveitek nemesek. Megértük azt, hogy utoljára még emberszámba sem veszitek nemünket.

De bocsáss meg, kedvesem, hevességemért, — téged korántsem számlállak e szilaj lelkek közé. Mindenkor tiszteltem benned a józan gondolkodásmódot és erről való meggyőződésemnek köszönd változhatatlan szerelmemet. De hogy ne maradjak adósod könyvecskédért, én is könyvet küldök neked. Könyvtáramban nem találtam olyan könyvet, amely nemünket védelmezné, kénytelen voltam tehát magam elmélkedni a dologról, hogy a küldött könyvecskét megcáfolhassam és a cáfolással kevésny nemeteknek bebizonyítsam, hogy

az asszonyi személyek emberek.

Ha jól emlékezem, — írja Carberi Anna, — még mikor gyermekéveimet klostromban, nememhez illendő erkölcsökben és tudományokban képeztem, azt tanultam mesterünk-

től, hogy a teremtés könyvének első része szerint Isten az embert a maga képére teremtette. És meg is van magyarázva, hogy férfiúvá és asszonyállattá teremtette az embert; tehát az emberi nemzet, mely az Istennek képére teremtetett férfi és asszonyi nemből áll. Az asszonyállat elnevezés egyáltalán nem jelent semmit, az csak név, szó, a francia és olasz a dámákat dámáknak nevezi és soha, sem a francia, sem az olasz nyelvben nem ragasztják az asszony neve mellé ezt a szót, hogy állat. „Ezen magadnak is el kellene mosolyodni, kedvesem, bár sírom felett könyveznél.“

Mit tehetünk mi arról, hogy ti férfiak azt a zsidó szót, mely asszonyt jelent asszonyiállatnak fordítottátok. Olvassátok csak el a teremtés könyvének második részét, ott ismét férfiaknak neveznek bennünket, mert így szól a 23. vers „És monda Ádám (tudniillik Éváról) ez hivattatik férfiúnak, mert férfiúból vétetett“. A férfiú név embernek neve, az asszonyi állat név pedig nem embernek a neve, tehát emberek is vagyunk és nem emberek is vagyunk? Ez ugyan keserves

igazság! — olvastam Fenelon munkájában a hét görög bölcs életét, de nem hiszem, hogy bármelyiknek közülük kedve lett volna a szerencsétlen kérdés vitatására.

Az első bizonyításban így elmélkedik könyvednek jámbor szerzője: az Isten Ádámot az állatokon való uralkodásra teremtette, de egyszersmind azt is rendelte, hogy az asszony a férfi hatalma alatt legyen, tehát az asszonyok állatok és nem emberek. Ez annyit tesz, mintha azt mondanám: a juhász vagy csikós, a juhokon, vagy lovakon való uralkodásra rendeltetett, de egyszersmind a bojtár a juhásznak, vagy csikósnak hatalma alá vettetett, tehát a bojtár, vagy juh, vagy csődör! Szegény betyárok! Megesnék nektek e józan okoskodás szerint!

A teremtés könyvének második részében így szól Mózes: „Monda mégis az Úr: nem jó az embernek egyedül lenni: teremtsünk neki hozzá hasonlatos segítőt. Vájjon kinek vagyon nagyobb „természetbeli értetlensége“, annak- e aki segítőt, vagy annak, aki segítségre szorul? Úgy látszik, aki segítetik, az valamiben szükséget szenved, a segítőtben

ellenben nagyobb erő találtatik. Az asszonyi-nem segítője a férfinemnek; a férfinem az asszonyinemtől segítettik“. Az ebből való következés nem igen hízelkedhetik szerény nemednek, kedvesem!

Könyved szerzője az ember segítőtjét csak annyiba veszi, mint a kovács kalapácsát, de vagy nem olvasta jól a szentírást, vagy mértékzsinórjától, melynek a józan okoskodást vallja, messze eltántorodott. Mert az írásnak nyilvánvaló szavai ezek: teremtsünk neki hozzá hasonlatos segítőtársat! Ha a férfiúnak segítő társa hasonlatos a férfihoz, — nem lehet meg közöttük az a nagy különbség, ami a kovács és annak kalapácsa között van. Az ember az Istennek képére teremtett; de az ember férfiúvá és asszonyi állattá teremtett; tehát a férfi és az asszonyi állat az Isten képére teremtett. Az ilyen józan okoskodásnak a valóságában még Descartes sem kételkedett volna, ki egyébként oly félve lépett ki bölcsőjéből a nagy világ piacára, hogy akármelyik igazságtól is rettegne, mielőtt azt szörszálhasogató törvényeivel megvizsgálta volna.

Ötödik bizonyítékában abból az okból tagadja meg a jámbor szerző emberségünket, mert a közbékességnek felbontói vagyunk, következendőképen a mennyországban, mely örökös békességnek lakóhelye és egyedül az emberek számára alkottatott, soha-sohasem juthatunk. Férfiak, férfiak! Oly vétkekkel vádoltok bennünket, melyben ti sokkal bűnösebbek vagytok, mint ti. Mi egy olyan kopasz kősziklának, mint Gibraltár meghódítására egész országokat fel nem lázasztunk. Mi a közbékességnek felbontását egész vérfürdőkig nem terjesztjük. Hol szenved többet a közbékesség, ott-e, ahol egy szerencsétlen asszonyi személy magányos kunyhójában kegyetlen férjének elviselhetetlen járma alatt sóhajt, zúgólódik? Vagy ott, ahol a győzedelmes hadakozó a szegény polgárnak verítékével nevelt kalászatokat gázolja le paripájával.

Különös okoskodás a jámbor szerző részéről, írja B. Carberi Anna, hogy az asszonyok tisztátalanságuk miatt a mennyországba nem mehetnek be, ellenben a pipás, dohányos férfiakat, mint a legkellemetesebb illatú rózsákat, a paradicsom kertjébe ültetik.

Azt mondja továbbá a jámbor szerző, hogy a vadállatoknak majd minden tulajdonságai föltalálatnak az asszonyban és ennek megerősítésére legelőször is a páva kevélységét, a kutya irigységét és a kecské-
bak paráznaságát hozza fel. Micsoda egy-
ügyűség, mondja Carberi Anna. Sem Linné-
nek, sem Brissonnak nem jutott még eszébe,
hogy e szelíd és háziállatokat vadaknak
nevezze. Meglehet, hogy a jámbor szerző
talán olyan országokban mulatozott, amikor
ezeket írta, ahol még a kutyákat is kópék-
kal kellett vadászni.

De mivel a jámbor szerző leginkább a
fajtalan életet rójja meg nemünkben, szeret-
ném véle közölni egy józanabb okoskodást
követő franciának szavait, aki így ír: „Ami
a vitészség a férfiakban, ugyanaz a szüzes-
ség az asszonyoknál, ezzel az erkölccsel
mindenen győzedelmeskednek és győzedel-
müknek jutalmául közönséges tiszteletünket
nyerik el. Ez a jutalom annyira kecsgetteti
nemes lelkeiket, hogy még a leggyarlóbb és
legfélékenyebb személyekben is bajnoki ijed-
hetetlenség gyullad legnagyobb szerencsét-

lenségeknek megvetésére, ha erkölcsük veszedelemben forog“.

Figyelemreméltó példát hoz fel az asszonyoknak e különös erkölcséről Plutarchos, aki azt bizonyítja be, hogy Scyus nevezetű szigeten hétszáz esztendeig nem találkozott egyetlen egy asszony sem, aki férjéhez hűtelen lett volna, sem egy leányzó, aki szüzességét megszegte volna.

Ezt a könyvecskét, mint Dézsi Lajos kimutatta a Magyarorság 1923 december 30-iki számában, Ányos Pál írta.

*

Érdekes megemlíteni, hogy Dosztojevszkij nagy regényének, a Bűn és bűnhődésnek a hőse, Raszkolnyikov szorultságában fordítást vállal. A kiadó egy német füzetet ad át neki, amelynek címe: Ember-é az asszony? Az asszony emberségéről szóló vita tehát nem nálunk kezdődött, de a magyar szövegek szerkesztői valószínűleg nem szószerinti fordítást végeztek, inkább csak az ötletet vették

át. Hiszen nálunk a főszóly az *asszonyi-állat* kifejezésen van, ami a németben nincs meg.

Német philologusainkra vár a íeladat, hogy e vitairadalomnak a német vitairatokhoz való viszonyát tisztázzák.

MIKES KELEMEN 58-IK LEVELÉBŐL

udom, hogy sokféle és csudálatos erejét hallotta ked a mennykőnek; de talán csudálatosabbat nem hallott ked, mint a melyet én olvastam. Mikor eszembe jut, mindenkör nevetnem kell; nevesse ked is.

Rómában egy francia követ, amikor egyszer nagy mennydörgések voltak, asztalnál lévén a feleségivel, és az ablakok, hogy nyitva voltak, a mennykő általmégyen a házban — kiki megijed, de semmi kárt nem tett — amikor pedig általment a házon, a követné melegséget érzett, találja ki ked, hol? — és minthogy asztalnál volt, nem lehetett a szoknya alá tenni a kezit, de asztal után maga is elfakad nevetve rajta, amidőn észreveszi, hogy a mennykő megperzselte . . . Gondold el, édes néném, hol kereskedett és ki ne nevetné eztet [a török asszonyokon nem történhetik ilyen dolog].

Zolnai Béla Madame de Sévigné és Bussy-Rabutin levelezése című értekezésében kimutatja, hogy Mikes 58-ik levelének ezt a részét Bussy gróf (1618—1693) levelezéséből vette át. E leveleknek nagy sikerük volt; tizenhat kiadást értek el. Ennek a leveleskönyvnek egyik levelében a következő hely olvasható:

Je suis fôrt faché de l'accident qui est arrivé á la pauvre Maréchal de Villeroi. Le tonnerre en veut aux Maréchal de Francé; car vous savez ce qu'il fit á Romé á la feué Maréchal de * * *. Si vous ne le savez, Madame, je vous dirai qu'il tómba dans Sa chambre fôrt prés d'elle, et qu'il lui fit l'office d'un Barbier fôrt adroit en un endroit que je ne veux pas vous nommer.

HOGYAN KELL A FÉRFIT RABIGÁBA HAJTANI?

Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában különös gonddal őriznek egy tizenhatodréti, ötvenkétfelapos könyvet, amely 1830-ban jelent meg Pesten, Wigand Ottónál és a *Papucs-kormány* címet viseli. Nem politikai röpirat, sokkal magasabb valami: „allapos útmutatás, mint kelljen a' leányoknak és asszonyoknak a' papucs hatalma gyakorlására jutni 's a' házi kormánypálcát állandólag és illendőleg viselni“. Egy satrapa adta ki, aki szerényen „Házi királynédnak nevezi magát. Sietünk leleplezni a gonosz satrapát: plágizált, németből dolgozta át remekművét, hogy örök ellenségeinknek, a nőknek Magyarországon is hathatós fegyvereket adjon kezébe.

A papucs-kormány nem a mai kor szüleménye. Ádám azért evett a tiltott almából, mert Éva akarta, a nagy Sámson, aki tíz-

ezer filiszteust vágott agyon egy szamár állkapcájával, engedett a ravasz Delila papucs-kormányának, keblére hajtotta fejét és az álnok olló hajától és ezzel erejétől is megfosztotta. Herkulest leültették a nők a guzsalyhoz, Ulysses megcsókolta Circe papucsait, Sokratesnek, a bölcsék bölcsének házában Xantippe volt az úr, és hogy félt Jupiter a házsártos Junótól, pedig ő az Istenek Istene volt!

A világ a haladást, a fejlődést, a szorgalmat, a kereskedést és ipart a „papucsnak“ köszönheti, — írja határtalan önbizalommal a „Házi királyné“. O miatta és ő érette dolgoznak a férfiak és mily boldogtalan sorsra jutnának a férfiak, ha elrabolhatnák tőlük — „a papucs“. A férfiak kevélységből, elbizakodottságból a teremtés urainak tartják magukat, és érthetetlen vakságukban nem látják be, hogy mindnyájan az aszonyok uralma alatt állanak. Minden nevezetesebb világtörténelmi eseménynek asszony volt az oka. A trójai háborút Szép Heléna idézte föl, Rómában a királyi széket Lukrécia döntötte fel, a nagy polgárháború Kleopátra miatt folyt és a gelf-gibelin harcokat Mathilde miatt vívták.

Nyilvánvaló dolog tehát, hogy az asszony fontos és nagy hatalmat képvisel a földön és azért minden asszonynak kötelessége az uralom kivívásáért minden „fegyverrel“ harcolni.

Melyek a nő fegyverei, amelyekkel hatalomra juthat?

„Minden fegyverek közt — írja a Házi királyné, — a testnek szépségei a leghatalmasabbak, mert a férfiú igen testi teremtmény, és száz közül kilencvenkilenc esetben egy szép test nagyobb benyomatot fog tenni reá, mint a legmíveltebb elme.“ — Szükséges elmebéli műveltség is, testi ügyességek, énekelnitudás, muzsika, asszonyi munkában való ügyességek és szép ruha. De hatalmasak a kényszerítő fegyverek is, amelyekkel mintegy erőszakosan lehet az igát a férfi nyakába vetni. Ezek közé a fegyverek közé tartoznak a könnyek. Van-e oly kőszívű férfiú, aki ellen tudna állani szép asszonyi szem könnyeinek? A kacérság: általa sokszor többet lehet elérni, mint a testi kecsék által. A gyengéd kacérkodás által — mondja a Házi királyné — magunkhoz édesgetjük a férfiút, s amikor azt hiszi, hogy célját elérte,

hidegen visszataszítjuk. Ez őt új támadásra ösztönzi és így velünk és önmagával szünetlen harcol, ami fenntartja a nő uralmát. A duzzogás: Kotzebue ama nagy emberismerő, azt mondja vígjátékainak egyikében: „Bár vasból és acélból legyen a férjfiú, a duzzogás meglágyítja szívét“. „Ez nagy igaz — szentesíti a szentenciát a Házi királyné, — ami tapasztalásom által is mindenkor bebizonyosodott.“ „Ha csókot kér, tetessük magunkat, mintha nem hallanánk; ha még egyszer kér, hidegen, mintegy kellemetlen kötelességből nyújtsuk orcánkat: ha mind e'mellett ajkainkat csókolja meg, a csókot ne viszonozzuk, sőt inkább úgy tegyünk, mintha az övé kelletlen volna.“ Szerelemföltés gerjesztése, a csókolgatás, a hízelkedés, a beszéd — mind-mind kegyetlen és biztos fegyverek. Mily szánalmasak emellett a „férjfiúi fegyverek“: a testierő, a tudományok, a testi deliség, a hirtelen harag, a keménység. A küzdelem egyenlőtlen fegyverekkel történik és nekünk férfiaknak, — el kell vesznünk! Nincs menekvés!

AZ ELSÜLLYEDT VÁRKASTÉLY

felvidéken a hagyományban ma is él még egy elsüllyedt várkastély emléke. A történet népképzetszülte mesének látszik, azonban gróf Zichy Géza Emlékeim I. kötetében közli a különös esetre vonatkozó írásbeli dokumentumokat is. Az elsüllyedt várkastély a sárosmegyei Tarkő vára volt, amely évszázadokon keresztül a Szirmay grófoknak szolgált lakóhelyül. Vízrel körülárkolt hatalmas épület emelkedett egy magas domb tetején kéttornyú templomával. Díszes termek sorakoztak az emeleten, melyekben a művészelelkű Szirmay-család valóságos múzeumot rendezett be értékes műkincsekből: olasz nagy mesterek festményei, remekművű bútorok, malachitasztalkák és konszolk díszítették a terme-
ket. A család levéltárát a földszinten őrizték. A XII. századig visszamenő okmányok kiszámíthatatlan értéket képviseltek a tudo-

mány terén. Templomi kincsei között fel-
említésre méltó egy drágakövekkel kira-
kott szentségtartó, mely oly nehéz volt arany
és ezüstben, hogy három ember is alig bírta
megemelni.

Az 1813. év augusztus 25. napján — írja
gróf Zichy Géza — a torisszai (tarkői) várkas-
tély eltűnt kincseivel együtt; egyetlen éjnek
a rémes eseményei eltörölték a föld színé-
ről, nem maradt más belőle, mint a tradíció.
Ez úgy hangzik, — írja Zichy, — mint valami
mese s magam is kételkedve forgatom ke-
zembem az elsárgult levéltöredéket, melyst
a torisszai tiszttartó, Sztrázsik Iván írt a
várkastély urának, jelentést tévén arról, hogy
a várat egy éj alatt elnyelte a föld.

„Szemem könnybe lábbad, kezem resz-
ket kegyes jó uram, midőn e sorokat írom.

A Mindenható Ő Szent Felségének tet-
szett rejtelmes és borzalmas eseményeket
küldeni szegény bűnös fejünkre: Torissza
vára nincs többé! Augusztus havának 24.
éjjelén a várkastélyt környező vízárokban
számtalan források fakadának föl, melyek
szökőkutak módjára törtek elő a föld mé-

lyéből ...“ Az összefüggéstelen mondatokban írt levélből a következőképpen lehet elképzelni a katasztrófa szörnyű részleteit:

Éjfélkor egyszerre megkondultak a templom harangjai, tompa kongásokat hallatva egymásután. Mindenki tűzveszélyre gondolt s midőn a falu lakossága a vár felé rohant, rémülve látta, hogy a templom két tornya órainga módjára inog a magasban. Borzalmas földalatti moraj reszkettette meg a léget, a sírbolt ajtaja felpattant s zuhatag tört elő a föld mélyéből. Az ősök koporsói egymásután úsztak ki békés hajlékukból és a vár valamennyi élő lakója a harmincnyolc tagból álló zenekarral élén, sietve menekült a sülyyedő várból. A plébános a templomba rohant s a szentséget saját élete veszélyeztetésével melléig érő vízben hozta ki.

Ez alatt a várkastély folyton süllyedt a földbe s mire a nap első sugarai ráestek a dombra, már csak a templom tornyának két keresztje állott ki félölnyire a földből; reggeli hét órára az is eltűnt, a várkastély helyét fénylő sárga homok borította. A várárok közvetlen közelében egy kis kápolna

állott, ez a kápolna ma is meg van, valamint a kissé távolabb álló major és istálló szintén sértetlenül maradtak, de a várkastély eltűnt összes műkincseivel, templomostól-tornyostól elnyelte a föld.

(Zichy Géza gróf: Emlékeim.)

A SZEGEDI NÉMA MESTER M I N D E N T U D Ó K Ö N Y V E

I.

szegedi Néma Mester tudákos volt, értett lóhoz, asszonyhoz, bortisztításhoz és meg tudott gyógyítani mindenféle betegségeket. Fő orvossága a fok-hagyma volt, amivel úgyszólván minden betegséget ki tudtak gyógyítani ősünk, még a gyávaságot is. „A' régi vitéz Magyar Eleink mindenkor nagyra betsülték a fog-hagymát — írja a Néma Mester — kivált azért, hogy a vitézeket bátrabbá tenné és a részegséget tartóztatná“.

A Néma Mester könyvében, amely Íratott S ... E ... által Szegeden a Magyar Nemzetnek javára és második meg bővített kiadásban is megjelent 1803-ban, az asszonyokkal tartandó házasságbéli békességnek tizennyolc szigorú törvénye vagyon, amelyet a rossz asszonytartó férjek — ha megtarta-

nak, könnyűszerrel fogják tudni megőrizni asszonyaikat békés házi örömeik számára.

Az első törvény azt mondja: A férjfi az ő haragos és morgolódó Feleségének természetét békével szenvedje el, mert semmi kígyó nintsen e földön olly mérges, mint a megharagutt Asszony-állat. Hogy ez a tétele mennyire igaz, Bölts Senecára való hivatkozással is megerősíti, aki azt mondja: „a haragot egyfelől dorgálni, másfelől bábosgatni, semmi nem egyéb ingerlésnél“.

Egy másik törvény szerint: „Arra is gondja legyen a Férjfinak, hogy a Felesége semmi dologban a tzébul ki ne hágjon; tudniillik se úgy bé ne rekessze, hogy mindenkor otthon kellessék ülni, se pedig annyi szabadságot néki ne adjon, hogy minden kitsihy okból széllyel futkosson és járjon. Mert a széllyel-járó Asszony-állat mind az ő hírét, s nevét, mind pedig az ura marhátskáját veszedelembe ejti.

Meglássa azt is a Férjfi — mondja a következő törvény —, hogy valamiképen az ő Urához való szemérmességét az Asszony-állat el-ne veszesse. Mert a melly Asszony

egyszer az Urához szemtelenül kezdi magát viselni, az annakutánna valóban szemtelenné kezd lenni. És arra is gondot viseljen a Férjfi, hogy tellyességgel minden jószágát s marháját ne bízza Feleségére és ismét azt se tselekedje, hogy az semmivel ne bírjon. Mert ha tellyességgel mindennel bírni kezd, keveset szaporodik az Ura marhája 's jószága. A Férjfi néha az ő Feleségének vidám ortzát mutasson 's néha pedig szomorút. Mert olly természetek vagyon az Asszonyállatoknak, hogy a vidám ortzájú Férjfiat szeressék s a szomorútól féljenek. — És olly tűró és szenvedő légyen a Férjfi, hogy ha valamit fog véteni az ő Felesége, nem egyebek előtt, hanem csak magok között fedje meg őtet. Mert a melly Férjfi az ő Feleségét mások előtt feddi és dorgálja, “szintén úgy tselekszik, mint a ki fel-pök az égbe és az ő maga nyálát ortzájára veszi. — Megtartóztassa magát a Férjfi, hogy az ő Feleségét meg ne verje: mert a melly Asszony az ő Ura haragos szavával és feddésével meg nem jobbul, ha szintén korbáttsal, páltzával, avagy kard lapjával rongálod is meg, de mindazon-

által soha jobb nem léssen. Azt mondja Marcus Aurelius: Gyakorta intse, ritkán dorgálja és soha meg ne verje Ember Feleségét. — Azt tselekedje a Férjfi, hogy ha szintén rút Felesége vagyon is, de mindazáltal mindenkor szépnek mondja és hitesse el vele, hogy igen szép és ékes ábrázatú s termetű. Mert semmiből nagyobb Háborúság az Házás emberek között nem támadhat, mint abból, hogy ötet az Ura az ő rút személye miatt megvetette. — Aprólék dolgokban engedjenek a Férjfiak az ő Feleségek kívánságának. Mert inkább örül az Asszony szintén egy hazugsággal nyert győzedelemnek is, hogy sem mint két vagy háram száz forint nyereségnek.

Mit tagadjuk? — rút és kemény igazságok ezek, de igazságok, ezért nevezi is őket a Néma Mester törvényeknek. Nagy bölcs volt a Néma Mester, amit könyvének számtalan helyével bizonyíthatnánk, de itt csak egy bölcs tanácsára akarom fölhívni a figyelmet, előre is figyelmeztetvén a nyájas olvasót, különösen a korcsmárosokat, hogy ezt a tanácsát ne fogadják meg. A bornak édesen-

tartására ugyanis a következőket ajánlja: Must korában tégy-belé három vagy négy font fekete ónt, édesen marad. — Az én példányom egykori tulajdonosa, Hegedűs József, jó vastagra faragott lúdtoll-pennával, gubicsból készült szép barna tintával haragosan agyonixelte ezt a két sort és a lap szélére oda kanyarintotta jó nagy betűkkel:

„S csak igyad, majd elpatkolsz“.

Hát ennyit érnek a régi bölcs Néma Mesterek tanácsai.

II.

Tudákosunk nemcsak az asszonytartás mesterségéhez értett; értett ő a gyógyításhoz is. Meg vagyok győződve róla, hogy az ő keze alatt éppúgy meggyógyultak és meghaltak a betegek, mint a mai világhírű orvosok keze alatt. Könyve értékes kultúrtörténeti emlék, megismerjük belőle azokat a régi magyar orvosságokat, amelyekkel a legmagyarabb vidéken: Szegeden és környékén gyógyították a betegeket:

A kopaszság; régi magyar gyógyszerei

Égesd meg és törd porrá a méheket, azzal hintsd bé a kopasz helyet, ahol akarod, hogy haj vagy szőr nőjjön. De hogy jobban megmaradjon azon por a kopaszságon, kend meg mézes vízzel a kopaszságot és úgy hintsd reá azon méhport:

Vagy: Láb-mosó fűnek gyökerét égesd meg és hamuját mézzel öszve kevervén, kend fejedet, meghajasodik. Azonképen, ha az Isten-fának porával, mézzel elegyítve a kopasz fejet kenik, hajasítja.

Vagy: A vízispárga vagy fehér töknek gyökerét áztasd lúgban és azzal mosogasd fejedet és dörgöld hajadat: szép hosszú hajad lesz.

Vagy: A mogyoró-hagymát törd öszve és azzal kenjed a kopasz helyet, hajad fogsz nevelni.

Vagy: Főzd meg a mályva gyökerét jó bőven lúgban, azzal mosd a hajadat.

Vagy: A nagylapú gyökerét lúgban megfőzvé, azzal mosd gyakorta a fejedet, hamar hosszú hajad lesz.

Vagy: Az árva-leány füvet főzd meg párlúgban s azzal mossad gyakran a fejedet, hamar megnő a hajad.

Vagy: Az ökörfark-kóró virágnak és gyökérnek oly haszna vagyon, hogy ha azt vízben megfőzöd és azzal mosogatod, hamar megnő a hajad.

Vagy: A hajad, hogy el ne menjen, vagy hulljon, mossad minden nap a lejedet vízi-torma vízzel.

Vagy: Végy ketskebabot, égesd meg és tsináld porrá és ezen porral hintsd bé gyakran a fejedet, mint a hajporral: nagy haszna vagyon.

Az iszákosság gyógszere

A tengeri nyúlnek (ez légyen bak, ha férfinak akarod adni, ha pedig asszonynak, nőstény) vedd vérét, megszárazstván és öszvetörvén, borban add innya. *Vagy:* A fecskének vedd-ki mind a bélit, gyomrát és ^ többit aszald meg, törd porrá és add innya borban.

Boros kenyérnek hasznáról

Négy jeles haszna van a boros kenyérnek: Fogat tisztít s éles látást ad a szemnek. Ha véred nincs, vért gyűjtsz azzal a testednek.

Bő vért apaszt véle rendkívül élőknek.

Fognak megfejítésére

A velőskoncot megszáraztván, kenyérhéjjal törd össze, borba kevervén, mosogasd fogaidat, fejedek lesznek.

Kígyónak elnyelése ellen

Történetből, ha valaki elnyeli a kígyót, ténzt igyék, ez megöli benne.

Vagy: A kígyóhagymát főzd meg borban, add innya.

Vagy: Lábánál fogva köttessen fel az olyan ember, szája légyen nyitva és feje alá tétessék meleg tej, ennek szagát megérezvén, kijön.

Pók csípése vagy elnyelése ellen

Főzd meg borban a paréjt, azaz spinótot, mely a német konyhákon igen közönséges, hasznos italod léssen a pók csípése ellen.

Vagy: Akit a pók megcsíp, tejjel mossa meg a megcsípett tagot: aki pedig pókot nyel el vigyázatlanságból és azután iszonyodik tőle, vegyen hánytatót bé, melyet ha kihány, igyék meg vízben négy-öt csepp szalamia-spiritust.

Fázás ellen télben

Minden reggel mossad a lábaidat jó erős égett borral; a kapcádon alul papirossal takard bé a lábaidat; tölthetsz a csizmádba is valamely kevés égett bort: nagyon elveszi a hideget és annak erejét.

Elmeháborodás ellen

A fekete hunyor gyökerét, ha borban vagy ecetben, vagy mézes vízben huszon-négy óráig áztatják, abból éhomra félpohárral melegen a melankolikus embernek bolondozása ellen, hideglelés ellen, hektika ellen hasznos bevenni.

Görög- és sárgadinnyéknek hasznairól

A görög- és sárgadinnye nem nagy újság a magyarnál. Mert tudja természeteni s meg is enni. A görögdinnyét bátran eszi a magyar, még a forrázó-hidegben is. A görög-dinnye magvait vízben megtörni, azt a vizet jó innia fővény ellen. — A görög-dinnye-evésnek békét hagyjanak a hideg természetűek és vízikórságra hajlandó személyek, mert nem hasznos. Némely asszonyok a dinnye levelével búzalisztból holmi pogácsát gyúrnak, mellyel a testet mosni, jobbnak tartják a szappannál. — A sárgadinnye az emberből a nyálat megindítja, fejét tisztítja: ha az ember szédül és ájul, csak tartsák az orra alá, eszére jön; a sós vért megjobbítja, az egészségnek nem árt, hanem ha visszaél valaki véle, sőt a göthös hektikusok a sárgadinnyétől meggyógyulnak. A görög-dinnyemagot, minek előtte földbe elveted, áztasd meg édes tejbe, jobb íze lesz. Ha pedig vérben vagy veres Rózsa-vízben áztatod, veres léssen a béle.

Gutatüésről

Szedd meg a zsályát; vagdald öszve jól, áztasd bé égetett borba; tedd megre, vagy napfényre, hadd ázzon; azután tégy belé nádmézet s tedd el a magad hasznodra: jó orvosság és előre oltalmazó eszköz a gutatüés ellen. *Vagy.* kinek nyelvét a guta megütötte, a veres céklának kifacsart levét vegye be és egy ideig tartsa szájába, ezt megújítván, nyálával együtt mindenkor köpje ki. Az alatt meg kell rivasztani a beteget, hogy szóljon. *Vagy:* Sz. László füvének gyökerét megtörvén, keverd össze óhajjal és égett borral, kend azon részt vele és jó meleg ruhával erősen dörgöld. *Vagy:* Ha nem szólhat a beteg, rágja a mustármagot, szájában forgatván, vagy azon magot zatskóba tévén, főzd meg borba, kösd a nyomorult tagra. *Vagy:* aki e betegségben tagjait nem bírja, sárga küküricsfűből készítettessék neki fürdő és abban fürödjön. Ha a beteg kezd épülni, ételére és italára vigyázzon. Télben, nyárban főképen fejét melegbe tartsa.

Nátháról

Két-három fő foghagymának gerezdéit megtisztítván, törd össze óhájjal, talpaidat és sarkaidat azzal kenjed tűz előtt, hogy béigya jól. *Vagy:* Facsard ki a csalánnak levét és lisztlánggal csinálj tésztát vele, flastrom formára tétesd két vakszemedre. *Vagy:* Rózsaecetet csepegtess hév téglára, fejed, orrod és szádat azzal pároljad, magad betakarván. *Vagy:* A köménymagot és nádmézet össze-törvén, vesd eleven szénre egy serpenyőbe, fejedet füstöld vele. *Vagy:* Szagolj gyakran szalamia-spiritust, nagyon használ az erős náthában.

LAKATOS SÁNDOR ORSZÁGOSAK ISMERT
TÁNC SZERZŐ ÉS TÁNC TANÍTÓ
DICSŐ MŰVE A TÁNCMŰVÉSZETRŐL

seink nem könyvből tanultak táncolni és nem könyvből tanulták az illemet sem. Azt hiszem, ezt mindenki első hallásra el fogja hinni. Csak a múlt század közepe táján kezdtek elméletileg is foglalkozni a táncművészettel, mikor is „Lakatos Sándor országosan ismert magyar táncszerző és tánctanító összes tánctanítói működése alatt szerzett tapasztalatait hazánk mindkét nembeli polgári ifjúságának“ szolgálatára és okulására kiadta. Műve, amely ötven évvel ezelőtt látott napvilágot, Nagykanizsán jelent meg, 1871-ben Vajdits József gyorsajtóján és koros hölgyeink meg öregebb uraink között még bizonyára sokan vannak, akik a Lakatos Sándor, „táncművészetünk eme fáradhatatlan bajnoka és apostola“ tánciskolájában részesültek gyakorlati és magasabb elméleti „táncművészeti“ kiképzésben.

Miután a sok bevezetés egyikéből megtudjuk, hogy a művészt bátran tekinthetjük az érzelmek királyának, aki szomoríthat és örvendeztethet egyaránt, okulást nyerünk arra nézve is, hogy a művészetek egyik legbecsebbje, amely az örömnök a leghevesebb kifejezője, a táncművészet és ennek valódi *apostola* Lakatos Sándor, ki e pályán nemcsak kenyérkeresetből, hanem még e mellett igaz hivatott lélekkel is vándorol és aki nem elégszik meg a régi táncoknak egyhangú tanításával, hanem folytonosan *búvárkodik* és egyre újakat teremt. Táncművészetünknek ez az apostola (született 1819-ben Kecskeméten) ifjú lelkével megunta a száraz iskolai tanulmányokat és Tháliának vándor papjaihoz szegődött, de kétévi bolygás után odahagyva a színészeti pályát, a táncművészeti pályára adta magát, hol szép nevet vívott ki magának. Első föllépte 1842. december 18-án volt a Nemzeti Színházban, a második 1846-ban a budai Nyári Színkörben, a Vahot Imre színtársulatában. Ennek a nagy férfiónak elméleti és gyakorlati táncstudományi tétéleit foglalta egybe Bátorfi Lajos és adta ki a kultúrszük-

ségletek iránt fogékony Vajdits József nagykanizsai könyvkiadó. A könyvnek sem adtak sablonos címet: „*Rajta párok, táncoljunk!*“ — ez a kedves felhívás díszeleg a színes, könyomatú borítéklapon.

A tánc mint tesgyakorlat egészségi szempontból című fejezet felvilágosítja a tanítványokat arról, hogy a tánc elősegíti az emésztést, a táplálást, légzést, táp- és vérkészítést, fiatalít, az agyvelőnek *szabadakaras munkálati tehetsége* nagyobb polcra emelkedik, a test egész vázlatában *ildomosul* — és semmi sem hártja el jobban a vérdugulást, a vértorlást, székszorulást a táncnál. A tánc — *öngyógymód* és igen sok *körkövetkezés* mellőzhető el általa. Téves az az állítás, hogy a táncterem *szerelemtemplom*, hol sima út nyílik az erkölcsromlásra, hiszen ifjú hölgyeink közmulatságba anyáik vagy *őrhölgyeik* kíséretében mentek el, akik kellőképen vigyáznak rájuk.

Lakatos Sándor országosan ismert tánc-tanító és táncszerző specialitása a magyar tánc volt. Magyar táncokat szerzett és tanított és meg volt elégedve magával, mert egy

helyen így sóhajt föl: „hej csak bírhatnék oly erővel, hogy leszállhatnék az ősök sírja medrébe, összerakhatnám csontjaikat és életet könyöröghetnék beléjük, csak egy pillanatra is, akkor *még jobban tudnám felfogni nemzeti táncunk szellemét* és osztani fognám az élő nemzettel“. — De meg voltak vele elégedve mindenütt így is és a nagy bajuszú, bozontos üstökű, hatalmas termetű tánc tanítóért, aki természetesen *magyar ruhában, vitézkötéses nadrágban és csizmában tanította kecsre és illemre nagyanyáinkat és szépanyáinkat*, valószínű versenyengés folyt a városok között.

És hogy is ne folyt volna: nemcsak táncot, hanem illemet is tanult tőle mindkét nembeli ifjúságunk. Megtanította őket finom beszédre is és a tanítványok az ő tanfolyama után kész nagyvilági urakká és hölgyekké váltak. A táncos ifjú megtanulta, hogy táncosnéját ekként kell táncra kérni: „Igen megtisztelve érezném magamat, ha azon szerencsében részesítené, hogy a jövő táncot nagysáddal lejtethném“ — és tánc után: „Édes nagysád: Ez irántami kegyéért fogadja szíves köszönetemet. Valóban meg kell vallanom,

hogy nagysád kellemes tánca e pár percet igen-igen élvezetessé tévé, úgyannyira, miszerint meg nem állhatom, hogy még egy táncért ne esedezzem“. Vagy ha a hölgy már nem akar táncolni: „Ámbár igen óhajtva éldelném még tovább is azon örömet s mulatságot, melyet nagysád kellemes tánca nyújt, de miután nincs szándéka többé abban résztvenni, úgy fájdalom, kénytelen vagyok az élvezetről lemondani, midőn tehát legbensőbb köszönetemet mondanám a nyújtott örömekért, kérem, legyen szíves szép nagysád engem továbbra is kegyeivel szerencsétetni“.

Ezek a bókolások talán nem eléggé franciások és nem eléggé rövidek, de Lakatos Sándor tekintély volt, illetanár volt, és ő így találta ezt illőnek. A táncosné azonban boldog volt a bálon így is, ha ekkora dicsőítést kellett végighallgatnia, mert minden egyes ilyen szónoklat egy keccsel, élvel ellejtett táncot jelentett számára.

A VESZETTSÉG MAGYAR GYÓGYSZERÉRE

róf Teleki József 1835-ben Bonnban résztvett a természetvizsgálók és orvosok gyűlésén. Résztvétele nem pusztán érdeklődésnek volt a következménye: rendkívül fontos közleni valója is volt az egész világ orvosai számára. A veszettség gyógyszeréről volt szó. Az orvosság receptjét mindenfelé közölték az újságok és a „modern“ orvosok veszett betegeiken bizonyára kipróbálták ezt a hathatós gyógyszert, amelynek előállítása a következőképpen történt:

„Kell venni 6 köntinget (Quentchen) kígyós farkas almából (Asclepias vincetoxicum, Schlangenwurz), 2 köntinget barkócza galagonya bogyójából (Crataegus torminalis, sorbus torminalis Linn. Pyrus torminalis Wilden. Elsebeerbaum, Elsebirne, Atlasbeerbaum; Alisier torminal) és foghagyma

9 hasábjának belső részeit, ezeket betenni új, nem mázos fazékba, mellybe egy kanta befér. Ezen fazék tiszta vízzel megtöltetik és a nevezett szerekkel 12 óráig csendesen áll. Azután a fazéknak fedele bémázoltatik, a' fazék a tűzhöz állítatik és a keverék egy óráig főzetik, de úgy, hogy befedessék. Végre a keverék megszüretik és a' betegnek lágymelegen beadatik. Egy férfi kap 5, egy asszony 4, egy gyermek, kora szerint, 3 vagy csak félkanálnyit éhgyomorra, midőn a kutyamegveszés symptomái (jelei) mutatkoznak.

Ezen gyógyszer Erdélyben mindég jó fogással használtatott.

Gróf Teleki Ferenc nem maga találta ki ezt a keveréket; egy Kovács Benjámín nevű kendői parasztkuruzslótól kapta és írta le az orvosság receptjét, akire a recept — apáról fiúra szállva — régi időkből maradt.

(Hasznos Multságok 1835 II. 325.)

A KRINOLIN HALÁLA

Déliab 1857 január 18-iki száma szenzációs hírt közölt szép olvasóival: meghalt a krinolin, minden idők legtorzabb női ruhája, amelyet a női hiúság a nő legszebb és legszentebb állapotának eltakarására eszelt ki. A Délibáb szemlerovatának szellemdús írója, Bulyovszky Gyula bocsánatot kér, hogy vidor hírek helyett hióbpostával szomorítja meg olvasóközönségét és — gyászjelentésben közli a nagy eseményt. A gyászjelentés szólt pedig ekképen:

Gyász hír.

Alulírt mélyen elkeseredett anyai szívvel jelenti egyik legfiatalabb magzatának kimúltát.

Az elhunyt, oly fiatalon, rendkívül nagy helyet foglalt el ez életben.

Erős volt, mint acél és mégis a mulandóság áldozata lett.

A krinolinszoknya nincs többé!

Bújában halt meg, mert a francia

császárné az újév napján adott fényes tuillieriai bálban az egész fényes vendégsereg láttára kitagadta! Ezért terjedelmes szíve megrepedt és szétpukkant. Hült tetemei a (sír-boltokban örök nyugalomra tétettek.

Jelenti gyászoló anyja.

Paris, január elején,

a divat.

„Azon szép delnőink — írja Bulyovszky — kik e vesztesség csapását érzékenyen veszik, vigasztalják magukat az elhunytnak kisebb testvéreivel: az abroncs-, keményített- és lószőrszoknyákkal.

Az új női divat mindenkorban erősen foglalkoztatta a férfiak képzeletét és elméncségét, a gúnyolódásnak annyi joga és alapja azonban, mint éppen a krinolinszoknya viselésének idejében, soha azelőtt nem volt, azóta is talán mindössze egyszer, amikor a nadrágszoknyát akarták divatba hozni. A nadrágszoknyát hamarosan kivégezte a férfinem általános fölháborodása, a krinolint azonban nem kisebb tekintély védte, mint a francia császárnak, III. Napóleonnak felesége. És

minthogy Parisban abronccsal kifeszített méteres átmérőjű szoknyákban sétáltak a szépek, példájukat követték az egész föld kerékiségének elegáns hölgyei. Inkább lemondtak a karcsúságról, női bájaiknak sejtetéséről, csakhogy ők is a legutolsó párisi divat szerint legyenek öltözve.

A krinolint csúfolták „spárgaborogató“-nak, „vándorló harang“-nak, „lefordított liliom“-nak — hiába — a nők továbbra is krinoliban sétáltak, sőt annál jobban örültek, mennél jobban megbotránkoztatták öles átmérőjű szoknyájukkal a korzók gavallérjait. És a férfiak nem késlekedtek véleményüknek minden alkalommal mennél csípősebb formában kifejezést adni. Canrobert tábornagy egy ünnepély alkalmával a Tuillerákban egy hölgynek arra a kérdésére: „hogya tetszem önnek krinolinszoknyában?“ — így felelt: „Nagyon, asszonyom. E viselet nagy vonzóerővel bír rám, mert oly tárgyra emlékeztet, mely egy ideig minden földi boldogságom tartalma volt“. — „Ön egészen fölmelegít — szolt a dáma — és vájjon mi volt az az irigylésreméltó tárgy?“ — „Egykori sátorom a

Krímbe — felelt a tábornagy — és egy krinolinszoknyás hölgynek csak még kis lobogót kellene a fejére tűznie s azt hinném, hogy egykori sátorom megelevenült és Krímből Parisba utánam szaladt.“

A lapok állandó harcban állottak a krinolinszoknyával és soha ki nem fogytak a viccelődésből: rémhíreket terjesztettek róla és vele kapcsolatban, hogy szörnyűbbnél szörnyűbb szerencsétlenségeknek lett okozója, szidták, mert háromszor-négyszerannyi kelme kellett hozzá, mint a sima, karcsú szoknyákhoz, a nők azonban viselték rendületlenül, amíg csak Parisban ki nem végezték. Az egyik újság például a következő hírt repítette róla világgá: „Bizonyos úrhölgy, miután nagynehezen kocsijába behelyezkedett, elég vigyázatlan volt, de talán helye sem volt elegendő s szoknyájának alsó része a kocsikerékhez dörzsölődött, miáltal az acélabroncs megtüzesedett és szikrákat vetett. A szoknya meggyulladt és az úrihölgy majdnem áldozata lett a krinolindivatnak“. — Egy másik hírben azt írták meg, hogy egy hölgy egy felvidéki városban sétált és az utcán a szok-

nyájának alsó részében elhelyezett acélabroncs odaütődött egy kiálló kovakőhöz és a pattanó szikrától meggyulladt a krinolinszoknya, az úrhölgy pedig megégett. Más alkalommal a szélvihar kapta föl a sétáló hölgyet a levegőbe és egy kilométernyi távolságban tette le a földre. A krinolinszoknya, mint kifeszített esernyő támogatta a hölgyet a repülésben.

A krinolin halála után következett a kettősszoknya divata. Ide írjuk egy-két hónappal későbben megjelent divatlap divatképének a magyarázatát: „Kettősszoknyájú rózatüllből készült ruha. Az alsó szoknyát atlaszszallaggal borított volánok ékesítik. A felső szintén atlaszszallaggal borított csíkokkal van díszítve, melynek hegyes csúcsokban végződnek. Kimetszett, sima derék, csíkokkal díszített Fuchsia-virág. Fejék cache-peigne“.

1857 farsangján a bálokban már kettősszoknyában ropták szépanyáink a víg magyar táncokat.

AZ EGYÜGYŰ MENYECSKE

gy új házas parasztembernek igen szép, de együgyű felesége volt. — Vigyázz magadra lelkem, — szólt feleségéhez, nekem útra kell indulnom és ha valami csintalanságot követsz el, míg itthon nem leszek, egyszeribe szarv nő homlokomra még útközben. — Jaj nekem, — feleli a menyecske sopánkodva, mit csinálnék én, ha ked szarvval jönne haza?

Alig hajt ki a faluból a paraszt, a fiatal kasznár megmagyarázza a menyecskének a szarvak titkát, aztán többször is eljárt hozzá leckét adni.

Megérkezik a parasztgazda, a menyecske elébe fut, nézi a homlokát és nem látván rajta szarvat, együgyűen így kiáltott fel: Ugyan rá tudott ked engem szedni!

(Karakterfestő anekdoták.)

A PORCELLÁNT EURÓPÁBAN MAGYAR EMBER TALÁLTA FEL

echer János Jakabnak 1682-ben megjelent *Nárrische Weisheit und weise Narrheit: oder einhundert Concepten und Propositionen* című munkája szerint. — Prinz Ruprecht hat einen Hafner aus Ungarn, welcher eine Mixtur aus Érden erfunden hat hier in Engeland, die gebrennt halb durchscheinend ist, wie der ostindische Porzellan und wurde dergleiche Geschirr hier in London öffentlich verkauffet.

Azaz:

Ruprecht hercegnek van Magyarországból egy fazekasa, aki földből egy keveréket talált föl itt Angliában, mely égetve félig átlátszó, mint a keletindiai porcellán és efféle edényt itt Londonban nyilvánosan árusítottak. (Hazai Tud. 1837.)

HIT ÁBRÁZOL A MYÍREGYHÁZAI BESSKNYEI - SZOBOR ?

zirjék Imre, szatmármegyei földbirtokos 18 7 3 - ban egy régi családi képet adományozott az Akadémiának, amely Csizjék Mihály (1753-1798) magyar nemzeti testőrt és írórt ábrázolta. A képet személyesen vitte el, kíséreltet nem csatolt hozzá és így az Akadémiában idővel elfelejtették, kit ábrázol a régi kép. Arany János a képet takarékoságból nem rámázta be, ott állt az a főtitkári hivatal egyik szekrénye mellett, arccal a fal felé fordítva — évtizedeken keresztül. Multak-teltek az évek, Arany János is elbúcsúzott a főtitknokságtól, átadva székét Fraknói Vilmosnak, akit aztán Szily Kálmán váltott föl, hogy átadja helyét Heinrich Gusztávnak. Ma már bajos megállapítani, kinek jutott eszébe agnoszkáltatni a díszruhás, porlepte testőrt, de valakinek eszébe jutott és irodalomtörténészeink hamarosan meg is állapították,

hogy az elegáns testőr nem lehet más, mint Bessenyei György.

Amikor Szabolcs vármegye a kilencvenes években elhatározta, hogy szobrot emel Bessenyeinek, az Akadémiához fordult hiteles arcképért, ahonnan ezt a képet ajánlották, amely a köztudatban már hiteles Bessenyei-arckép gyanánt élt. A szobor valóban ez után a kép után is készült.

Szily Kálmán beszélt el nekem, hogy a szobor leleplezése után másnap egy izgatott, sáppadt öregúr látogatta meg az Akadémiában.

—Kérem, most jövök Nyíregyházáról! Valami borzasztó tévedés történhetett!

—Miért? — kérdezte Szily. — A szobor ezután a kép után készült, és a falon lógó testőrképre mutatott.

—Kérem, — válaszolta az öregúr — én Czirjék Imre vagyok s ez a testőr az én szépapám, Czirjék Mihály. Ezt a képet én adtam 1873-ban az Akadémiának. Itt van róla az elismervény. De nem haragszom. Köszönöm szépen, hogy így megtisztelték a szépapámat.

Egyébként az értékes kép eredetijét az Akadémia a Történelmi Arcképcsarnokban helyezte el és a saját képtára számára modern másolatot készíttetett róla, amely az akadémiai könyvtár olvasótermében van kifüggesztve.

EGY RÉGI MAGYAR SZÓJÁTÉK

yarmathy Sámuel grammatikus uram idézi „Okoskodva tanító magyar Nyelvmesterében“: Ez a mi jólelkű pap-halottunk *Türben* vajki sokat *tűre*, *Csekelakán csak alig* lakhaték, vég-tére pedig *Miriszlón* dolga *mi* roszlón, mellyre titeket is az Isten segéljen, Ámen.

LISZT FERENC ÉS FOGORVOSA K O N S T A N T I N Á P O L Y B A N

Liszt Ferenc hazánkfia Európán keresztül tett diadalmas útja közben megérkezvén Konstantinápolyja, ott is a szultán szerailjában a padisah és egész udvara jelenlétében játszott.

Az előadás előtti napon a török birodalom főtisztviselőinek társaságában volt, kik közül mindegyik saját modora szerint kívánta megtisztelni a ritka, kitűnő vendéget.

Liszt kedélyhangulata nem volt éppen a legvidorabb, s így nem volt hajlandó felszólításukat, hogy bámultassa művészetét, teljesíteni, minthogy borzasztóan fájt a foga.

A fölhasznált ellenszerek nem csillapították a fájdalmat, sőt ez annyira fokozódott, mikép Liszt a jelenlevő basáknak kinyilatkoztatta, hogy lehetetlen holnap a szultán előtt megjelennie, hacsak fájdalma meg nem szűnik.

A török birodalom oszlopainak egyetemes elszörnyűlködése követte a „hitetlenek“ eme őszinte nyilatkozatát.

Még sohasem történt, hogy valaki vonakodott volna a szultán előtt megjelenni!

Hallatlan! Lehetetlen!

Minden lehető ellenvetés hasztalan volt. Liszt ekként nyilatkozott:

— Vagy szerezzetek nekem Konstantinápolyban egy derék fogorvost, ki kínjaimtól megszabadítson, vagy napoljátok el a hangversenyt!

A legnagyobb kétségbeesés szállta meg a török urakat, javasolnak sok török orvost, anélkül azonban, hogy bátorsága lett volna valakinek ezt vagy amazt, mint föltétlenül alkalmast ajánlani.

Liszt hallani sem akart a török foghúzókról és német orvost kívánt.

Új izgatottság, új zavar állt be.

Egyetlen német orvost sem tudnak előhozni.

Végre mégis eszükbe jutott egy német orvos, de csak vállvonítva és sajnálattal nyilatkoztak felőle.

Azt mondták, hogy igen ügyetlen, szerencsétlen gyógykísérletei voltak és rossz hírből áll.

— Mindegy, válaszolta Liszt, legalább német. Hozzátok csak őt elő, rábírom fogaimat.

Hogy a legborzasztóbbat elkerüljék, ami valaha történt, hogy t. i. egy művész a minden hívők uránál látogatást tenni vonakodott (akkor még nem merült föl a keleti kérdés) egész Konstantinápolyban kerestették a német orvost.

Végre föl találták őt egy távolfekvő városnegyedben, de csak másnap reggel, a hangverseny napján.

A fájdalom ezalatt nőttön nőtt és Liszt éppen több török követet, kik uraik nevében hogylétéről tudakozódtak, vigasz nélkül utasított el, mikor a német fogorvos nála bejelentetett.

A fogorvos szerényen meghajolva lépett be, de bámulatában és örömeiben az ajtónál megállt.

— Hogyan, — fölkiált — Liszt-é az idegen, akihez hívtam! Mily szerencsés nap

reám nézve! Volt szerencsém önt néhány évvel ezelőtt Berlinben hallani, én egyike vagyok ön lelkesült bámulóinak, kik az első hangverseny estéjén-----

Itt a lelkesült fogorvost Liszt dühösen félbeszakítja. Ily ádáz fogfájás mellett a legtürelmesebb ember sem igen fogékony a berlini műdühöncök irányában, még akkor sem, ha ő maga lelkesítette is őket föl.

— Kérem önt, hagyjon föl a hosszú előbeszéddel, — válaszolta Liszt. — Már huszonnégy óra óta szenvedem e borzasztó kínokat a nélkül, hogy segélyt találtam volna egész Konstantinápolyban ellenük. íme, ez a beteg fog. Vegye elő műszereit, minden habozás nélkül rántsa ki és aztán szolgálátára állok.

Fölsóhajtva, de némán engedelmeskedik a berlini. És Liszt nagy megelégedésére gyorsan és biztosan kirántatik a fog.

Liszt visszanyerte ezáltal tüstént vidor hangulatát és fölkérte a fogorvost, hogy várjon és elégítse ki szíve vágyait.

Az orvos nem várta, hogy kétszer mondja és rögtön elbeszéli, hogy ő valódi berlini

és mint tanuló, a nagy zongorahős legbuzgóbb tisztelője volt, a nélkül, hogy valaha sikerült volna neki Lisztnek közvetlen közlébe juthatnia.

Különös viszontagságok közt — így folytatta beszédét — Konstantinápolyba jővén, itt a szükség kényszerítette a fogorvos szerepét játszani, miután tőle minden más gyógygyakorlat megtagadtatott. De mint fogorvosnak sincs szerencséje; sőt ellenkezőleg, igen rosszul folynak dolgai, mióta elég szerencsétlen volt egy muftinak fogát kihúzni, ki a műtét alatt igen törökösen viselvén magát, kísérlete nem a legjobban sült el. Azóta rossz hírben áll a törököknél, amiért is annál nagyobb vigasz reá nézve e nyomasztó viszonyok közt, melyekben gyakran a legszükségesebb nélkülözni kénytelen és a jobb jövőnek legkisebb fénysugara sem dereng előtte, azt a férfit láthatni, kit ő annyira tisztel. Ez boldog múltjának legszebb óráit idézi vissza emlékébe.

Liszt figyelemmel végighallgatta beszédét és igen gazdagon megfizetvén a fogorvos fáradságát, elbocsátotta magától, fölszólítás

kíséretében, hogy holnap ismét látogassa meg.

A szív öröm- és hálaáradásaival búcsút vett a szegény fogművész, Liszt pedig elkészítette a szerailban még az nap estve rendezendő fényes hangverseny programját.

Liszt itt is, mint mindenütt, diadalt aratott. Azonban a hangverseny végével az összegyűlt udvar előtt ünnepélyesen kijelentette, hogy neki lehetetlen lett volna ma estve megjelennie, ha Konstantinápolyban nem talált volna egy jeles orvost, aki bámulatráméltó biztossággal és könnyűséggel egy perc alatt megszüntette fájdalma!

Mindenki kíváncsi volt Konstantinápoly ezen megbecsülhetetlen orvosának nevét megtudni.

Liszt megnevezé a szegény berlinit.

Erre az összes basák részéről egyetemes bámulat áll be. Eddig még lehetőnek sem tartottak ilyszerű csodaműtétet, azonban Lisztnek tekintélye és az elvitázhatatlan tényállás minden kételyt elosztatott.

Mély megindulással távozott mindenki a hangversenyből.

Másnap hasztalan várta Liszt kegyencét. A hálátlan nem jelentkezett. És miután néhány nap múlva sem mutatta magát, a zongorakirály csakhamar elfelejtette az egész ügyet.

Végre megjelent mégis a szerencse gyermeke — a fogorvos, díszfogatú kocsiban. Fényes ruhában bemutatja magát, egészen más ember volt ekkor, szeméből örömhevület sugárzott ki.

—Bocsánat hosszas kimaradásomért, így szólítja meg Lisztet. Megbocsáthatatlan volna ez, ha nem ön adott volna okot reá!

—Nem értem önt.

—Önnek köszönöm szerencsémét! Ön megmondta nevemet a szultánnak és csekély művészetemet igen feldicsérte. Minden nagy úr magához hivatott és egyik a másikhoz küldött. Egyszerre valami csodaorvos tekintélyével kezdtem bírni Konstantinápolyban és az egész udvar a főtisztviselőkkel egyetemben minden lehető kórállapotban általam akarja magát orvosoltatni. Miként háláljam meg mindezt önnek?

Liszt mosolyogva nyújtá neki jobbját:

— Segítsen ön mindenkin oly jól és gyorsan, mint rajtam segített, akkor bizonyosan igen keresett orvos leend. És míg itt tartózkodom, látogasson meg többször, valahányszor csak új, nagy gyógy-gyakorlata engedi.

Vájjon képes volt-e a szerencse eme kegyence állását megtartani, nem tudjuk. Liszt később semmit sem hallott felőle többé.

(Déliab 1855.)

O R S Z Á G H A N T A L VILLÁSREGGELIJE DUMASNÁL.

ORSZÁGH Antal magyar festőművész 1885-ben tanulmányútra ment külföldre. Hosszabb időt töltött Párizsban, honnan a *Délibáb* című szépirodalmi és divatlap számára állandóan érdekes tudósításokat küldött haza. Egyik legérdekesebb élménye Dumasval való találkozására, melyről a *Délibáb* 1855. évfolyamában számolt be.

Az Amsterdam-utca hosszan vonul a Montmartre-i hegy oldalára. Végefelé, a vám közepében már csak gyéren áll egy-egy új ház, melynek állványairól a mész sűrű dudvák, bogáncsok, úti lapuk, katángkórók és takácsmácsonyák tömegére hull. Kőbányák körül „ungok“ krákognak, szomorú fákon pókháló lóg.

Itt lakik Dumas.

Egyemeletes házának homloka egészen kristály.

Dumas pere szereti a világosságot.

Házának kapuja csukva. E kapun az elszáradt olajfesték, bár alig egy éves, bús foszlányokban cserepesedik le, csatornájában a kiöntött szappanbuborék prizma-színekben hever. Látszik, hogy nincs asszony a háznál: Dumas kisasszony falun van, távol rokonoknál, ahol a minisztérium megbízásából festeget.

Csengetek.

Jön az árgusz.

Nem lehet az úrral szólni.

Sokszor nincs otthon az egyik ajtón, míg a másikon egyszerre bejön.

Néha lekiált a lépcsőn:

„Önnek itthon vagyok“.

—Mit óhajt ön? kérdi Victor a komornyik.

—Dumas úrral szeretnék szólni.

—Kihez van szerencsém?

(A vallatás untat.)

—Ország.

—Ismeri önt Dumas úr?

—Nem.

—Ki ajánlja önt?

—Türr ezredes.

—Mit óhajt ön Dumas úrtól?

—E levelet és ezt az albumot kérem átadni neki.

—És e levélben mit óhajt ön?

—Ahhoz önnek semmi köze. Teljesítse kötelességét, különben mások által vezettem be magam, és akkor önt összeszidják.

—Meglátjuk.

(A háziőr régi katona.)

— Ne búsuljon, lesz benne része.

A levél s az album nagy duzzogás kíséretében átvétetik.

Távozom.

Elmúlik egy hét. Semmi válasz.

Levelemben azt ajánlottam Dumasnak, hogy ha Mousquetaire című lapjához tollrajzaim albumát hozzácsolja, lapja árát naponkint egy garassal föllebb szállíthatná, és ez mindkettőnknek hatezer frank évi jövedelmet hozna.

A második néma hét végén ezt írom Victornak, Dumas Conciergeének:

„Uram!

Levelemben ez és ez áll, ura szintoly hasznot húzhat eredményéből mint én, azért tehát sürgesse a választ Háládatos leszek ön iránt is“.

Elmúlik a harmadik hét. Semmi válasz. Ekkor leülök; és ezt írom Dumasnak:

„Mester!

Csak arra kérem önt, hogy az idemellékelt nyílt levelet olvassa el.

Tisztelője *Országh* “.

A nyílt levél Victorhoz szól, s így hangzik:

„Uram!

Lehetetlen, hogy urának három hét alatt ne lett volna ideje soraimat elolvasni, rajzaimat megszemlélni. Ennek egyedül ön az oka, mert oly ház, melyről ura azt mondja, hogy boldognak boldogtalannak nyitva áll, az ön hibája nélkül nem lehet zárva becsületes ember előtt“.

A levél megtette hatását. Dumas Victort csúnyán összeszidta, magához hívta Cochina

urat, titkárát, egy igen csinos fiatal creolt, és megparancsolta neki, hogy vegyen azonnal kocsit, s menjen el a művészért.

Victor úr kalapot emelt, de azon föltétellel, hogy e kalapot az első kedvező alkalommal ismét szemtelen homlokára nyomandja.

Belépek.

Roppant nagy vastag úr papucsban, sárga pantallóban és nyakán resten nyílt ingben áll föl íróasztalától, mely a tág terem közepén áll, és amely előtt fehér medvebőr terül el. Ez az úr ötven éves. Nyaka vastag, képe duzzadt. Hajának szürke gyapjú tömött erdeje nagy és borzas. Felém hömpölyög és megölel, mint régi ismerőst.

De alig ölelt meg, már is kiáltja:

—Victor, hol az album?

Seholsem találják.

—Keresse ön is, mond Dumas.

—Mind a hárman jósoká keressük.

Végre megvan.

— Kedves barátom, — szól Dumas — a Mousquetaire árát most is sokallják: amúgy még jobban sokallnák. Ez nem megy. Azonban én már rég özőm a tervet gyermekeklap

kiadására. Az irodalom ez ága a legkedvesebb előttem, mert a gyermekeket igen szerettem, s gyermekkorom életem legboldogabb szaka volt. Írtam én a gyermekeknek már máskor is, szinte rajzokkal, és ezt újból megkezdhetnők. Előny a dologban az, hogy gyermek több van, mint érett ember, s így nagy és kis gyermekeknek írhatnánk, és rajzolhatnánk együtt. Ha van önöknek jó novella-írójuk, fordítson ön franciára, én majd kiigazítom. De az előfizetést le kellene szorítanunk 12 frankra évenként. Én minden hóban négy ívet írok, ön pedig 10 képet rajzol. A családayok ezrenként fognak előfizetni. Ön megkapja a maga részét. Csakhogy kiadóval kell beszélnünk, mert én ezzel nem foglalkozom. Jaccottet legtöbbet tehetne*. Menjünk reggelizni.

Lenn már egy kacér nő várt. E nők szétépik szegény Dumast.

A lépcső gyönyörű gobelinszövetekkel van bevonva. Éjszaka köszörült óralámpa vilá-

* Szóltam vele. Semmit sem tesz. Az egész terv dugába dőlt.

gítja. Lenn az átriumban Clesinger buja nője hever gipszöntvényben, a művész ajándéka. E buja szoborról Dumas sokat írt lapjában, és védte támadói ellen, kik általa az erényeséget veszélyezve hiszik. E műnek „femme piquée“ (megszúrt nő) nevet adták, hogy azzal jellegét fátyolozzák, de e fátyol bizony annál kevesebbet takar, minél kétértelműbb a piquée szó sajátító jelleme, melyben, ha fiatal könnyelmű ember vagy katona ejti ki, egy szál fátyol nem marad.

Az átriumon keresztül szép kis kert látszik, melynek sárga-fekete napraforgói búsan fordulnak lekonyult fejjel a szürke nap felé. Háttérben nyárilak áll, s e búsan szép kertecske őszi virágai közt szomorúan sétál egy didergő gólya, gondolom Belluno herceg ajándéka.

Az étterem bútorai a XVI- ik századból valók, újító mázuk alatt, ha csend van, a szű perceg. Az asztal régi csengetyűjéről azt mondja Dumas, hogy Rabelais-é volt.

Asztalnál a szó ismét albumaimra került vissza. A velünk reggeliző hölgy el volt bájolván általuk. A tárgyak magyarak lévén,

Magyarhonra került a szó, Magyarhon irodalmára. Dumas azt fájjalja, hogy Kínában, Olaszthonban és Magyarországon csak benn és önmaguknak írnak. A benn érzett helyszíni történeteket másutt, külföldön, el nem lehet terjeszteni. Innen az elszigeteltség. Egyéni, lélektani dolgokról „kell” szólni, a szívet, lelket kell kibányászni, melynek hona a nagy világ. Különösen pedig a gyermekek irodalma hasznos. Schmidt Kristóf beszélei halhatatlanok. Ha vállalatunk sikerülne, a betűket rózsaszínű papírra nyomatná, mert a gyermek már távolról azt kiáltja: Mama, mama! ide a rózsaszínű újsággal. Elbeszélte, miszerint gyermekkorában ama becses közársasági kormányrendeleteket, miket atyja, ki akkor tábornok volt, a hadügyminisztertől vagy az első konzultól vett és amiken gyönyörű rézmetszetek voltak fejcímül, körülvagdalta, kifestette. Vállalatunknál azt emelte ki, hogy miután tollrajzaim szelleme egészen r e m b r a n d t i (roppant bók), a gyermek hamar belátná, hogy feketén szebb, mint színezve és így a gyermeket már jókor művészi ízléshez szoktathatjuk.

Csodálatos dolog, hogy kapkodnak Dumas-n az asszonyok. A szép, feketehajú nő, ki velünk reggelizett, az egész társalgás alatt folyton cirógatta az öregedő adonisz kezét. De meg kell vallani, hogy Dumas még mindig derék legény, s nem csoda, hogy szeretik a hölgyek. Csak az a kár, hogy a pénzét is szeretik, ami nem csekély baj, mert e nélkül Dumas még hatszor annyi jót tehetne az emberiséggel mint tesz, pedig csakugyan tesz. Ház, kert, gólya, pompa, regény, most, amint tetőpontján áll, már is enyészettel fenyeget, mindenben az aggkor nyomorának jósérzete lebeg. Csak cselédei gazdagodnak meg. Ebédnél, nem tudom mit kérdezett komornyikjától, ha nem csalódom: hány előfizetője van bizonyos kollégájának, mire ez nagy börzejövedelmek fejtegetésébe ereszkedett.

Dumas dühbe jött.

— Feleljen — úgymond — kérdésemre, mi közöm nekem börzejövedelmekhez. Én e nyelvet nem ismerem.

Dumas volt az, ki egyik regényében a börzeterre két zsokét vezet, kik közül az egyik azt mondja társának:

— Nesze, Francois, fogd kissé lovam gyeplőjét, nekem ez épületbe kell mennem, pár szó beszélhiválóm van váltóbiztosommal!

A pénznek e megvetése, s a nőhajlam, romlása Franciaországban nemcsak Dumasnak, de másoknak is.

Victor Hugót Lajos Fülöp Franciaország pairévé tette. Lajos Fülöp nagyon sokat tartott az illedelemre. Victor Hugó a királynak kedvezendő, terjedelmes könyvet írt az esztétikáról, de éppen mikor a könyv megjelent, történt ama zajos eset, hogy egy jeles kormányember nejét egy ismeretlennel flagrans házasságtörésben kapván, a kéznél levő rendőrbiztos *szópert állított föl*, melyben Hugó másnak adta ki magát, s csak amikor nevét aia kellett írnia, volt kénytelen kilétét fölfedezni.

Sue Ödön kedvest tárta magának, de a szegény nő nagyon egyszerű volt s e hibáján segítendő Sue, kedvesét ama nyilvános intézetek egyikébe küldé kiképezés végett, hol a nőméltóságot eltemetik.

Mindez igen kár, mert ugyanazon Dumas, ki a gyermeknek szűz Mária ezüstszálaíró legendát ír, hálóköntösben „nagy emberek

történetében“ azt beszéli III. Henrik egyik ezredeséről, hogy midőn kérdek tőle, mint van az, hogy nem halad elő, míg * * * udvaronc oly szépen előremegy? így felelt:

„Ce n'est pas étonnant, on le pousse assez par derrière“.

Egyremásra véve Dumas kedves, mulatató, r e n d k í v ü l i ember.

Láttam teremében Abdul Medjid szultán ajándékát, egy roppant zöld selyem ernyőlapot a kandalló heve ellen, melyen arany török betűkben e jelmondat van szöve: „az öröm az élet szeme!“

Ristori asszony fényképe is ott fekszik pompás aranykarzatú karmazsinvörös selyemszéken, mely alá Lamartine egy imádandó strófát írt. Mennyire fájlalom, hogy e verset, mit a helyszínén leírtam, s egy tollat, melyre Dumas nevét metszettem, ott feledtem az asztalon.

A vers tartalma körülbelül ez:

Memnon szobra, bár kő volt, mégis érzett:
 Mi könnyeinket a kebelbe zárjuk,
 Szférákat alkot ajkid egy nyílása,
 S a szívbe jótévéleg elhat árjuk.

Dumas szenvedélyes vadász és ritka tökélylyel lő, különösen a fűrjeket jól vadássza. Furcsa dolog, hogy Gérard, a híres oroszlan-ölő küldte neki legszebb csövét, mellyel talán már tíz arslánt lelőtt. Dumas kertében egy igen szép vizsla sántikál. Szegénynek csak három lába van. Midőn III. Napóleon császár még hámi fogságában senyvedett, Dumas meglátogatta őt, s akkor kapta e vizslát a császártól emlékül. Azután az eb egy compiegni vadászatnál farkaskelepcébe esett, mely lábát kettétörte, Dumas állításaként a hősi állat maga rágta le lábát, hogy a törtől szabaduljon. Kérdem tőle, ha vájjon ez eb nem járult-e közre a Mohikánok című regényében előforduló Brezil vagy Roland történetéhez? mire azt felelte, hogy talán kissé igen, de nem sokat.

Az állatoknak különösen barátja. Étteremében egy kotlós tyúk botorkál, hat kis csirkéjével, melyeket asztalára vesz, és saját kezéből etet! Beszéli, hogy volt egy roppant olasz kakasa, mely rendesen vele szokott ebédelni, s az egész ebéd ideje alatt egyenes tartásban, mozdulatlanul maradt asztalánál.

Beszéd közben a komornyik jelentette, hogy egy óra előtt, egy herceg szeretett volna Dumas úrral szólni, de a házór azt felelte neki, hogy ura nincs honn. Erre George Sand asszony lakása felől tudakozódott.

A velünk reggeliző hölgy azt az észrevételt tette, hogy ez a herceg, aki vagy nem találja méltónak névjegyét hátrahagyni, vagy ez ildomot még nem tanulta, nem lehet más, mint belga herceg. Fogalmuk sem lehet önöknek, mily kicsinyítő a francia beszédben mindaz, ami belgára vonatkozik. De van is benne valami. Hidegebb, ravaszabb, számítóbb, önhittebb, ízetlenebb lény előttem sem létezik mint a belga.

A szó az oroszokra került.

Hölgyünk azt mondja, hogy minden előkelő orosz nő azt hiszi, hogy ha Párizsban van, nemcsak a Lorettenél, de a legaljasabb utcai kéjhölgynél elvetemedettebbnek kell lennie. Említett egy orosz hercegnőt, ki még most is Párizsban tartózkodik, s aki azt mondta egy estélyi körben: csak azt sajnálja legjobban, hogy mind a négy gyermeke törvénytelen születésű. Van azonban egy, úgy-

mond szomszédjához, — ki történetesen éppen a mi reggeliző hölgyünk volt, — van egy, kit majd megmutatok önnek, s aki Miklós czár szeméből van kivágva. Ennek az orosz hercegnőnek haja hét és egy harmadrész lábnyi hosszú.

Kérem tőle, ha e haj szőke-e vagy fekete? mire hölgyünk azt felelé, hogy szőke.

— Kár, felelém, kívánó tekintetet vetve a hölgy hollőfekete tömött hajzatára.

Dumas elmosolyodott.

RÉGI FELIRATOK

borsodmegyei *kocsi* templom falába beépített egyik kőoszlopon ez a felirat olvasható:

*Hoc mo!intett Dux Eurs Deo
suo Anno 900.*

Azaz ezt a követ Örs vezér állíttatta Istenének. (Hogy Örs vezér Istenének oszlopot állított, abban semmi különös dolog nem volna, de hogy az oszlopra latinnyelvű feliratot vésetett volna, legalább is valószínűnek látszik.)

*

A *kolozsvári* piacsoron egy kőajtó fölött ez a vers olvasható:

Audi, vide, tace, si vis vivere in pace.

Azaz:

Hallj, láss, hallgass, ha békében akarsz élni.

A *Thoroczky-család* birtokában volt az ötvenes években (talán ma is megvan még) egy kókuszdióból készült s ezüstbe foglalt félkupás billikom e felirattal:

*Aki tizenkét ilyennel megiszik
megrészegek.*

*

Koháry István gróf, a Munkács kővárában szerzett rabénekek költője, aki egyházi kegyes célokra 600,000 forintnál többet adományozott, csábrági várának kapujára ezt vésette:

Dat Deus cui vult, Stephanus Koháry,

Azaz:

Ád az Isten, akinek akar, *Koháry István*.

Amikor *Bercsényi Miklós* kuruc vezér Csábrágot elfoglalta, ezt a feliratot vésette *Koháryé* alá:

Accipit ubi vult Nicolaus Bercsényi.

Azaz:

Vesz magának ahol akar *Bercsényi Miklós*.

Gömörmegyében a héth-i tornyon a következő elmés felirat olvasható:

*Ezerhétsszázhetvenhétbe
Épült ez a torony Héthbe
Héthy uram idejébe.*

(Kubinyi-Vahot: Magyar- és Erdélyország.)

*

Balassa Bálintnak, a XVI. század nagy magyar poétájának sírkövére költőtársa, Rimái János e sorokat vésette:

*Itt feksz az a Balassa Bálint,
Ki kevés öröm közt nyelt sok keserves kint,
Kinek írásiba, aki jól is tekint,
Elméje bársonyán szemlélhet skarlát színt.*

Balasa Bálint gróf, a XVII. század egyik kevésbé jelentékeny poétája Lengyelországban gyógyíthatatlanul, halálosan beleszeretett Tarnovszky Zsófia lengyel hercegnőbe. Verset írt hozzá, nyögdécselt, epekedett és hogy milyen drága volt neki Zsófia, a legnagyobb bizonyosság erre, hogy végrendeletet írt, amelyben nagy vagyont hagyományozott rá és

egyik versének versfőibe ezt a szép fogalmat rejtette el:

*Tarnovszky Zsófiának, míg él, híven
szolgál Balassa Bálint*

Balassa Bálint gróf nem volt olyan nagy költő, mint Balassa Bálint és érzelme sem volt olyan tartós, mint szerencsétlensorsú elődéé. Balassa Bálint Júlia iránt való szerelmét végighordozta a félvilágon, Danzigig elbujdosott vele, míg végre keserves sorsától megszabadította egy török puszkagolyó Esztergom váránál. Balassa Bálint gróf, amint hazajött Lengyelországból, azonnal elvette Szunyogh Katát, Jakusits Miklós özvegyét, majd ennek halála után másodszor is megházasodott, 1679-ben, amikor Esterházy Iónának esküdött örök hűséget.

S C H W A R Z E N B E R G ÉS BÁRÓ J Ó S I K A L A J O S

(1865 táján)

Roppant adó nyomta a pénztelen Erdélyt; tán hét millió egyenes és öt millió pótagó feküdt a szegény hazán, mely a töröknek 10—12,000 aranyat, (mintegy 40—50,000 pfrtot adott) s a leopoldi kötlevel szerint Ausztriának béke idején 40,000 tallért, háború idején pedig 400,000 frtot fizetett.

A végsőkig megfeszített erőlködés mellett is roppant adóhátralékok tódultak össze, és a nép teljesen elszegényedett; a földesúr odaadta birtokait árverésre, egész erdőket adtak el adó fejében. Ily elkeseredésben élt az ország, mikor végre a sok baj orvoslására Bécsből egy, — tán Juracsek nevű — hivatalnok érkezett, hogy az adót megvizsgálja.

Herceg Schwarzenberg, ki ha a magyaroknak barátja nem volt is, ellensége sem volt,

báró Jósika Lajost rendelte Juracsek mellé hogy a földadót egyengessék.

Juracsek a Bánát felől jött,— Jósika elébe ment. Amint összetalálkoztak, mindjárt munkához láttak, Juracsek előhívta a földműveseket, bevitte őket a tengeri- és búzaföldekre és igyekezett kicsikarni belőlük, hogy mennyi a jövedelem. Úgy e ennyi, meg ennyi? . . .

—Annyi uram!

—Igen ám, — vágott közbe Jósika — de értsék meg a dolgot; igaz hogy ennyit ad egy hold föld, de hol van a földben fekvő tőke kamata, a munkabér, meg a többi, amit a beruházásra kell számítani.

A népnek kezdett kinyílni a szeme.

—Hát így áll a dolog, — kérdezték.

—Persze, mert csak az a jövedelem, ami megmarad.

Erre a nép az adórendszert hibásnak kezdte mondani és zúgolódni kezdtek.

Juracsek azonnal tollat ragadott, hogy megírja, hogy Jósika lázít.

Jósika Szebenbe futott.

— Ugyan — szólt herceg Schwarzenberg — ne érzékenykedjeteK. Látod, nekem cseh-

országi birtokaimon évenként tizenkétezer forintba kerülnek a beamterek, ha nem akarom, hogy a bőrömet lenyúzzák... hát nem volt annyi eszetek, hogy bekössétek a szemét?

E jelenetet gróf Széchenyi István „Blick auf den Rückblick“ című könyvében szintén főlemlíti, válaszul Bachnak arra a kijelentésére, hogy Magyarországot paradicsommá tette.

(A Bach-korszak adomákban.)

SVÁB VERS A SVÁBHEGYRŐL.

1855-ben készült az alábbi *Ének a Svábhegyről* című költemény, amelyet egyúttal hiteles ó budai nyelvemléknek is kell tekintenünk:

*Oh de Jönörű Svábhedt,
Kinek dedejére sok ember fel is metd
De ott mást nem dehed,
Hanem fogja magát lejöhed.*

SZÉCHENYI RÓZSASZÍN FRAKKBAN

Országgh Antal írja egyik párisi levelében (1855), hogy a párisi képszalonban találkozott a híres *kék emberrel*, akinek öltö-zete a következő volt: „négy-szegletű, magastetejű, kék peluche kalap, kék ing, kék nyakravaló, kék ing-gombok, kék mellény kék gombokkal, kék gombos öltöny, melynek hátulsó zsebéből kék zsebkendő lóg ki, kék kesztyű, kék bot, kék nadrág, kék fénymázás csizma.— Miért öltözik így ez az úr?... talán senki sem tudja. Azonban oly sokoldalú az élet s a sors, hogy míg mi ez úron és monomániáján nevetünk, egy egész élet könnyei illatozhatják e külön-c ruházatot“.

— A Gy. gróftól tudom, — írja Országgh, — hogy Széchenyi István gróf fiatal korában három hónapig járt fogadásból rózsaszín frakkban és kalapban a Grabenre, de a különbségnek e két külön-cviselet között nagy-nak kell lennie.

PESTIS - JÁRVÁNY 1740-BEN

1740-ben nagy pestis-járvány dühögött Magyarországon, amely egyes vidékeken tömegesen kaszálta le az embereket, öreget, fiatalot egyaránt. A hajdúböszörményi iskola rektora a pestis után ekként adott kifejezést a tanulóifjúság kipusztulása miatt érzett keservének:

*Nincsen poéta, nincsen syntaxista,
Hat conjugista, három syntaxista
Öt symplicista, húsz s öt ábécista,
Aki megmaradt.*

É L C R Ö P P E N T Y Ű K

ULYOVSKY GYULA „éle
röppentyűi“-ben az emberre
alkalmazott állat hasonlatok-
ról a következőket írja: „Egy
hyéna-apa megtagadta leánya
kezét, ki olyan volt, mint a
galamb, egy fiatal *arszlántól* s kiért? egy
vén otromba *medvéért*; a fiatal *arszlán*
eleinte főbe akarta magát lőni, de szeren-
csére nem lőtt *bakot*, mert kitudta, hogy a
fiatal leány *liba* s ő nagy *szamár* lenne,
ha emiatt szomorkodnék; a vén *kecske* azon-
ban megnyalta a sót és mint afféle *jám-
bor állat* beleadta magát a házasság jár-
mába, az első hetekben *kutya* baja volt, de
később belátta, hogy barátai *holló*-seregként
lepik el házát s minduntalan ő játssza az
elefánt szerepét, *birkatürelme* elhagyta és
mint a dühös *bika* fújt mérgében; végre az
lett belőle, hogy *galambja* egy *gólyalábú*
imádóval elrepült.

A tudósok *baglyok*, de nemcsak azért, mert a sötétséget szeretik, hanem azért is, mert szeretnek *hajba menni*; az ügyvédek *seregélyek*, mindig a más szőlőjében szüretelnének; az orvosokat igen kopott éle volna *halálmadarakhoz* hasonlítani, ők *haltyúk*, mert a betegnek rendszeren ők zengik a *hattyúdalt*; a háziurak *azon alvó állatokhoz* hasonlítanak, kik csak négyszer ébrednek föl egy esztendőben, hanem akkor aztán telhetetlenek; a szegény szerkesztők, azok *tevék*, nem csupán azért, mert nagy terhet hordanak, hanem azért is, mert abból kell élődniök, amit előre bevettek. S a tárcaíró nem hasonlít semmiféle állathoz? De igen: a *gólyához*. Sokat kelepel és igen vékony lábon áll.

Derék aztán, — fejezi be elmélkedését Bulyovszky Gyula, — midőn valamelyik utcasarkon egy állatbőrbe bújt ember, egy olyan *róka-prém*, egy szende *libácskával*, vagy egy *arszlán-farkas* egy ártatlan *báránnyal* találkozik: első pillanatra a „*nemes vad*” úgy rávicsorítja fogát, hogy az ember azt hinné, mindjárt elragadja. Pedig

(mély sóhajtással) dehogy ragadja. Ezek a rókák és farkasok, a mamák fájdalmára — *nem „ragadozó állatok“.*

Folyóiratok csokra

A hatvanas évek elején egyik szépirodalmi folyóirat a másik után indult meg: volt *Nefelejts*, *Gombostű*, *Virágcsokor*, *Családi kör*, *Nővilág* stb. stb.

A *Hölgyfutár* e szépirodalmi lapok számára a következő fúziót ajánlotta:

A *Nefelejts*et egy *Gombostű*vel oda kel-
lene tűzni a *Virágcsokor*ba; a *Virágcsokrot*
bevinni a *Családi Kör*be s a *Nővilág* ke-
bére illeszteni s midőn ez ilyen bájakkal
fölöslegessé tenne minden *Divatcsarnokot*, a
Hölgyfutár meghozná a hírt, hogy van egy
általános — *Hölgydivatlap*.

Mi pedig oly szépirodalmi lapot óhajta-
nánk, mely ne a *divatra* (ami a szabók
tiszte), hanem a szépirodalomra helyezné a
súlyt — jegyzi meg a *Szépirodalmi Figyelő*.

A vén leányt az ördög sem viszi el táncolni.

Abban az időben, amikor az öreg banyák éjszakánként seprőn a Szent Gellért-hegyre lovagoltak, egy alkalommal több ilyen paripázó öregasszonyt törvény elé idéztek. A vádlottak között volt egy ötvenéves hajadon is.

A törvényszék kínzásokkal igyekezett részleteket megtudni a gellérthegyi tivornyáról és — amint ez gyakran megtörtént kínvalatásoknál, — a banyák beismertek olyan dolgokat is, amik nem történtek meg. Beismerték a gellérthegyi tivornyázást, az ördöggel táncolást, minden, boszorkányhoz illő szórakozást.

Amikor az ötvenéves hajadonra került a sor, ez tiltakozott a vád ellen és kijelentette, hogy ő nem táncolt az ördöggel.

Erre a jegyző jegyzőkönyve szélére ezt a jegyzetet írta:

„A vén leányt az Ördög sem viszi el táncolni”

(Hasznos Mulatságok 1836, I. 104.)

Barátságos tréfa

X. Y úr, amint egy jó barátjának háza előtt elment volna, feltekintett s az ablakban kifelé támaszkodni látva őtet, tréfásan így szólt hozzá:

—Itten nagy úrnak kell lakni, a majom az ablakban van.

—Hibázol, — felelt amaz. Molnár lakik itt, barátom. A szamara az ajtaja előtt áll.

(Kotzebue-Szathmári: Szalmabőr Jankó toldaléka:)

Harlekiniana

A szerelmes öreg olyan, mint a gyertyavilág — vak ember szobájában: — elég és a vaknak semmi haszna sincs belőle.

A kínai császár rendelete szerint egy aszszonyoknak sem szabad szülnie, hacsak nem terhes.

Nincs nagyobb hazug a tükörnél: a leg-rútabbat is szépséggel nyergeli fel.

A szerelem öröm a testnek, fájdalom a szívnek, sorvasztó nyavalya az erszénynek.

A féltékeny ember olyan, mint a nagyítóüveg, amelyben minden szörnyű naggyá válik.

*

Az adósság olyan, mint a gyermek: elfogadása édes, születése keserű.

*

Miért rajzolják a szerelmet mezítelen? — mert mindenkit levetkőztet.

Három örömnapja vagyon a házasembernek: amikor lakodalmát tartja, amikor a hozományt megkapja és amikor feleségét temeti.

*

Az én kedvelt nőm olyan, mint a visszhang: az utolsó szónak mindég az övének kell lenni.

Ha feleséged okos és jámbor életű, boldog ember leszel; ha kikapós és csélcsap, bölcsésé leszel és így mindenképen nyerni fogsz általa.

*

A szerelem szivárványhoz hasonlatos. Mindkettő gyönyörű tarka színekben jelenik meg, melyek gyakran olvadnak bele viharfellegekbe.

*

Az udvarias, jómodorú, nyájas hölgy szíve hasonlatos a rózsához, amelyből mindegyik kedveltje egy levelet kiszakít. Férfjének végtére semmi egyéb nem marad, mint a tükés szár.

A primási palota előtt

Két dunamelléki paraszt először lévén Pozsonyban, bámulva nézte a nagy úri épületeket. Feltűnt nekik a primás háza is, homlokzatán bíbornoki kalappal és lefüggő rojtokkal.

Szól az egyik, megforgatva kezében a kurta pipát: ejnye be gazdag kalaposmes-

ter lakik itten!“ — „De bizony kötélverő lakik itt — szolt a másik; — én veszek tőle kötelet“.

E tanácskozás után oda ballagtak a kapuban álldogáló udvari inashoz és a második atyafi megkérdi:

—Van-é eladó kötőfék az úrnál?

—Nix ungrisch — hallatszott a válasz.

—Menjünk tovább, — szolt az atyafi; — itt valami úr lakik, mert *dijákul beszél*, nem akar magyarul felelni.

(Hasznos Mulatságok 1837. II. 322.)

A nemzeti viselet lábbeli mestere

Hogy ne magyarosodnának Pesten? — írja S. F. Gyula a Hasznos Mulatságokban (1837. II.) — Ottlétem alkalmával egy külvárosi utcában egy címtáblát láttam, amelyre egy német varga a neologusok iránt érzett mély tiszteletből a következő címet irattá:

N. IV. *Péter, a nemzeti viseletnek
lábbeli mestere.*

Öreg bíró

Részezen feküdt néhány évvel ezelőtt S. helység öreg bírója a sárban, szüntelen ezt hebegvén nehéz nyelvével:

Így kell nekem öreg bíró létemre szenvednem a helység mellett.

(Hasznos M.)

Mi a csók

A csók haszontalan módi! — dörmög egy melancholikus.

Sőt nem! — felelte vidámarcú felesége és ha te nem tudod, mi, én röviden megfejttem. A csók két szerelmesnek pecséttel erősített záloga; záloga a jövődöbeli egyesülésnek; néma, mégis a legérthetőbb hangzat; a szívnek árvize; ajándék, amelyet ahogy adnak, úgy kérnek is vissza. Kölcson, melyet rögtön meg kell adni; szív sebét enyhítő ír; a szeretetnek záporosője; cukros torta, melly a gyomrot nem terheli; kellemetes harapás, mellyel jóllakni nem lehet. (Hasznos Mulatságok II. 255).

A Matsehakerhof nevű vendégfogadó Bécsben

Mátyás király 1484-ben diadalmas seregével Bécs' kapujáig nyomult. A Bécsiek gabona 's szőlőterméseik miatt aggódva, hét hónapi fegyverszünetet kértek, melly időt Mátyás Ausztria városai 's a' Kahlenbergi várkastély meghódítására használta. Maga Bécs napról napra szorosabban kerítettett körül, úgy hogy rövid idő múlva leendő általadásáról kétség nem lehetett. A' borjú- s' bárányhús már régen elfogyott, 's a' marhahús is ritkább-ritkább lett; meg kellé elégedni ló- és macskahússal. Szintén illy érezhető vala a' szükség kenyér dolgában. A' vendégfogadók nagy részét ez okból bé kellé zárni. Egyben azok közül több magyarok tartózkodtak elrejtezve, kiket Mátyás király küldé Bécsbe, hogy őt a' város' állapotjáról helyesen értesítsék. A' fogadós, ki született magyar volt, midőn minden nap új vendége érkezett, a szűk hely 's ételadás miatti aggodását nem tudta titkolni s mindegyiktől kérdezte: „Mikor jött az úr?“ A' felelet rendszeren az vala: „Ma csak!“ —A' szegény

fogadás nem ok nélkül félt a dolog felfedeztetésétől, 's a' mint hűséges német inasa jelenté, hogy ismét egy Macsak érkezett, reszketett egész tetemében. Mátyás vala az érkezett vendég, ki fel nem ismertette szerencsésen a városba jöhetett, 's tulajdon szemeivel láthatta a' nagy szükségét. De alig vala egy kevés ideig hívei közt, midőn a pincér ismét egy Macsak érkezését jelenté. Ez egy királyi inas volt, ki Mátyásnak hírt hozott, melyre ez tüstént eltávozott. A' többiek is elhagyták a vendégfogadót, 's a' fogadásnak tudtára lett, hogy városi küldöttség ment ki az ellenség táborába a' város általadása végett. Mátyás király másnap, 1485-diki Június 1-sőjén tartá Bécsbe beemenetelét 's a Seilergasse utcai vendégfogadó azóta Matschakerhof nevet visel.

(Hasznos Mul. 1836. I. 6-7.)

Régi adomák

Egy félszemű ember megházasodott; esküvő után behivatta az inasát, aki szintén félszemű volt és így szólt hozzá:

— Maradj itt Pista! négyszemközt akarok a feleségemmel beszélni.

(Hasznos Mulatságok 1837. I. 128.)

X úrnak szokása volt minden estéjét Y asszonyságnál tölteni. Meghalván a felesége, az egész város azt hitte, hogy el fogja venni a szép özvegyasszonyt. Barátai nógatták is rá:

— Isten ments! — felelte nekik; — hiszen akkor nem tudnám az estéket hol tölteni.

(Hasznos Mulatságok 1835. II. 335.)

*

Egy béketűrő férjnek meghalt zsémbes felesége. Vigasztaló barátja ezekkel a szavakkal rekesztette be résztvevő mondókáját:

— Légy nyugodt, barátom, szeretett Rebekád édesen nyugszik most Ábrahám kebelében.

— Sajnálom szegény Ábrahámot, — felelte a bánkódó férj. — Mert jaj szemeinek, ha feleségem felébred.

(Hasznos Mulatságok 1835. II. 192.)

*

Egy társaságban arról volt szó, hogy a megfagyott embereket leginkább életre lehet hozni azáltal, ha azok hóval befedtetnek.

— Az télen csak megeshetik, — szólt közbe egy jelenlévő úr, — de hát nyáron mivel fedetnek be?

(H. M. 1835. II. 272.)

*

Egy asszonyság sok dicséretek közt monda egy úrfinak: — uraságod valóban igen gyönyörű ifjú.

— Megszégyenít édes asszonyságod, — felelte az úrfi. — Mondhatom, én még sokkal gyönyörűbb lennék, hanem egyik átkozott dajkám kicsikoromban kicserélt.

(Hasznos Mulatságok 1832. II. 224.)

SZERENCSETLEN NAPOK

z asztrológusok és régi naptár-csinálók nemcsak azt jóstálták meg a csillagokból, hogy lesz-e a következő évben dögvész, háború, árvíz, szárazság, hanem azt is, hogy melyek az illető évben a szerencsétlen napok. Ezeket a napokat minden gondos családapa előre följegyezte magának és mielőtt bármiféle vállalkozásba belekezdett volna, utána nézett, hogy szerencsétlen-e az a nap, amelyen hozzákezd, vagy sem, mert szerencsétlen napon elkezdni valamit — egyértelmű volt a bizonyos bukással. Jávorka Alajos huszárszázadosnak, Jávorka Ádám kuruc ezredes leszármazottjának családi iratai között van egy 1773-ból való kézirat, amelynek első oldalán a Jávorkacsaiádra vonatkozó följegyzések olvashatók. A családi följegyzések után következik a szerencsétlen napokra vonatkozó alábbi érdekes szöveg: „Kritikus, azaz szerencsétlen napok

1773-ban, melyeket az igen tudós asztrológusok, főként Parisban följegyeztek. Ha e napokon valaki bármibe kezd is, szerencsétlenül végzi el. Ezek a szerencsétlen napok: Január 6, 7, 8, 12, 16, február 11, 17, 19, március 16, 17, 18, április 1, 12 stb. — Ha valaki e napok valamelyikén megbetegszik, nem kerüli el a halált; ha aszszony gyermeket szül, gyermeke nem marad meg, vagy ha megmarad, szegény lesz, ha férj nővel megesküszik, a házasság nem lesz tartós, de annál szerencsétlenebb lesz, ha valaki házépítésbe kezd, üzletbe fog, útra kel, minden dolgát szerencsétlenül fogja végezni. E harminchárom nap között is a legszerencsétlenebbek: április 1, mert ezen a napon ölte meg Kain Ábelt, augusztus 1, amikor Ádám elhagyta a paradicsomot és november 30-ika, amely napon Krisztus urunk árulója, Júdás Iskáriótes született“.

EGYENLŐSÉG ÉS TESTVÉRISÉG

etrisevich Horváth Lázár báró a negyvenes évek elején egy alkalommal meghívta magához vacsorára Eötvös Pepi bárót (ez volt Eötvös József becéző neve) és Pulszky Francit. Vacsora előtt heves vita fejlődött ki a vendégek meg a házi gazda között és Eötvös József báró megkockáztatta azt az akkoriban még merésznek látszó kijelentést, hogy minden ember egyenlő és minden ember ugyanazokkal a jogokkal született a világra.

A házigazda meg akarta tréfálni haladó gondolkozású vendégeit, kiment az előszobába és inasának meghagyta, hogy hívjon föl a legközelebbi kávéházból öt piszkos külsejű munkást, vegyesen mesterlegényt, házmestert, utcaseprőt, mondja meg nekik, hogy a báró úr szívesen látja őket vacsorára.

A libériás inas nagynehezen rá tudott beszélni öt elszánt munkást, hogy fölmenjen

a báró úrhoz vacsorára. Azonban már a fényes lépcsőházban félelem szállta meg a szegény embereket, akik vissza akartak menekülni és csak az inas erélyességének és fenyegető magatartásának köszönhető, hogy meg nem szöktek. Elfogódottságuk és félelmük egyre fokozódott, mennél beljebb jutottak és mikor a nagy, fényesen kivilágított ebédlőbe beléptek, azt se tudták, hova dugják a kezüket és melyik lábukra álljanak.

A báró igen nyájasan fogadta a vendégeket, bemutatkozott nekik, aztán bemutatta őket Pulszkynak és Eötvösnek. Vacsoránál igen szívesen kínálgatta őket étellel, itallal és nagynehezen sikerült legyőznie a vendégek elfogódottságát, akik — bár nem értették a dolgot — beletörődtek, hogy egy boldog báró ma mindenáron meg akar vendégelni öt szegény embert. Eötvös és Pulszky az egész vacsora alatt egy szót sem szólt.

A vacsora végére a napi nehéz munkában agyonfáradt szegény emberek nemcsak jóllaktak, de be is rúgtak. Csillogó szemmel néztek körül a szobában, szivarra gyújtot-

tak és kezdték otthonosan érezni magukat. Az egyik közülök annyira otthon érezte magát, hogy minden szippantás után nagyot köpött a szép vörös perzsaszőnyegre. A báró kényelmetlenül érezte magát, szeretne volna eltávolítani a köpködő vendéget, de mint házigazda mégis röstellte volna csak figyelmeztetni is, azért az asztal végén üldögélő vendégekhez fordult s megkérdezte tőlük, hogy illőnek találják-e ennek az embernek a viselkedését? Persze valamennyien megbotránkoztak.

—Nem lenne helyes eltávolítani? — kérdezte a báró.

—De igen, — felelték a vendégek és azon mód készséggel fel is ugrottak helyükről, hogy kidobják köpdöső társukat. A báró nagyot nevetett a társaság buzgalmán, míg Eötvös borongva ült az asztalfőn és nem szólt egy szót sem.

Az ott maradt négy szegény ördög tovább mulatott, azonban a báró szeretett volna már szabadulni tőlük és egy félóra múlva kidobatta három rongyos vendégével a negyediket, azután kettővel a harmadikat, az

utolsóelőttit nagynehezen az utolsó tuszkolta ki az ajtón, míg az utolsót maga a báró dobatta ki az inásával.

— Látod, — szólt Horváth Eötvöshöz, — amikor végre egyedül maradtak, — ez az egyenlőség és testvériség: milyen szívesen dobálták ki egymást a testvériség szent nevében.

Eötvös komoran fogta kalapját, botját és szó nélkül távozott.

R A V A S Z A J Á N D É K

gy házasember beleszeretett szomszédja feleségébe, aki nem nagyon idegenkedett a szomszéd barátságától. Észrevette ezt a megcsalt feleség, de nem csinált patáliát, mert férjével is, szomszédasszonyával is békességben akart élni. A szerelmesek azt hitték, hogy senki sem tud dolgukról. A szomszédasszony is mindig nagyon kedvesen beszélt szeretője feleségével és hogy barátságát bebizonyítsa, egyszer húsvétra hat szép kappant küldött át neki a szolgálójával. A megcsalt asszony azonban nem fogadta el az ajándékot, hanem azt üzente vissza a szolgáló útján csintalan mosolygással: — Szívesen köszönöm asszonyod jóindulatát, nekem kappanokra nincs szükségem, arra kéretem, inkább küldje haza a kakasomat, amikor hozzája botorkál.

(Karaktertfestő anekdoták.)

MAGYAR ÚJSÁG KANTRÓL

ANTRÓL, a nagy német filozófusról magyar tanítványai sok anekdotát hoztak haza. Két róla szóló anekdotát a Hasznos Mulatságok 1833. évfolyamának II. kötete tartott meg számkra. Kant tanítványai között — írja a Hasznos Mulatságok, — volt egy R. nevezetű, aki öt éveken keresztül hallgatta és kitűnő tehetségét vasszorgalommal párosította. Külsejével azonban nem törődött. Soha egynél több ruhája nem volt és egyszer erről is — éppen a mellén, — leszakadt egy gomb. R. úr több hónapon keresztül járt aztán így ebben a kabátban, anélkül, hogy a gombot fölvarratta volna. Előadásokon mindig ugyanarra a helyre ült. Egy napon úgy érezte, hogy Kant szemét folyton az üres gombhelyre szegezve tartja és ezt annakutána is csaknem mindennap tapasztalván, végre fölvarratta a gombot és az előadáson teljes számú gombbal jelent meg. Ezen a napon

Kant roppant szórakozott, zavart volt és több ízben elvesztette előadása fonalát. Előadás után félreintette az ifjú hallgatót és így szólt hozzá: „Kedves R. úr, — tegye meg nekem azt a szívességet, vágassa le ruhájáról azt a gombot, mert annyira megszoktam kegyedet anélkül látni, hogy a mai szokatlan jelenség a konceptust egészen megzavarta“. Kant azt tapasztalván, hogy esti órákban, amikor gyomra az emésztést már elvégezte, a legjobban és a legélénkebben tud gondolkozni, este összekulcsolt karral, füstölgő pipával a kályha mellé ült és szemét a torony nagy gombjára függesztette, melyet ablakán keresztül tisztán láthatott. így gondolkozott minden este, — órákon át. Egy időben több esten át hiába erőlködött, egyetlen egy összefüggő gondolatot sem bírt megfogni. Nyugtalan volt mindaddig, míg végre rá nem jött, mi az oka szórakozottságainak: a torony gombját, melyre teremtő óráiban szemét szegezni szokta, a szükséges tatarozás végett levették és — Kant maga megvallotta, hogy csak azután tudott rendesen gondolkozni ismét, amikor a toronygombot helyére visszatették.

BACH KORSZAK-ANEKDOTÁK

Mi minden veszett el Bach alatt?

a hit, remény és bizalom elvesztette minden alapját,

a szeretet okát,

az akarat szabadságát,

a gondolat józanságát,

a lelkiismeret függetlenségét,

az ember egyenlőségét,

a becsület a becsültetést,

a gonoszság a büntetést,

az erény jutalmát,

a lélek tisztaságát, de nem mindenhol,

a magyar dohány szüzességét,

az igazság vakságát,

a rendőrség a rendet,

a hivatalnok eszét,

a magyar ruha a magyar embert,

a pénz értékét,

sok ember jellemét,

Ausztria Velencét,

Bach a miniszterséget, de ő aztán nyert

helyette nagy penziót, ami elfeledteti vele a népek átkát, a nevéhez kötött utálatot.

(A Bach-korszak adomákban.)

Fonnagy.

Az összeírásoknál történtek a legcifrább dolgok. Egyet megemlítünk közülök.

Fonnagy László nevű joghallgató állott az összeíró comité előtt s mikor rá került a sor, elébe hadarta az illető aranycsillagos úr:

—Wer sind Sie? was sind Sie? von wo sind Sie? Wie alt sind Sie? meg még egy pár wast és wiet.

—Ik bin Fonnagy Ladislaus Jurist — felelé a fiatalember az első kérdésre, mert hamarjában mindenre felelni nem tudott, a német nyelv bőségébenei hiány miatt.

—Ist das ein impertinenter Kerl — mormogá a tentanyaló — er nennt Sich selbst von. Na wart, ich werde dir gebén von! Kein Ungar is jetzt von. Verstanden?

—Ja.

—So schreiben sie, Herr Zachelhuber, Fonnagy ohne Fon László.

S így lett Fonnagyból Nagy László, saját szerencséjére; mert ezen a néven őt nem, de igen sok más embert találtak Magyarországon s így ő örökre megszabadult a jó uraktól. (A Bach-korszak adomákban.)

A zsidó ügyvéd.

N. . . .d megyében zártkörű bált adtak, melyre egy zsidó ügyvédet is meghívtak, de ez visszautasította a meghívást, mert neve mellé a cím nem volt oda téve.

A bálnak egyik rendezője kiegészíté a jegyet ezen címmel: J. u. d.

Az ügyvéd ezt gúnynak vélte és becsület-sértés miatt bevádolta a bíró előtt. Ez megidézttette a jegyzőt és ezt a kérdést intézte hozzá:

— Mit írt Ön a meghívó jegyre?

— Ezen úrnak foglalkozási címét: J. u. d.

—Tehát ön maga beismeri, hogy gúnyolni akarta őt — mondta a bíró, ki maga is gyöngye legény lehetett az efféle dolgokban —, ennél fogva elítéltetik. . .

— Bocsánatot kérek — szakította félbe a vádlott —, most veszem észre, hogy önök azt hiszik, miszerint én azt írtam, hogy Jud (zsidó), pedig én, mint régi jurista ezt értettem az oda írt betűk alatt, hogy: Juris utriusque doctor.

Az ügyvéd, meg a semmiből lett bíró szégyenben maradtak tudatlanságuk miatt s a vádlottat fölmentették.

(A Bach-korszak adomákban.)

IHÁCS.

—Wie heissen Sie? — kérdi az összeíró az összeírásra megjelent urat.

—Ihász.

—Das weiss ich — mondja a rendőrtiszt, — dass Sie heissen, aber wie heissen Sie eigentlich?

—Ihász.

Ez elég volt egy bachhivatalnoknak, hogy Ihászt összeszidja s csak egy véletlenül ott odatévedt magyar hivatalnoknak köszönhető, hogy szárazon elmehetett.

(A Bach-korszak adomákban.)

Hivatalnokok névsora a Bach-korszakból.

Egy közigazgatási hivatal hivatalnokainak névsora 1850-től egészen 1860-ig a következő volt:

Müller lovag, bureauchef,	
Mayer, helyettese,	
Leider	}
Aerger	
Berger	
Mlnek	}
Kulnek	
Czafranek	
Zachrada	}
Hudoba	
Sloboda	
Svoboda	}
Irszesek	
Prsztek	
Kolácsek	}
Hlavácsek	
Knopácsek	
Hlubudják, szolga,	
Zubrák, kapus.	

(A Bach-korszak adomákban.)

Hat vissza?

Finánc: Bácsi mondsz meg nekem, mennyi messze van ide a Gross-Wardein?

János gazda: Négy mérföld.

Finánc: Geszenem bácsi, de hát mondsz meg még bácsi Gross-Wardeintől vissza mennyi?
(A Bach-korszak adomákban.)

A cseh pincér Magyarországon

A Bach-korszak idejében Ausztriából, Csehországból nagyon sok olyan hivatalnok került Magyarországra, akik azelőtt hazájukban verklisek, kellnerek, borbélyok és egyéb kvalifikált foglalkozást űző mesteremberek voltak.

Amikor Ferencz József első magyarországi körútja alkalmával Erdélybe is elment, egy kisebb városban fogadtatására kiküldöttek ennek a cseh söpredéknek a javát. A király azonban késett és három cseh hivatalnok betért a korcsmába, ahol hamarosan elnyomta őket az álom.

Mialatt ők Morpheuskarjai közt álmodoztak, belépett két magyar a korcsmába és más élőlényt nem találva mint őket, rájuk kiáltottak:

— Hej Kellner!

„Befehlen, euer Gnaden“ — kiáltotta az egyik hivatalnok, hamarjában elfelejtvén, hogy 6 most már nem kellner, hanem előkelő magyarországi hivatalnok.

(A Bach-korszak adomákban.)

Kossuth-kutya a Lánchídon.

1851-ben egy suszterinas megkérdi a Lánchídfőnél, hogy mennyit kell fizetni egy embernek az átmenésért.

—Egy krajcárt, volt a válasz.

—Hát egy kutyaért mit kell fizetni?

—Semmit.

—No akkor én sem fizetek, mert én Kossuth-kutya vagyok, — és átfutott a hídon.

(A Bach-korszak adomákban.)

Összeírás.

—Hogy hívnak mogatát? — förmed rá az összeíró hivatalnok a belépőre.

—Szarka Pál — volt a felelet. A hivatalnok egész komolysággal fordul írnokához s mondja:

—Pfui, azt csúnya nevet, írja inkább: Kukorica kapál.

(A Bach-korszak adomákban.)

AZ E G R I F A N Á T I K U S

múlt évben az egri lunátikus-ról írott könyv egy példánya került hozzám egy antikvárius szemétractárából ötven koronáért, és ma már a százszorosáért sem válnék meg tőle. Hanák Mihály orvosdoktor, T. Heves Vármegye' tiszteletbeli, érseki Eger városa' rendes orvosa írta és az „Öszves Dermengés s önképen kifejlett álomjárás története“ címen Egerben 1832-ben az egri érseki lyceum betűjivet ki is nyomatta.

Az egri lunátikus B. F. 16 esztendő's catholica vallású kispap, akit hatéves korában egy veszettkutya homlokán, arcán és vállán megmárt. Annak rendje és módja szerint gyógyították kesernyés tárnicsal (*gentiana amarella*), a veszettség oroszországi népies gyógyszerével, maszlagos nadragulyaporral (*pulvis rad. belladonnae*), meg szürke higanyos írral és meg is gyógyult. Tizenhat éves koráig soha semmi baja sem volt,

ebben a korában azonban késő ősszel egy este hirtelen epileptikus rohamot kapott, órákon keresztül fetrengett a leggyötrőbb kínok között, míg végre „kénsavas rézhugyag“ alkalmazásával sikerült rohamát megszüntetni. Ettől kezdve heteken keresztül fekvő beteg, örvöngési rohamok veszik elő, önkívületi állapotában zsoltárokat költ és énekel, majd ágyából kiugorva a legeszeveszettebb táncokat járja, alva, de nyitott szemmel jár-kél a szobában, de senkit nem lát. Ha azonban valaki megfogja a kezét és ugyanakkor a másik kezével egy harmadikat megérint, az illető harmadikról mindent el tud mondani a legaprólékosabban. A kezelőorvos „ezen barnító körülményeket tapasztalván s az oly igen ritka eksztázis nyavalyának a dermengéssel (öszves dermengés: catalepsis composita) váltakozó példányát elismervén“, közölte az esetet a vármegyei főorvossal, Keszlerffy Józseffel, Lonovics József (akkor még) szemináriumi igazgatóval és a többi tudós egri professzorokkal, akik a betegség lefolyását állandó figyelemmel kísérik.

A vidék legjobb orvosai megállapítják, hogy a beteg mágnesez állapotban van. Ha rézvesszőt hoznak a szobába, azonnal felé fordul, nyelvét felé nyújtja és borzad az ércnek hozzávitelétől. Amint a rézvesszőt kiviszik, nyugalma visszatér. Spanyolviasszal, mágnessvassal próbálnak hozzányúlni, ez ellen azonban a legkétségbeesettebb rángatózásokkal tiltakozik. Mágneses állapotában tud és lát mindent, ami a városban történik, jövendőt mond, a házban és az udvaron semmi-féle rézdarabot nem tűr meg, a harangszóra görcsökbe esik. De nemcsak a kongás bántja, hanem a hang által terjesztett kellemetlen *ércíz* is, melyet a beteg „kicsúcsosodott nyelvének az érchang felé tolásával fogott fel s többféleképpen fejeze ki, úgymint: sós, keserű, szúrós, szúrólag sós stb. Ezeket a kellemetlen ízeket a szájába vett aranygyűrűvel, édes szerekkal, vagy az őrzők által okozott nagyobb zörgés által vágyott csillapíttatni. A legjobban bántotta a beteget a cisterci atyák harangjainak a kongása, melyek — amint ő mondta — nagyrészen ezüstvegyületekből állanak. A dohány,

reték, foghagyma, faggyúgyertya szagát sem volt képes elviselni.

Trance-állapotában egy alkalommal megérezte, hogy az egri érsek a szemináriumban, az ebédlőben van és meg fogja őt látogatni, ami meg is történt. Egy másik esetben — kezeit iszonyú borzadással összecsapván, kérni kezdte a jelenlévőket, hogy csapjanak lármát, zörögjenek, mert a harangozó megy föl a toronyba és mindjárt harangozni kezd. A jelenlevők nem akartak hinni neki, mert nem volt harangszó ideje. A beteg azonban fejére húzta vánkosát és — a következő pillanatban a harang valóban megszólalt.

Az orvosok nem tudtak segíteni rajta és ezért — ha nagyon súlyos volt az állapota — tőle kérdezték meg, mi használna neki. Egy alkalommal „királyi szélűző vizet“ (aqua regia carninativa) kért, amit az orvosok adtak is neki és görcseit, bántalmait enyhítették vele. Máskor meg este a beteg „nyelő orgánumaiban görcsök, a szájából kifolyó tajtékkal együtt vétetvén észre“, vizet nyújtottak felé, mire kiderült, hogy a víztől

iszonyodik. Szájába töltik a vizet, nem bírja lenyelni, sőt tajtékhapos nyállal keverve köpi ki és alsó álla azonnal görcsösen „kucsolódik“. Erre elkezdik vele a maszlagos nadragulya por és szürke higanyos ír-kúrát, mire a veszettség jelei eltűnnek és többé nem is mutatkoznak teljes felgyógyulásáig. December 24-én egy sebész látogatja meg, aki teste fölött mágnesi vonásokat teszen, mágnesi álomba meríti, melyből fel sem ébredvén, bajának nagyobbulását panaszlás örjögve zavart ideákat ad ilyenképen: „Most jövök a világra . . . kútból hoztak engem . . . kék ördögök a szögletben . . . veres ludak ... a párisi háborúban megsebesítettek ... de sok farkas . . . mily sereg nyúl és tüdő ... tevék Budavárban ...“ Másnap egy nehezen hívő megtölté zsebeit rézzel és vassal lépett be a szobájába. A beteg tüstént nyugtalankodni kezd és a legkegyetlenebb merevénygörcsbe esik, teste kifeszül, megmered, alsó ajka felhúzódik, szemei felvonulnak és kimerednek, homloka összeráncosul, nyelve torkába süpped, kéz- és lábujjai összehúzódnak és addig kínlódik,

amíg a vendég el nem távozik. Általában a nyelvnek a torokba való visszahúzódása és az ebből származó szótehetetlenség gyakran előfordul nála.

December 30-án némán, félénken elhagyja fekhelyét. Szempillái felnyitva, szemei felvonulva, — de alszik. Minden akadályt elmellőzve idestova sétál, majd négy lábú állatként mormogva lépdél, vagy lekukorodva szökdél, kezével a levegőben kapkod s amint a sarokban vagy rejtettebb helyeken tárgyakat vesz észre, azokat hihetetlen sebességgel önön megsértése nélkül kaparítja meg s macskamódra játszik velük. S ettől kezdve mindennap fölkel álmában, jár-kei a szobában, íróasztalhoz ül és verseket ír, jövendőt mond, kakasnak, kutyának képzei magát, kukorékol, ugat, négy lábbon jár, vagy repülni akar — és mágnesi vonásokkal felébresztetvén álmából, soha nem tud visszaemlékezni arra, hogy mi történt vele álomjárása közben.

A maszlagos nadragulya, kesernyés tárnic, angyalgöker, szarvasszarvszesz, kén-savas réz-kúra, de talán inkább a fiatal

szervezet legyőzi a betegséget. — Február 29-én — körülbelül háromhavi kínlődás után reggel alva fölkelt ágyából, íróasztalhoz ült s egy darab papirosra ezt írta: „Víg napra viradtam“. Aztán beszédet tartott, majd elénekelte a „Téged Isten dicsé-
rünk“ éneket — s összeroskadt. S ettől kezdve igen nyugodt volt március 10-ig, amikor a javulás örvendetes jelei szemmel láthatólag mutatkoztak rajta. Március 18-án már a szabad levegőn sétált és a hónap utolsó napján szülei látogatására engedélyt kérvén — egészségesen elbocsáttatott.

IDEGEN NÉPEK A MAGYAR K Ö Z T U D A T B A N

gy spanyol király (V. Károly) híres mondása szerint a latin nyelv után egyedül a spanyol nyelv méltó rá, hogy Istennel beszéljünk rajta. Turgenyev azt mondja egyik prózában írott költeményében: Ha te nem lennél, óh hatalmas orosz nyelv, kétségbe kellene esnünk, látva azt, mi történik otthon. De nem esünk kétségbe, mert meg vagyunk győződve arról, hogy ily hatalmas nyelvvel csak nagy nemzetet áldhatott meg az Isten. A mi régi arisztokratáink felfogása a nemzetietlen korban, de még azután is sokáig az volt: „Németül a kutyáddal, angolul a lovaddal, magyarul a kocsisoddal, franciául a szeretőddel és spanyolul az Istennel!“ Ez azonban csak a külföldieskedő urak felfogása volt. A magyar — éppen úgy, mint minden más nép — a maga nyelvét tartja a legszebbnek és többé kevésbé komikusnak találja az idegen nyelvet.

De a népek önérzete nem éri be azzal, hogy mindenik a saját nyelvét tekinti a legszebbnek; minden nép maga-magát tekinti a legkülönbnek is és minden chauvinista büszkén üt a mellére, hogy ő német, francia, magyar, angol vagy akármi egyéb (csak az orosz nem büszke arra, hogy ő orosz) és a többi népeknek — különösen, ha ellenség, mindenféle hibákat ír a rovására. Magyar István uram, zordon ó-testamentomi szavú protestáns prédikátor az „Országokban való sok romlásoknak okairól“ keseregvén, elnyomva nemzeti büszkeségét, 1603-ban ezt írja a táborba szállt különböző népekről:

„És majd annyira jutunk, hogy ha ki gonoszt akar tanulni, bár ne menjen más-hová érte, hanem csak a táborba, elég gonoszságot tanulhat. Mert ott meglátja, hogy jobb részre mindnyájan a gonoszságnak adták magokat: háborog a *magyar*, az *spanyol* latorkodik; eszik, iszik, tobzódik a *német*; az *cseh* hortyog a jóllakásban, ásít puhasága miatt az kevélységtől meg-részegült *lengyel*; az *olasz* bujálkodik, az *vallon* paráználkodik, fertelmeskedik az *fran-*

czúz, az *gallus* virágéneket fú, tobzódik az *anglus*, az *skótus* torkoskodik, enyeleg az *tót*, árulkodik az *horvát* és csak keveset találsz, ki magát igaz keresztyénül viselné.“ Az 1849 utáni közfelfogásnak ad kifejezést a következő kesergő költemény:

Magyar menekültek gyászdala

*Búsul a' magyar hona állapotján,
Mert Kossuth Lajost nem látja kormányán,
Kesereg a' honvéd 's az egész magyarság,
Zokogva kiáltja: oh arany szabadság!*

*A német ezüst 's arany után sóhajt,
A portugallus finom gyapjat óhajt
A hiu francia csak hírért csatázik,
Egyedül a' magyar szabadságra vágyik.*

*A' török szultán őrzi szerailját,
A' porosz büszkén nézi koronáját,
A' lengyel jobb létért, az olasz hitéért,
Egyedül a magyar szenved szabadságért.*

Nemzeti betegségek

Érdekes, hogy az angol kórt több nyelvészünk magyarázata szerint azért nevezik így, mert angol orvosok írtak először 1620

körül gyermekbetegségről. A *hagymáizról*, amelyet külföldön magyar betegségnek hívnak, Páriz Pápai Ferenc ezt írja: „Egyéb nemzetek híják magyar nyavalyának vagy magyar hideglelésnek, mivelhogy elsősorban Magyarországról áradott Német- és egyéb országokra, Komáromnál esek a német táborba és sok, felette sok nép hala meg miatta.“ A *német hasi* Zsilinszky Mihály Apor Péter Metamorphosisának következő helyéből magyarázza: „Nem vala akkor vajas étel, hanem igen szalonnás magyar étek valának; mert mikor a német Erdélybe jöve, az mely magyar németnél ebéden volt, rendszerént elcsapta a német étek az hasát, úgy hogy alig tudta megállítani.“ A *spanyol* nátha nagyobb mértékben spanyolok között dühöngött először, valamint az influenza, amelynek népies neve *muszka-* nátha, Oroszországból származott át hozzánk. A syphilis népies nevét, *a franc, francut* nyelvészeink *ófrancia* szóval hozzák kapcsolatba. A nép *francia betegségnek* is mondja a syphilist, ami amellet szól, hogy népünk e nyavalyát francia eredetűnek tartotta.

Mit kaptunk az idegen népekől?

A régi magyar nyelv a következő „nemzeti“ fogalmakat ismeri, amelyeket nyilván az illető nemzetektől vett át, vagy az ő útjukon ismert meg: *angol* kór; *francia* nóta, dolmány; *cseh* gyémánt, kő, süveg; *spanyol* fa, nád, csizma, viasz, grand, himes, légy, kendő, majoráng; *német* nadrág, dolmány, forint, gyömbér, sas, tövis; *olasz* bab, cyprus, dió, gesztenye, kakukfű, kapor, káposzta, kömény, laska, mérföld, percc, saláta, tészta, viola, virág; *lengyel* csizma, garas, gyolcs, hegedű, kása, lopó, süveg, tánc; *tót* lejtő, sáfrány stb. (Lásd M. Nyelvtört. Szótár.)

A népek stereotyp jelzője: beteg olasz, örült spanyol, huncut német, gyertyás tót, vad oláh. A magyar stereotyp jelzője mindenkor a „lovagias“ volt, a világ összes népeinél, még ellenségeinknél is.

Európa leányai

Ha a franciák abban a hitben élnek, hogy a párisi nő a női tökéletesség képviselője, kénytelenek vagyunk tiltakozni ez ellen az

elbizakodott felfogás ellen, mert a legtökéletesebb nő a világon — a magyar nő. Egy francia író, León Gozlan egy költeményében a következő mesével hízeleg a párisi nőknek.

„Egy napon — leszállt a földre a kék tündér, hogy a föld minden női között elossza kincsét. Törpéjének, Amaranthnak szájában megrivalg egyszerre a kürt és a trón zsámolya előtt minden nemzetből jelentkezik egy-egy nő. A jó tündér így szólt hozzájuk: Kívánom, hogy senkinek közületek reám panasza ne lehessen. Nem áll ugyan hatalmamban mindegyiket közületek egyenlő adománnyal ellátni, hanem mindenki nyilvánítsa, mit kíván és az azonnal teljesíttetni fog. Megelégedhettek intézkedéseimmel, miután az egyformaság ellenkező esetben sokat vonna le adományaim becséből.

Minthogy a tündéreknek ideje drága, bevégezte ezzel a kék tündér is beszédét és hozzáfogott az osztogatáshoz.

A *kastiliai* nőnek fekete hajzatot adott, oly hosszút, hogy egészen beburkolhatta magát. Az *olasz* nő tüzes, fénylő szempárt nyert, minő a Vezúv éjjeli kitörése, a *török*

nő oly teltséget, minő a teljes holdé. Az *angol nő* oly arcszint, minő az éjszaki fény csilláma. Az *orosz nő* királynői magatartást. A *német nők* oly fogakat, minők az övéi voltak és ami legtöbbet ér, érzésteli szívet. A *nápolyi nő* ajkait vidor mosollyal övezte; az *ír nőt* szellemességgel; a *flandriait* józan emberi értelemmel ruházta föl. Miután ekként ajándékait mind elosztotta, újra az égbe fölszállni készült.

— És én? — szólt a párisi nő, őt röpké öltönyénél fogva visszatartva. — Rólad megfeledkeztem. Te igen közel álltál hozzám, nem vettelek észre. De mit tehetek már érdekedben, hisz ajándékaimat mind szétosztottam.

A tündérnő mély gondolatokba merült, de rövid gondolkozás után intett a távozni készülő bájos teremtményeknek s így szólt hozzájuk: „Ti jók vagytok; miután már szépséggel elláttalak, a ti feladattok azt az igazságtalanságot, amit az osztásnál elkövettem, jóvá tenni. Az ajándékok szétosztásakor megfeledkeztem párisi nővéreitekről. Hogy üresen ne térjen vissza, fölkérlek bennete-

ket, hogy közületek mindegyik juttasson valamit neki a kapott adományból. Ti egyenkint keveset fogtok veszteni, neki pedig közösen sokat fogtok adni“. És erre mindenik oda lépett a párisi nőhöz és mellette elhaladván, egyik fekete hajából adott neki valamit, a másik arcának rózsaszínéből, a harmadik vidorságából, a negyedik érzelmeiből s így tovább mindenik, amit és amennyit tudott. Ekként történt tehát, hogy a kezdetben figyelemre sem méltatott párisi nő nem távozott üresen a kecsék osztogatásának helyéről“.

Egyet elfelejtett megemlíteni, a szellemes León Gozlan: a kék tündér *magyar* leány volt.

(Déliab 1855.)

*

Egy spanyol lap a következőképen jellemzi a francia, angol és német hölgyeket: a francia nő számításból megy férjhez, az angol, mivel szokás, a német nő szerelemből. — A francia nő a mézeshetek végéig szeret, az angol egész életén át, a német nő örökké. — A francia nő bálba vezeti

leányát, az angol a templomba, a német nő pedig a konyhában foglalkoztatja. — A francia nőnek szelleme s ábrándja, az angol nőnek értelme, a németnek pedig érzelme van. — A francia nő cseveg, az angol beszél, a német ítél. — A francia nő ízléssel, az angol ízléstelenül, a német szerényen öltözik. — A francia nő rózsát, az angol dália-t, a német nefelejts-et ajánl. — A francia nő előnye nyelvében, az angol hölgyé fejében, a németé szívében rejlik. (Déliab 1857. 9. szám).

T A R T A L O M

	Lap
Előszó	5
A legrégebb magyarországi nyomtatvány	7
A segesvári disputa	13
VálópörÖk a XIV. században	22
Az ülökés árnyékszék.....	35
Matkó István praedikátor párbaja	37
Ó-magyar Mária-siralom.....	39
Egy féltékeny magyar főúr.....	45
A pápisták meg az elhagyott farkasok	49
A ruthének úgy káromkodnak, mint a magyarok	50
Kit tartottak Magyarországon a XVI. században a könyvnyomtatás feltalálójának.....	51
Szabad-e Isten ostora elől menekülni	53
Hogy hívták azelőtt Heltait	54
A Gellért-legenda szolgálóleányának éneke.....	56
Megpatkolt székely legények	70
Az országokban való romlásoknak okairól	74
Tetszhalottak.....	93
Báthory Anna boszorkányoskodása	108
Ál-Rákócziak.....	111
Ember-é az asszony?	120
Mikes Kelemen 58-ik leveléből	133
Hogyan kell a férfit rabigába hajtani	137
Az elsülyedt várkastély.....	141
A szegedi néma mester mindentudó könyve	145
Lakatos Sándor dicső műve a táncművészetéről	157

	Lap
A veszettség magyar gyógyszere	162
A krinolin halála	164
Az együgyű menyecske.....	169
A porcellánt Európában magyar ember ta- lálta fel	170
Kit ábrázol a nyíregyházai Bessenyei-szobor.....	171
Egy régi magyar szójáték	174
Liszt Ferenc és fogorvosa Konstantinápolyban....	175
Ország Antal villásreggelije Dumasnál	183
Régi feliratok	197
Schwarzenberg és báró Jósika Lajos.....	201
Sváb vers a Svábhegyről	204
Széchenyi rózsaszín frakkban	205
Pestis-járvány 1740-ben	206
Elcröppentyűk.....	207
Szerencsétlen napok	210
Egyenlőség és testvériség	222
Ravasz ajándék	226
Magyar újság Kantról	227
Bachkorszak anekdoták	231
Az eгри lunátikus.....	238
Idegen népek a magyar köztudatban	245

A KÉPMELLÉKLETEKET
ÉS INICIÁLÉKAT
K. SÁVELY DEZSŐ,
A KÜLSŐ TÁBLÁKAT
ÉS CÍMLAPOKAT
VÉGH GUSZTÁV
RAJZOLTA

Hornyánszky-nyomda B.-T., Budapest.